

Spomienky na moju Bystricu

Osobné príbehy ľudí, ktorí prežili časť svojho života
v Banskej Bystrici

Vydavateľ:

Komunitná nadácia Zdravé mesto, www.knzm.sk
Komenského 21, Banská Bystrica

Rok vydania: 2011

Vydanie prvé

Náklad: 300 ks

Fotografie: z archívu Juraja Rohárika a autorov príbehov

Úprava fotografií: štúdio Harmony, s.r.o., Banská Bystrica

Jazyková úprava: Marína Debnárová

Grafická úprava: Ružena Košťálová

Tlač: Mgr. Marta Ďumbalová - Chránená dielňa Alfa, Banská Bystrica

OBSAH

V LETE VOLEJBAL, V ZIME HOKEJ (SPOMIENKY NA ZAČIATKY HOKEJA V BANSKEJ BYSTRICI)	4
RADOSTNÉ DETSTVO POD URPIŇOM	6
DO MEŠTIANKY	10
NAŠI NEZABUDNUTEĽNÍ	13
SPOMIENKY NA MLADOŠŤ V RODNOM MESTE	14
PANOPTIKUM	15
HISTÓRIA JEDNEJ ČASTI BANSKEJ BYSTRICE SO SPOMIENKOU NA STARÝCH RODIČOV.	18
NA ĽAVOM BREHU HRONA	21
SPOMIENKY NA SPEVÁCKY ZBOR	21
PRÁZDNINOVÉ PRÍBEHY NA HUŠTÁKU	23
ČAROVNÁ ULICA MÔJHO DETSTVA- Školská ulica (teraz Komenského).....	24
STRASTIPLNÁ VEĽKÁ NOC	26
MARK TWAIN: ČAS JE RIEKA, KTORÚ BY ČLOVEK NAJRADŠEJ SPLAVOVAL OBOMA SMERMI	28
MOJE MILOVANÉ MESTO BANSKÁ BYSTRICA. ŽIVOT NIE JE TANEC, KROK SPÄŤ NEUROBÍŠ	29
HISTÓRIA BANSKEJ BYSTRICE PO II. SVETOVEJ VOJNE.....	31
BANSKÁ BYSTRICA- MOJE MESTO, MESTSKÁ ČASŤ UHLISKO- MOJE PRACOVISKO.	32
BANSKÁ BYSTRICA- MESTO MÔJHO DETSTVA.....	33
MIKLOŠ A MULICA	
SPOMIENKY NA ČULÝ ŠPORTOVÝ ŽIVOT V BANSKEJ BYSTRICI PRED 80 ROKMI.....	35
UMIESTENKOVÝ PRÍBEH	37
SPOMIENKY NA MOJU BYSTRICU...MOJIMI OČAMI	40
VLAKOM DO BYSTRICE	
MOJA MILÁ DÁŠENKA.....	44
BANSKÁ BYSTRICA- MÔJ DRUHÝ DOMOV	45
AKO SOM SA STAL BYSTRICANOM.....	47
KRÍŽ – SAKRÁLNA PAMIATKA, KRÍŽ – KTORÉMU SA OPLATÍ DÔVEROVAŤ.	48
KDE JE MÔJ DOMOV?.....	49
OCHRANCOVIA PRÍRODY V BANSKEJ BYSTRICI	50
VILKA NA HURBANOVEJ ULICI.....	52
PRÍBEH Z VOJNY	53

Pár slov na úvod

V svojej duši si nosíme príbehy detstva, mladosti, dozrievania, zrelosti. Máme v nej miesta pocitov, citov, odkazov. Veľa znamenajú. Je tu chvíľa na niektoré sa vrátiť a odovzdať o nich správu. Vrch Urpín a rieka Hron udávajú presnejšie súradnice a poslom môže byť ten, kto má čo povedať, ten to pozná a má so sebou, v sebe.

Mám tú česť poznať väčšinu miest opísaných na nasledujúcich stranách osobne. Mám tú česť poznať väčšinu pisateľov osobne. Keď som ich spomienky čítal, tešil som sa: bol úsmev od ucha k uchu a späť, vážnosť i smútok, emociometer pustil aj nejaké tie slzy.

Čarovné ulice z príbehov sú aj ulicami môjho detstva. O mestskom panoptiku čosi viem aj z rozprávania môjho otca. Mám radosť z návratov na miesta, z ktorých som viaceré poznal, a z ktorých mnohé už nie sú. Znova som si uvedomil, aké sú dôležité dobré ľudské vzťahy, spolupatričnosť, súdržnosť v krízových situáciách, tie najťažšie vojnové časy a kríže dnes našťastie nezažívame. Pri čítaní príbehov som niekedy slabšie videl na písmeňá a prehýbala sa moja pozitívna zaujatosť voči miestam a poslom správ o nich. Bolo mi tak po bystricky, aj tak „na akomak pusto“, ale určite nie ako na tom pradávnom „vlčom obede“, a už vôbec nie nejako „krepo“. Naopak, väčšinou „fajno“, ako na „candrbále“, alebo skôr „ani čo by som železko našiel“.

Banská Bystrica je mesto s dušou a mestom dobrých duší, nech sa ich odkaz zachráni a odovzdá na správne adresy.

Ďakujeme za spomienky na našu Bystricu. Budeme sa tešiť, ak sa pridajú ďalšie.

Prajeme príjemné čítanie.

V Banskej Bystrici 17.10. 2011

Milan Lichý

V LETE VOLEJBAL, V ZIME HOKEJ (SPOMIENKY NA ZAČIATKY HOKEJA V BANSKEJ BYSTRICI)

Ing. Ján Kassa

Už ako gymnazista (1936 – 39) som obdivoval hviezdy bystrického hokeja Gabiho Haška, Majera, Javúrka, Smidu, Laca Demjana, Petroviča a ďalších, ktorí reprezentovali mesto v stretnutiach slovenskej hokejovej komandy. V dobrej zime ožili tenisové kurty v mestskom parku ľadovým zázrakom , ktorý pripravoval gazda ujo Vigaš. Tu sa hrávali, keď dobre mrzlo, zápasy so Zvolenom, Žilinou, Martinom, Mikulášom a zavše aj s Bratislavou (VŠ). Boli to všetko priateľské stretnutia, lebo súťažné stretnutia dnešného typu ešte neboli zavedené. Najväznejšími súpermi boli HC Tatry, ktoré mali aj výborných hráčov- Dr. Štolču , Reitmaira, Mooka, Kočana a ďalších.

Ako chlapci sme na ľadovú plochu prístup nemali, zato na gvintačkách sme brázdili zamrznutý Hron od štátnej píly po Vojenskú plaváreň a tu sme si rozdávali aj mená našich bystrických hráčov, ja som bol Seneš.

V r. 1939 som začal študovať na Banskobystrickej obchodnej akadémii, kde sa aj bez hodín telocviku a telocvične rozvinul čulý športový život vo futbale, volejbale a hokeji. Tu kraľovali už vtedy v treťom ročníku Sveťo Trnovský a Ivan Rozenzweig. Ja so Stanom Kálesom, Lacom Štricom a Števom Zikolenom sme boli adepti- učni. Po prvom roku sme však už reprezentovali školu a dostalo sa nám aj pozvanie do veľkého hokeja. Veď sme v širokom okolí stredných škôl nemali, mimo Gymnázia v Kežmarku, ťažšieho súpera. Po príchode Jana Štrica na školu bol náš „mančaft“ prvotriedny. A tak som sa ocitol aj ja v plnom športovom nasadení v rámci reprezentácie školy. Hrávali sme v lete volejbal a v zime hokej. Neboli sme už hocijakými amatérmi, ale všetci sme boli školskí profesionáli, čo sa však niekedy odrážalo aj na zhoršenom školskom prospechu.

Nikdy som netušil, ba ani nespíval, že zakrátko sa bližšie zoznámim s banskobystrickými hokejovými hviezdami a že s nimi budem aj hrať. Tak som sa ako náhradník Janka Petroviča zúčastnil všetkých zápasov doma i na turnajoch v Tatrách, Bratislave i v Liptovskom Mikuláši. A tým to začalo potom naozaj. Chytal som viaceré zápasy, najmä s ťažkými súpermi, ako boli OAP ŠK a VŠ Bratislava, HC Tatry či Prešov, lebo Jano Petrovič si chránil svoju extratriedu mojím zastupovaním. Hral som proti Bartoškovi, Dr. Chodákovi, Ottovi Okoličanimu i celej partii OAP s Dodom Rajmanom, hral som aj proti Malečkovi a celej plejáde najlepších hráčov (Vilo Chmel, Bihari, Štola, Olejník, Čapek), ako aj s ďalšími, vtedy slávnymi. Žiaľ, ani jeden z nich nie je zapísaný v sieni slávy slovenského hokeja.

Po fronte bol náš hokejový oddiel zaradený do I. celoštátnej ligy, spolu s ŠK a VŠ Bratislava a Tatrami. No boli to krušné časy! Veď hrať proti európskym esám, akými boli LTČ, ČLTK, SK Podolí, HC Stadion, bolo smelé. Ale bez zimného štadióna to nešlo. A tak sme bez zisku bodu vypadli, no o rok sme sa opäť do celoštátnej ligy prebojovali. Posilnili nás aj chlapci Maroš Hubka, Jano Kresák, Janko Hrivnák a Laco Chrieň, no aj tak sme opäť vypadli.

Bol som brankárom do roku 1957 a spolu s Tibom Drobkom, mojou dvojkou, som toho prežil i vytrpel v tých zimách, bez masky a v slabšom výstroji, až veľmi veľa. Vždy som bol však hrdý na to, že som prispel k zveľadeniu bystrického hokeja spolu s Gabom Haškom, Ferom Javúrkom, Karolom Smidom, Dušanom Faškom, Števom Slatinčanom, bratmi Országovcami, Icom Feldmayerom, Stanom Kálesom, Lacom Dobrovičom, Lacom a Janom Štricovcami , Doďom Milde, Jankom Hrivnákom, Pepom Navrátilom a mnohými ďalšími mladými a nádejnými hokejistami.

Zážitkov by bolo na celé hodiny rozprávania v kruhu priateľov bystrického športu, ktoré sa mi aj dodnes po 70 rokoch stále sprítomňujú. Boli to pekné športové časy, nebanujem, že som ich strávil pri reprezentácii mesta podľa vtedy zaužíwanej zásady:

v lete volejbal, v zime hokej.

RADOSTNÉ DETSTVO POD URPÍNOM

Július Burkovský

1. miesto v literárnej súťaži Spomienky na moju Bystricu

Spravidla každý človek rád spomína na svoje detstvo. Radostné detstvo pritom závisí od dobrého rodinného zázemia, dobrých kamarátov a vhodného prostredia. Deti ešte nevnímajú komplikácie a ťažkosti, ktoré prináša každá doba a žijú si vo fantastickom svete svojich predstáv.

Banská Bystrica mala po vojne okolo 15 tisíc obyvateľov. Ľudia sa väčšinou navzájom poznali a dobre sa znášali. V spoločnosti pretrvávali niektoré malomestské maniere, nad čím sa však nikto nepozastavoval. Uznávali sme autoritu rodičov, učiteľov, kňazov a starších ľudí vôbec. V národnostne zmiešanom meste sme už ako deti vedeli koho pozdraviť „ruky bozkávam“, koho „küstihand“ a koho „kezicsókolom“, prípadne aj v príslušnom jazyku sa im prihovoriť.

V roku 1947 sme sa presťahovali z Dolnej ulice do „lesníckych činžiakov“ pri Hrone, na konci Národnej ulice. Bolo to vtedy tiché a veľmi zaujímavé prostredie, priam predurčené na rôzne detské dobrodružstvá. Mal som dobrú výchovu, ale nevyhol som sa ani rôznym huncútstvám.

Dom, dvor a ulica, náš mikrosvet

Z nášho detského hľadiska bolo dôležité, že v „našom“ rozsiahlom dome pozostávajúcom zo štyroch blokov bolo hodne detí, súvekých, mladších i starších. Hrávali sme sa buď na zadnom veľkom dvore alebo v parčíku pred domom. Najčastejšie to bol futbal (nazývali sme to „naháňanie mičudy“) alebo hlavičková, v ktorej vynikal najmä kamarát Imro. Blok privrátený k Hronu bol najvyšší a nachádzal sa v ňom aj osobný „lift“ (výťah), čo bolo vtedy v Bystrici zriedkavosťou. Často sa do kabínky napratalo aj päť detí, a keď sa výťah zasekol mimo poschodia, musel nás prísť vyslobodiť domovník, pán Dubovský. Ten nás z kabínky vyťahoval ako zajace z kliečky a každému sa ušlo aj pár symbolických capnutí po zadku. Pán Dubovský bol dobrák, ale niekedy nás musel napomínať alebo sa posťažoval aj našim rodičom. Raz sme s kamarátom Otom na dvore chytali mestské holuby do obrátenej škatule podopretej paličkou. Keď sa holuby nalákané nastraženým zrnom dostali pod škatuľu, stačilo trhnúť povrázkom priviazaným k paličke, a už sme ich mali. Nieкто nás však oznámil mestskému strážnikovi, ktorý išiel naisto, otvoril náš kurín, odkiaľ vyletel celý krdeľ holubov a my sme sa tvárili nechápavo, akože nemáme ani tušenia, odkiaľ sa tam vzali. Na jablká sme chodili zásadne do príľahlej záhrady bývalého dievčenského gymnázia, kde nás občas ponaháňal školník. Jablká sme pritom mali dosť, ale z cudzej záhrady akosi lepšie chutili. Občas sme chodili do neďalekej budovy „Imky“ na bábkové predstavenia s chytrákom Gašparkom. Po večeroch sme v Národnej ulici obdivovali nádhernú fontánu s meniacimi sa farebnými svetlami. V prípade zlého počasia sme s kamarátom Jankom usporadúvali svoje zbierky známok alebo sme hrávali spoločenské hry (Človeče, nezlob se, šach, dáma, halma, domino a i.). Nikdy sme sa nenudili ako dnešné deti a vždy sme sa tešili, keď nás rodičia po napísaní domácich úloh konečne pustili von. Zaujímavé je, že hoci sme žili v lesníckom prostredí a hojne sme používali aj lesnícky pozdrav „Lesu zdar“, veľmi málo kamarátov si okrem mňa vybralo lesnícke povolanie.

Romantika Stadlerovho nábrežia

Stadlerovo nábregie (v súčasnosti Štadlerovo) lákalo najmä dospelých na každodenné prechádzky popri Hrone a vtedajších vilkách až po kolkáreň s reštauráciou, kde sa občas pod starými lipami a pagaštanmi konali zábavy, najmä majálesy a juniálesy. Najkrajšie boli tieto prechádzky koncom júna, keď rozvoniavali lipové kvety z nábregnej aleje. Vtedy tu bola možnosť oddať sa príjemnému oddychu, len tak posedávať na lavičkách v aleji, prípadne počúvať štebotanie vtáctva v korunách stromov alebo žblnkotanie Hrona. Autá pritom nikoho nerušili, pretože boli veľmi zriedkavé. Stretnúť tam bolo možné aj svojráznu postavičku „Žiga báčeho“, ktorého sme neraz v bezpečnej vzdialenosti od jeho palice okrikovali.

Nezabudnuteľná Sokolská plaváreň

Počas horúceho leta cez prázdniny sme celé dni trávili na neďalekej Sokolskej plavárni. Už v útlom veku sme sa naučili plávať a nič nám nebránilo vstúpiť do veľkého otvoreného bazéna, za tabuľku „Len pre plavcov“, kde voda dosahovala maximálnu hĺbku 2,20 m. Okrem tohto bazéna tu boli ešte dva detské bazény, jeden s vodou siahajúcou sotva po kolená pre malé deti a druhý s vodou hlbokou asi jeden meter, pre väčšie deti. Šantili sme, skákali do vody z vyvýšeného okraja bazénu alebo z dosky vyše tri metre vysokého skokanského mostíka. Z tohto mostíka predvádzali starší „frajeri“, ako sme ich nazývali, parádne skoky do vody, najmä hlavičky alebo premety. Vo vode sme sa zdržiavali dlho, až kým nám nezmodreli pery, potom sme si užívali slnka na drevených ležadlách. Každý rok sme boli nádherne dobronzovali opálení. Niektorí sme vypomáhali v šatni pri odoberaní alebo vydávaní šatstva, čo sa dialo na základe očíslovanej ciachy upevnenej gumičkou na ruke alebo nohe, ktorú návštevník nesmel stratiť, inak mu vznikli značné komplikácie. Pani šatniarka nás varovala aby sme do kabínok nenakúkali cez diery z vypadnutých hŕč na prezliekajúce sa dievčatá, lebo by nám mohli ihlicou vypichnúť oko. Niekedy nás vyhnali z bazéna, lebo sa hralo vodné pólo, ktoré sme vždy s veľkým záujmom sledovali a hráčov pokrikmi podporovali. V sobotu večer sme pomáhali pri čistení a chlôrovaní bazénov, za čo sme si vyslúžili „sezónku“, oprávňujúcu k bezplatnému vstupu na plaváreň počas celej sezóny. Pani pokladníčka Bányaszová sediaca v búde pri vstupe na plaváreň nás už poznala a tolerovala keď sme si sezónku náhodou zabudli doma. Najživšie na plavárni bolo v sobotu a najmä v nedeľu, ale aj v popoludňajších hodinách pracovných dní, ak bolo pekne a teplo. Cez zimu bola plaváreň zatvorená a bazény vypustené, na jar sa však v nich nahromadila aj meter vysoká voda. V jednom jarnom dopoludní sme s kamarátom Egonom preliezli plot plavárne, naukladali do vody drevené ležadlá a vytvorili tak plť. Len čo sme s plavbou začali, nečakane sa tam objavil správca, ktorý nás chcel za to zrejme vytrestať. V panike som sa snažil z plte uniknúť skokom v šatách do vody. Prekvapený správca za mnou volal: „Ty zajac štepený, nemusel si skákať do vody“ a bez trestu prepustil aj kamaráta. Trestom pre mňa však bolo, že som vo vlhkých šatách musel absolvovať popoludňajšie školské vyučovanie.

Atraktívne kiná pod Urpínom

Veľkým lákadlom pre nás bolo neďaleké, za Hronom stojace kino, predtým nazývané „Biograf pod Urpínom“. Pozostávalo z dvoch vedľa seba sa nachádzajúcich premietacích sál so samostatnými vstupmi. „Malé kino“ (Partizán) sme dôverne nazývali „blcháreň“ a „Veľké kino“ (Praha), malo vstup od Hrona, odkiaľ sa vchádzalo aj do parných a vaňových kúpeľov. Obidve kiná mali samostatné pokladne i bufety. Vo „Veľkom kine“ som videl už aj v staršom veku mnoho filmov, z detstva mi však utkvel v pamäti nezabudnuteľný film „Lassie sa vracia“ alebo „Laurel a Hardy v cudzineckej légii“, ale aj mnoho iných. Kino sme navštevovali aj v rámci školských predstavení. Vstupenky neboli drahé, a čím boli sedadlá bližšie k premietaciemu plátnu, tým boli lacnejšie. Vo „Veľkom kine“ bol aj balkón a pod ním lôžka, tie však boli pre nás deti nedostupné. V pozdĺžnych nikách po oboch stranách premietacieho plátna boli pôsobivo zobrazené postavy muža

a ženy v detviaskom kroji. Po zaznení gongu a stlmení svetiel sa premietali najprv farebné reklamné diapozitívy a potom žurnál (týždenník), za ktorým po krátkej prestávke, cez ktorú ešte vpustili oneskorencov, nasledoval hlavný film. V „Malom kine“ sme v sobotu pravidelne navštevovali „Non stop“ (Kino čas), kde sme za jednu korunu často strávili niekoľko hodín a mali možnosť aj opakovane zhladať americké grotesky (Lupino, Laurel a Hardy, Frigo, Chaplin a i.). V kine sme niekedy strávili aj Silvestra na silvestrovskom dvojprograme. Vo „Veľkom kine“ sa predstavenia začínali o pol siedmej a o pol deviatej, v „Malom kine“ o šiestej a o ôsmej hodine. V sobotu a v nedeľu boli predstavenia aj popoludní o štvrtej hodine a detské predstavenia o druhej hodine. Samozrejme sa filmy diferencovali na mládeži prístupné a mládeži neprístupné. Večerné predstavenia deti nemali dovolené navštevovať, čo občas kontrolovali aj učitelia.

Malá stanica - brána do diaľav

Vlaková zastávka Banská Bystrica – mesto, nazývaná tiež ako „Malá stanica“, predtým „Svätojánska stanica“, bola pôvodne na opačnej strane trate ako je teraz. Premávali vtedy výlučne parné vlaky, ktoré sme so zatajeným dychom sledovali, rovnako tiež hemženie v tom čase početných cestujúcich na stanici a všímali sme si aj prácu železničiarov. Úrovňové križovanie trate s cestou vedúcou pod Kalváriu hneď pri stanici zabezpečovali ručne ovládané rampy. Ďalšie boli za mestským bitúnikom, kde trať pretínala cestu na Uhlisko. Vtedajšia budova stanice mala predsunutú veľkú, z bokov otvorenú a zvrchu zastrešenú, drevenú terasu. Keď sa nám s kamarátom Egonom podarilo nájsť neprešiknuté lístky s trojdňovou platnosťou, podujali sme sa na cestu vlakom až do Slovenskej Ľupče, kde sme obdivovali tamojší zámok aj napriek tomu, že tam bola vtedy polepšovňa. Veľkým zážitkom bolo, keď nás s kamarátom Ivanom jeho otec previezol na parnej posunovacej lokomotive medzi „Malou“ (osobnou) a „Veľkou“ (nákladnou) stanicou. Po preložení stanice na náprotivnú stranu trate sa terasa starej stanice spolu s predstaničným priestorom istý čas využívali ako „Letná reštaurácia pod Urpínom“

Fascinujúca rieka Hron

Veľkým lákadlom pre nás bola samotná rieka Hron, ktorá pretekala popred „naš“ dom. V smere na „Malú stanicu“ bol v tom čase Hron preklenutý provizórnym dreveným mostom, pretože pôvodný betónový most, postavený podľa návrhu architekta Belluša, v roku 1944 partizáni zničili. Rovnaký osud postihol všetky bystrické mosty vrátane horného mosta pod Mäsiarskou baštou, ktorý pri chýrnom hostinci „U Kopov“ spájal mesto s Hronským predmestím. Aj tento bol po vojne nahradený dreveným provizóriom. Hron v tom čase pretekal v pôvodnom koryte s nádherným meandrom oddeľujúcim bitúnok od Hronského nábrežia. Hron vtedy ešte nebol tak spútaný múrmi ako teraz, miestami sa dalo po schodíkoch dostať až k vode. Poniže mosta k malej stanici, kde bola búrlivá voda pretekajúca ponad trosky pôvodného mosta, občas usporadúvali vodný slalom, ktorý bol pre nás vždy veľkou atrakciou. Mimoriadnu radosť nám zvykol spôsobiť pán Kamberovič vždy, keď so svojim „zmrzlinovým vozíkom“ zavítal k mostu a mali sme tak možnosť kúpiť si za pár halierov chutnú zmrzlinu. Zaujímavé bolo sledovať rybárov, ktorí s obľubou chytali ryby najmä pri „Malej stanici“ a tiež pri hornom moste, kde ústil odpad z bitúnka. Po rybároch sme v Hrone na potopených konároch neraz nachádzali odtrhnuté háčiky. O tom, že v Hrone bolo pomerne dosť rýb, najmä podustiev, svedčili ich úlovky. Hron bol ešte pomerne čistý, bez obáv sme sa v ňom brodili i kúpali. V zime Hron zamrzal a na jar v snahe vyhnúť sa hroziacej povodni, ktorú mohli zapríčiniť vzpričené kryhy, niekedy trhali neuvolnený ľad výbušnami. Vtedy bolo možné nachytať si aj omráčené, hore bruchom plávajúce ryby. Počas povodní podaktorí ľudia akýmisi harpúnami zachytávali plávajúce drevo a my sme škodoradostne dúfali, že niekto pri tom padne do vody, čo sa občas aj stalo. Naším snom bolo plaviť sa po Hrone a preto sme si museli zaobstarať

nejaký čln. Vznikol nápad, zhotoviť čln z rezervnej palivovej nádrže lietadla. Pri diaľkových letoch cez vojnu nádrže po vyčerpaní pohonných hmôt zhadzovali kvôli odľahčeniu stroja. Zo skladu pri kolkárni sa nám podarilo „ukoristiť“ takúto málo poškodenú nádrž kvapkového tvaru, ktorú sme previezli na vozíku do nášho dvora. Tam sme do nej vyrezali väčší otvor a pripevnili sedadlo pre plavca. Čln sme vyskúšali, bol však veľmi vratký a za pomoci ručne zhotoveného vesla ako tak zdolával len pokojnú hladinu. Hron sa mi podarilo splaviť až do Dunaja o hodne rokov neskôr, pravdaže už na riadnom kajaku. Pravdepodobne blízkosť Hrona spôsobila, že moji dvaja kamaráti, bratia Ivan a Milan oznámili svojmu otcovi, že sa chcú stať námorníkmi a nemusia sa preto ďalej učiť. Ten im múdro odvetil: „V poriadku chlapci, môžete sa stať námorníkmi, ak sa však budete učiť, čaká vás ako námorníkov len nosenie „kukera“ (ďalekohľadu) po palube, ak sa ale nebudete učiť, tak vás čaká tiež ako námorníkov iba prekladanie dební v podpalubí, čo je zásadný rozdiel“. Chlapci to zrejme pochopili, námorníkmi sa síce nestali, ale učiť sa neprestali.

Kultový vrch Urpín

Našou doménou bol protihľahý Urpín, kedysi nazývaný aj ako Hronský vrch, ktorý mal pre Bystričanov oddávna kultový význam. V tom čase ešte nebol odrezaný od centra mesta frekventovanou komunikáciou ako teraz a preto v lete, najmä za pekného počasia, Kalváriu a Urpín navštevovalo mnoho obyvateľov Banskej Bystrice, či už v popoludňajších hodinách pracovného dňa alebo v nedeľu a vo sviatok aj počas celého dňa. Korzo vedúce Národnou ulicou prakticky končilo až pod Urpínom, kde bola možnosť pokračovať „špacírkami“ až na Kalváriu a pokochať sa nádhernými výhľadmi na mesto. Plošinku na úpäti vtedy zdobila bronzová socha generála Milana Rastislava Štefánika, ktorú neskôr nahradili terajšou plastikou partizána. Veselo bývalo najmä počas tanečných zábav v drevenom reštauračnom pavilóne, ktorý sa nachádzal v priestore historického kameňolomu na svahu Urpína. Okrem tohto veľkého pavilónu boli na špacírkach (serpentínkach) ešte dva menšie drevené altánky a viac lavičiek. Svahy Urpína boli večer osvetlené. Snáď nebolo dňa, kedy by sme v lete nevybehli až na Kalváriu. Niekedy sme zašli až na Vartovku, kde v tom čase ešte nestála hviezdáreň, ale len kamenná strážna veža, ktorá mala v hornej časti zastrešenú drevenú vyhliadkovú terasu. Niekedy sme špehovali milenecké páriky. Na temene Urpína sme objavili zákopy z druhej svetovej vojny, v ktorých sa ešte dali nájsť náboje do pušky. Po vytiahnutí projektilu sme z nich získavali pušný prach. Ohňostroje sa v tom čase vystreľovali zásadne z Kalvárie a my sme ich pozorovali priamo z okna nášho bytu. Hneď na druhý deň sme tam hľadali nespálené zvyšky z rakiet, ktoré po zapálení horeli plameňmi rôznych farieb. S kamarátmi sme preskúmali aj neďaleko malej stanice a kaplnky sv. Jána Nepomuckého sa nachádzajúcu starú Herritzovskú pivnicu na pivo, ktorá bola zahĺbená do úpätia Urpína. V nej bol miestami na stenách sintrový povlak so zárodkami kvapľov. O čosi ďalej bol už zavalený protiletectký kryt. V zime sme sa chodili ródlovať (sánkovať) po štyroch najspodnejších urpínskych serpentínkach alebo náročnejšia trasa viedla od prvého zastavenia krížovej cesty popri Thurzovom dome, ktorý bol ešte v obstojnom stave, až na cestu pri železničnej trati. Raz som nemal po ruke sánky tak som sa po zľadovatenej dráhe spúšťal vo vyhodenom, deravom a hrdzavom lavóre, čo si odniesol môj nový hubertus a doma ma za to neminul ani zaslúžený trest. Dnes už málokto vie, že sa v tom čase s obľubou lyžovalo aj na sever sa zvažujúcej lúke pod kalvárskou Kaplnkou, k čomu istý čas slúžilo aj večerné osvetlenie. Na jar, najmä v noci, sme počuli zurčať vodu z topiaceho sa snehu na Urpíne, ktorá stekala strmým jarkom i s menšími vodopádmi do priestoru neskoršieho vstupu do protiatómového krytu. Po odvodnení sa tento jarok stal nefunkčným, pripomína nám ho už len niekoľko betónových priepustov na urpínskych špacírkach. Žiaľ, nedobrá osud postihol jednotlivé zastavenia krížovej cesty i samotnú Kaplnku Božieho hrobu, ktoré vandali zdevastovali. V súčasnosti ich síce obnovili, pamätníkom však chýba súsošie kalvárie s

Ukrižovaným, ktoré sa pôvodne nachádzali na vyvýšenom podstavci uprostred múrom ohradeného priestoru Kaplnky.

Smutno mi bolo za kamarátmi po vynútenom presťahovaní sa z Národnej ulice, ktorá vtedy už niesla názov Ulica Februárového víťazstva, do Hornej ulice, ktorá sa volala aj Benešova ulica a potom Ulica Viliama Širokého. V súvislosti s premenúvaním ulíc často dochádzalo k paradoxom, napríklad terajšia Skuteckého ulica sa menovala aj Súdobná, Hitlerova, Stalinova, či Obrancov mieru. Ešte v Národnej ulici som sa vďaka kamarátom naučil bicyklovať a vzápätí sme lacno kúpili starší dámsky bicykel značky „LS“, čo predĺžilo môj akčný rádius. Mohol som teda na bicykli nielen častejšie navštevovať kamarátov z predošlého bydliska, ale aj vzdialenejšiu Vojenskú plavárňu po zrušení Sokolskej plavárne, i neskôr po zrušení Vojenskej plavárne a po prekonaní istého obdobia bez plavárne, som mal na dosah aj vtedy nové Plážové kúpalisko.

Stretnutie po mnohých rokoch

V roku 2004 sa podarilo zorganizovať stretnutie niekdajších detí zamestnancov štátnych lesov, ktorí v prvých rokoch po druhej svetovej vojne osídlili v tom čase nový „lesnícky činžiak“ pri Hrone, na rozhraní Stadlerovho nábrežia a Národnej ulice. Z vyše 50 pozvaných sa stretnutia zúčastnilo 41 bývalých detí, teraz už v seniorskom veku, čo svedčí o pretrvávajúcej súdržnosti. Poniektorí sa nevideli aj 50 rokov a tak bolo na čo spomínať. Napriek tomu, že čas poznačil tváre, zmenilo sa aj prostredie, všetci boli zajedno, že sme prežili celkom radostné detstvo pod Urpínom.

DO MEŠTIANKY

Ing. Július Voskár

Už som ani nevládal vykročiť na schodík posledného vagóna pohýňajúceho sa osobného vlaku zo železničnej zastávky Špania Dolina po usilovnom behu z cesty hore strmým kopcom, keď sa ozvalo: „Podaj ruku!“ A spolužiaci ma na plošinu vagóna raňajšieho osobného vlaku vytiahli zadýchaného, vysileného. Aj takto sa začínala moja, naša, miestami až dobrodružná cesta do meštianky z Ulmanky do Banskej Bystrice. My Ulmančania (teraz Uľančania) sme nastupovali do vlaku na zastávke Špania Dolina, lebo Ulmanská stanica je skoro dva kilometre od dediny a stávalo sa mi, že vlak vybehol z tunela pod Hrabím a ja som bol kdesi uprostred dediny, ani usilovný šprint mi nepomohol a vlak som zmeškal. No tentokrát to dopadlo dobre.

Písal sa rok 1943 a vtedy trinásťtisícová Banská Bystrica mala okrem dievčenskej a chlapčenskej meštianky aj gymnázium, obchodnú akadémiu, priemyslovku, učiteľskú akadémiu, rodinnú školu, učňovku a tieto školy boli napĺňané aj nami cezpoľnými, ktorí sa ako prúd rieky valili zo zastávky na Rudlovskej ceste do mesta. Táto, v tom čase periférna ulica, sa ani dosiaľ veľmi nezmenila, ale má a mala svoje čaro, aj keď jej charakter bol vďaka prízemným domom skôr dedinský, ako mestský. Na pravej strane smerom do mesta nás upútal židovský cintorín, kúsok ďalej na opačnej strane bola krčma, v ktorej predal otec Sámel z Rudlovej krčmárovi svojho novorodeného syna za päťsto korún a bol to ten syn, môj spolužiak na meštianke, ktorý sa stal po roku 1990 prvým námestníkom federálneho ministra vnútra, generál Andrej Sámel.

Stalo sa to takto. Andrejov otec bol tesár. Veľký víchor v roku 1931 strhol strechu na evanjelickej fare a rudlovskí tesári sa ponúkli krov urobiť. Pán farár im aj robotu sľúbil, ale napokon najal inú partiu. To ho tak nazlostilo, že na fare povybíjal okná, za čo si odsedel v bystrickej Sedrii niekoľko mesiacov. V roku 1932 sa im narodil syn. Veľmi váhali, ako ho dať pokrstiť farárovi, ktorému povybíjal okná. Žena sa hanbila ísť s deckom na faru, no nakoniec otec zobral syna vo vankúši na ruky a zašiel za farárom. Ten však odvrkol: „Nie, nepokrstím! Človek ako ste vy si to nezaslúži, ani jeho decko!“ Keď nie tu, idem do

Radvane, tam mi ho hádam pokrstia, pomyslel si tesár a tak aj urobil. „A aké mu chcete dať meno?“ opýtal sa farár. No, na to ani nepomyslel, keď odchádzal z domu. Farár videl otcove rozpaky, tak navrhol: „Dajte mu meno po našom slávnom básnikovi a radvanskom farárovi Andrejovi Sládkovičovi.“ A tak sa aj stalo, syn bol Andrej. Bolo už poobede, keď na ceste domov, unavený chôdzou po meste a Radvani prišiel ku krčme na Rudlovskej ulici a keď tak dobre pokonal, akýsi peniaz ešte vo vrecku mal, vošiel na jedno poldeci dnu. A neostalo pri jednom poldecáku, ba aj ostatným objednal, patrilo sa osláviť krstiny. Keď bolo treba trovu zaplatiť, otec Sámel zistil, že nemá ako, aj chlapča sa rozplakalo. Krčmár bol bezdetný nuž a navrhol, aby mu malého Andreja predal a ponúkol aj sumu päťsto korún. Bol to v tej dobe celkom pekný peniaz a potrudžený otec svojho syna odovzdal krčmárovi. Keď prišiel domov bola už tma, zaľahol do senníka a zaspal. Ráno sa ho žena pýta: „Kdeže máš syna, pokrstili ho?“ „Pokrstili, pokrstili,“ hladný a s boľavou hlavou odpovedal. „Predal som ho krčmárovi na Rudlovskej ulici.“ Ubehol týždeň, peniaze od krčmára sa minuli a manželia Sámelovci sa rozhodli, že syna Andreja chcú späť. „Keď späť, tak späť, ale aj peniaze,“ požadoval krčmár. Po dlhšom naťahovaní sa, pristal krčmár, ale peňazí nebolo. No nakoniec sa dohodli, že Andrejova o hodne staršia sestra pôjde na rok slúžiť ku krčmárovi a tak sa aj stalo.

Poniže ďalej od spomenutej krčmy, smerom do mesta, bol hospodársky dvor bratov Klimovcov, odkiaľ každé ráno vyhánali kravy na pašu na Jasenský vršok, ale bola tam aj oráčina. Raz, to sme už boli kurzisti, cez suplovanú hodinu sme boli na vychádzke na Jasenskom vršku a spolužiak Milan Lichý, budúci úspešný predseda sásovského JRD, sa pridol k oráčom a zabudol sa vrátiť do školy na ďalšiu vyučovaciu hodinu. A bol to on, čo občas priniesol do školy v taške živého zajaca alebo sliepku.

Postupne sa raňajší prúd ľudí z vlaku stenšoval. Najbližšie to mali priemyslováci, potom obchodníci, meštiankári a meštiankárky. Najďalej to mali žiačky rodinnej školy, ktorá bola na Lazovnej ulici a gymnazisti v parku. Ja som bol meštiankár a červená budova naproti súdom bola naša škola a o kúsok ďalej cez ulicu bola dievčenská meštianka. Na mnohých mojich učiteľov si už nespomínam, ale iní mi utkveli v pamäti. Ako gurmána si pamätám pána učiteľa Schmidta, ktorému nosili žiaci ako úplatok žabie stehienka, alebo pána učiteľa Longauera, prírodovedca, astronóma, ktorý nás vystrašil, že je zemetrasenie súdiac to podľa kolmo postavenej tužky, ktorá sa chvela na stolíku, za ktorým sedel. Nedá mi, aby som širšie nevyrozprával príbeh s pánom učiteľom Kapsom a s pánom učiteľom Zeleným.

V prvom ročníku bývalej meštianskej školy nás učil matematiku starý pán učiteľ Kapso. Bol menšej postavy a spoza katedry mu sotva vyčnievala z boka na bok sa trasúca šedivá hlava. Hoci sme mali mať hodinu matematiky, nezabudol nás napomenúť. „Nebude tu žiadne mrkotání, je merba a rysování.“ „Máme mať matematiku,“ ozval sa ktosi v triede. Chvíľu trvalo, kým si to pán učiteľ uvedomil a začal listovať v notese, kde si zapisoval známky. Kývanie hlavy na chvíľu prestalo, keď sa ozval: „K tabuli príde....“ a vyvolal mňa. Nikdy som nebol dobrý matematik, ale vždy, síce s odretými ušami, som ju zvládol. Riešil som príklad so zlomkami. Napokon mi vyšiel zlomok tri delené tromi. Bez váhania som napísal: rovná sa nule. „No koľko ti vyšiel príklad?“ opýtal sa pán učiteľ. „Nula“ vyhrklo zo mňa. Pánovi učiteľovi sa rozkývala hlava ešte viac ako obyčajne a zvýšeným hlasom sa oboril na mňa. „Aká nula, čo za nula, ty chmuľa.“ Vstal zo stoličky, pristúpil ku mne a so slovami: „A ja ťa vyčápem zľava,“ mi fukol pravou rukou, „a ja ťa vyčápem sprava,“ mi fukol zaucho ľavou rukou. To mu ale nestačilo. Chytil ma za golier a tresol hlavou do tabule, kde sa beľala pekná, oválna nula. Ďalej ma viedol, držiac ma stále za golier k debne na drevo, ktorá bola prázdna a ja v domnení, že tá bude miestom môjho posledného odpočinku, som do nej vkročil. A urobil som dobre, lebo pán učiteľ, keď som sa v nej skrčil, ma dva či tri razy pristúpil nohou, upokojil sa, sadol si za stolík s kyvkajúcou hlavou a trasúcou sa rukou si zapísal pri mojom mene päťku. Chvíľu som pobudol v debne a keď som mal pocit, že je po búrke, opatrne som sa vplížil na miesto v lavici. Ale odvtedy

som si zapamätal na celý život, že tri delené tromi nie je nula.

Hodiny spevu sme mávali s pánom učiteľom Zeleným. Mali sme ho radi. Mal kultivované vystupovanie, nikdy sa nerozcútil, nezvýšil hlas, mal otcovský prístup k žiakom, zodpovedne pristupoval k vyučovaniu, vždy bol slušne oblečený. To všetko nám imponovalo a vážili sme si ho. Keď spolužiaci Ľudo a Oto navrhli, že mu zaspievajú, všetci sme súhlasili s takýmto darčekom na začiatku školského roka pre dobrého pána učiteľa. Obidvaja mali dobrý hlas a vedeli pekne zaspievať hymnickú pieseň "Kto za pravdu horí". Ale Ľudo aj Oto sa začali hanbiť spievať pred celou triedou. V poslednej chvíli padlo rozhodnutie, zavrieme ich do skrine. Bola prázdna a stála v kúte pri tabuli. Nik vás nebude vidieť, vy sa nebudete hanbiť a vaša pekná pieseň poteší dobrého pána učiteľa. Zmylili sme sa. Chvíľu po príchode pána učiteľa Zeleného do triedy sa ozval tichý, postupne silnejúci spev, ktorý si pán učiteľ spočiatku ani nevšimol. Neskôr, ako spev zosilnel, začal jastriť odkiaľ spev prichádza. Zbadal. Pristúpil ku skrini, otvoril ju, spievajúci chlapci, úplne spotení, skoro vypadli a stalo sa to, čo nikto nečakal. Chytil oboch spevákov za uši a tresk hlavu o hlavu. Nielen oni, ale všetci sme boli sklamaní a urazení, že náš darček dobrý pán učiteľ neprijal s pochopením.

Ďalší môj osobný zážitok s pánom učiteľom Zeleným som mal pred polročnou klasifikáciou, keď sa nás rozhodol známkovať podľa toho, ako kto spieva. Boli sme zvyknutí, že známky zo spevu sme dostávali ani nevediac za čo a vcelku dobré, tak jednotky, dvojky. A teraz zrazu skúšanie. Mohli sme spievať jednotlivo aj v skupinách, sprevádzaní husličkami pána učiteľa. Prichádzal rad na mňa. Nikdy doteraz mi nebolo do spevu a nech som premýšľal ako som vládol, nenapadli ma slová žiadnej piesne, ktorú by som vedel zaspievať a v tom strese som zabudol aj tie, čo sme sa učili v škole. Našťastie nebol som sám so svojím trápením. Predo mnou bol ešte Cyro, ktorý mal podobný problém. „Keď nevieš nič iné, zaspievaj štátnu hymnu.“ V tom čase sa spievala hymna „Hej Slováci!“. Keď sa ozvali prvé tóny husličiek, Cyro začal. „Hej Slováci nech žije naša reč a naše verné srdcia nech bijú a Slováci tiež nech žijú.“ Cyro tak trochu vedel, o čom je v hymne reč, len tie slová sa mu akosi poplietli, ale melódiu uhádol. „Štvorka,“ zanôtil pán učiteľ. „Čo ty?“ obrátil sa na mňa. „Tiež hymnu,“ odvetil som, vedomý si toho, že slová hymny ovládam. Asi na tretí pokus sa mi podarilo zosúladiť môj hlas s husličkami pána učiteľa a hymnu som šťastne dospieval. Keď som skončil a husličky dozneli, pán učiteľ so skrivenou tvárou ohodnotil môj spevácky výkon slovami: „Synu, ty si hudobný analfabet, trojka.“ Trojka? Vedť to bola počas môjho meštiankárskeho života jedna z tých lepších známkov a bol som tak trochu pred spolužiakmi hrdý na hodnotenie „hudobný analfabet“. Musí to byť čosi pozitívne, keď som dostal trojku. Až neskôr, keď som si kúpil slovník cudzích slov, som trochu zosmutnel.

Ako meštiankár, prváčik, som sa postupne odvážil aj ďalej do mesta. Hneď pri škole bola pekárň Biman, trochu ďalej predajňa hračiek a stavebníc Netopil, učiteľské kníhkupectvo, kde som si kupoval učebnice a učebné pomôcky, hneď vedľa elektroobchod Žabka s mapou Európy vo výklade a na špendlíkoch pripevnené Nemecké zástavky na miestach, kde sa dostali víťazné Nemecké vojská. Keď sa karta obrátila, mapa zmizla. Na námestí „Medzi stĺpmi“ bola benzínová pumpa, ktorú obsluhoval vždy usmiaty, nezabudnuteľný pán Kubiš, ktorého som zvykol pozorovať ako ručnou pákou čerpá benzín a krútiacu sa vrtuľu v palivomeri. Hneď vedľa bolo kníhkupectvo Machold, kde som si kúpil moju prvú dobrodružnú knihu „Robinson Crusoe“. Dovtedy som čítal len „Rozprávky a povesti z celého sveta“, ktoré vydával František Jurák. Niektoré učebné pomôcky sme si kupovali aj v kníhkupectve a papiernictve Havelka. So skupinou kamarátov som sa zatúlal aj pred remenárstvo Mulický v Dolnej ulici, s vypchaným koňom vo výklade.

Cesta domov, do Ulmanky, bola tiež plná dobrodružstiev, ba zvykli sme sa aj pobiť a vystrájať rôzne pestvá pri čakaní na vlak. Ku koncu druhej svetovej vojny ustupujúce nemecké vojská zničili železničnú trať, železničný most v Kostiviarskej a Ulmanke a tak po našom oslobodení sme chodili do škôl v Banskej Bystrici pešo. To, čo

nezničila vojna, zničila súčasná moderná doba. Už ani vlaková zastávka Špania Dolina nejestvuje, zbúrali ju.

NAŠI NEZABUDNUTEĽNÍ

Jozef Havran

Najrýchlejšie a najviac som si obľúbil mierne vyvýšené priestranstvo v historickom srdci mesta, uzavreté medzi farským kostolom Nanebovzatia P. Márie a protiľahlou budovou pôvodne cisársko– kráľovského vyššieho gymnázia. O zásluhách M. Rázusa, J. Kozáčka a biskupa Š. Moysesu na povýšení nižšieho katolíckeho gymnázia a jeho prenesení do novostavby v roku 1858, som sa dozvedel po prisťahovaní z Liptovského Hrádku. Práve v tom roku 1969 vyšla útla knižka s bohatým obsahom od A. Klimana „Náš nezabudnuteľný Dr. Štefan Moyses“. Životy a diela Š. Moysesu a K. Kuzmányho až na sklonku sa prelínajú tesnou spoluprácou na zakladaní a následnej začiatkovej činnosti Matice slovenskej. Môj záujem o Moysesu a Kuzmányho sa prečítaním knižky neskončil. Práve naopak. Urobil ma svedkom príbehu ako sa zrodilo súsošie Moysesu a Kuzmányho, ktoré B. Bystrica roku 2005 darovala sebe a tiež Slovensku. Obaja veľikáni duchovného života stoja v strede medzi kostolom a školou, tvármi k vzdelávacej ustanovizni. V tom postoji je snáď ťažisko ich odkazu o nutnosti vzdelávania sa počas celého života.

O nadšení zo súsošia stojaceho medzi symbolom náboženskej viery a symbolom vzdelania svedčí zápis z môjho denníka vo štvrtok 29. septembra 2005. Uvádzam z neho stručný výber. „Dnes máme vo farnosti Fončorda hody. Novučičký farský kostolík je zasvätený patrónovi Michalovi Archanjelovi. Len čo sa mi manželka popoludní vrátila z adorácie pred vyloženou Sviatosťou oltárnou, spolu sme šli na odhalenie súsošia Moysesu a Kuzmányho. Hneď počas úvodnej ekumenickej pobožnosti vo farskom kostole, zatiaľ čo sa vonku neprijemne rozpršalo, prichádzali mi na um útržky udalostí predchádzajúcich tomuto slávnostnému dňu. Napríklad, ako som začiatkom januára 1989 poslal list pánu biskupovi ThDr. Jozefovi Ferancovi. Navrhoval som začať so zbierkou na podstavec s bustou Š. Moysesu v areáli farského kostola. Sľuboval som pomoc pri organizovaní verejnej zbierky na financovanie diela. V tom čase v malých náboženských spoločenstvách dozrievali plody bratislavského Veľkého piatku (1988) a „Nežnej“ novembrovej revolúcie (1989). Asi vo štvrtok 4. januára 1990 vo veľkej zasadačke ONV bol založený Kresťansko-demokratický klub KDH. Do spolupráce ma prizval ešte v decembri M. Kubán. Mal som skúsenosti s tvorbou textov. Na jednom zo zhromaždení KDK som ponúkol víziu súsošia Moysesu a Kuzmányho. Koncom marca v redakcii SMER vznikla dohoda s tlačovými zástupcami politických strán a hnutí mesta, že SMER v priebehu apríla a mája 1990 vyhradí vo štvrtkovom vydaní dvojstranu novín pre texty a fotografie počas predvolebnej kampane. Mal som úlohu organizovať prispievanie do príloh za KDK. Využil som príležitosť a zverejnil som aj návrh na postavenie súsošia. Po niekoľkých rokoch na stretnutí MO Matice slovenskej som predložil dokumenty, o dovtedajšej drobnej snahe, riaditeľovi Domu MS I. Kovačovičovi. Opäť ubehlo pár rokov a objavili sa prvé zmienky o záujme mesta postaviť súsošie. Keby myšlienka nebola skrsla vo viacerých hlavách a srdciach, sotva by sme sa dnes krčili pod dáždňikmi ako svedkovia jeho slávnostného odhalenia na dôstojnom mieste v centre mesta.“

Z dobovej tlače sa núka odcitovať aspoň dva úryvky.

Pavol Katreniak zaregistroval: Slávnosť zapadla do osláv 750. výročia udelenia mestských privilégií (1255). „Kresťanstvo tak dnes ako v minulosti ponúka oporu v etike, aby spoločnosť, v ktorej stúpa zločinnosť, nezničila sama seba,“ povedal pri tejto príležitosti na ekumenickej pobožnosti dekan Jaroslav Pecha.

Peter Bulík v príspevku „Miro – bravó!“ napísal: Autorom súsošia v nadživotnej veľkosti je akademický sochár Miroslav Tomaška, narodený, žijúci a pôsobiaci v Bánovciach nad

Bebravou. Miro má za sebou viacero úspešných umeleckých prác, avšak pokiaľ viem, plastika takéhoto rozmeru – nielen fyzickou veľkosťou, ale najmä duchovného významu je jeho prvá. Ak môžem za seba vysloviť nejaké hodnotenie, podmienené mojím pololaickým okom, vydarila sa mu. Má výraz, vyžaruje pocit, a to presne ten, aký zrejme v prípade oboch zmienených osobností vyžarovať má: životnú múdrosť, porozumenie, toleranciu, vnútornú silu človeka, ktorý už dobre chápe, o čom svet je. Vhodne je umiestnená v historickej časti Banskej Bystrice v lokalite, kde obaja kňazi pôsobili.

Na odhalení súsošia sa zúčastnili významní predstavitelia cirkví, kancelárie prezidenta republiky, parlamentu, kultúrnych a spoločenských organizácií. Sotva na tom mieste dakedy v budúcnosti bude prítomná väčšia koncentrácia osobností slovenského života. A prečo by nemala byť? Súsošie je národná kultúrna pamiatka, ktorá nielen pripomína, ale hlavne vyzýva k nasledovaniu.

K mojim zamysleniam pred v priateľskom postoji zvečnených dobrodincov národa a nášho mesta, patrí tiež zážitok kolektívne im prejavenej úcty od seniorov Denného centra LIPA. Z príležitosti piateho výročia odhalenia súsošia priniesli kyticu kvetov a pripomenuli si statočné občianske postoje Moyses a Kuzmányho z ich verejného účinkovania. Miesto, ktoré súsoším získalo ešte väčšiu príťažlivosť, oživa každoročne najmä počas Dní mesta, spájaných so spomienkami na Radvanské jarmoky. Snáď sa časom v programoch objaví aj spomienkové podujatie na vďakyvzdanie našim nezabudnuteľným – Štefanovi Moysesovi a Karolovi Kuzmánymu.

SPOMIENKY NA MLADOSŤ V RODNOM MESTE

Eva Brozmanová

Bol štvrtok 4. júla. Na oblohe nebolo ani mráčka, slniečko riadne pripekalo a v nemocnici sa na svet hlásil ďalší občan. Do rúk MUDr. Petelena sa narodila ďalšia Banskobystričianka- ja.

Boli dva roky po vojne a z rozprávania rodičov viem, že doba bola ťažká. Keď som podrástla a začala si všímať svoje okolie, rada som počúvala rozprávanie rodičov a ich priateľov, ktorí sa u nás doma často rozprávali. Mama uvarila čaj, napiekla zemiakovú haruľu alebo napiekla zemiaky v šupke s kyslou kapustou a priatelia sa vedeli aj bez alkoholu pobaviť, porozprávať a spomínať.

Bývali sme na Striebornej č.1. v malom, nevábne vyzerajúcom domčeku, ktorý stojí dodnes. Hoci bolo bývanie jednoduché a chudobné, jedna izbička s kachľovou pecou, kuchynka s murovaným sporákom a drevená latrína na dvore, ale aspoň sme mali strechu nad hlavou. Na spoločnej chodbe bývala ešte bezdetná rodina, ktorá chovala vlčiaka Rexa a ryšavú mačku Mandu. Boli to moji priatelia, s ktorými sme na dvore vyvádzali.

Neďaleko- oproti stál veľký obytný dom, kde na prízemí sídlil potravinový obchod, v ktorom ako kráľ trónil pán spevák s manželkou. Vždy, keď som s lístočkom prišla do obchodu, dostala som cukrík alebo kúsok krumplového cukru, ktorý som cmúľala pol dňa, taký mi bol vzácny. Peňazí nebolo, tak som si každú pozornosť veľmi vážila.

Z nášho bytu som mohla vyraziť do blízkych uličiek. Na Hornú Striebornú, Kakatku smerom na Lazovnú ulicu, kde som si našla kamarátov. Neďaleko (pri Červenom kríži) začínala Katovná ulica, o ktorej kolovali rôzne povesti. Býval tam kat, ktorý popravoval previnilcov. Dodnes sú čiastočne zachované hradné múry. Vždy, keď tadiaľ prechádzam, naskakujú mi na tele zimomriavky. Z Lazovnej ulice sme vybehli na tržnicu, kde sa predávalo všetko možné. Od zeleniny a ovocia, cez živú hydinu a produkty a výrobky potrebné v domácnosti. Neďaleko tržnice postupne vyrastala Bakossova ulica.

Za katolíckym kostolom bola (ešte aj je) základná škola, v ktorej počas II. Svetovej vojny sídlil Slovenský vysielateľ, z ktorého do éteru vyšli prvé správy o okupácií. Túto školu som 9 rokov navštevovala. Prejdúc okolo pošty sme boli na Hornej ulici. Odtiaľ

sme chodili na starú vlakovú nákladnú stanicu. Krížom cez Sídliisko tiekol kanál, ktorý našťastie po rokoch zasypali. Najviac sa mi páčilo na námestí, kde podvečer zažiarila rôznymi farbami krásna fontána. Na lavičkách posedávali študenti a my 12-13 ročné slečny sme sa predvádzali, chichotali a pokukávali po chalanoch.

Keď sme po rokoch dostali vytúžený byt na novovystavanej Fortničke, veľmi som sa potešila, že konečne máme kúpeľňu a splachovacie WC. Pamätám si dobre ako sa krstil názov ulice. Osobne sa zúčastnil krstu pán Boris Polevoj, podľa ktorého bola pomenované Polevého ulica. Naše bývanie malo dobrú polohu. Do školy som mala asi desať minút, na námestie ešte menej. Prejdúc cez mostík nad smradľavým Harmaneckým potokom som počas voľna vybehla do Leninovho parku, kde boli hojdačky.

Cez víkend v altánku vyhrávala vojenská (aj iná) kapela, po lavičkách posedávali diváci. Po vystavaní tenisových kurtov sme sa mohli vo vymedzenom čase chodiť (zadarmo) učiť hrať tenis. Prejdúc asi dvesto metrov popri Očnej nemocnici, fučiac do kopca, sme sa ocitli na mädokýši, ktorý bol kvalitný a chutný. Chodila naň celá Bystrica. Po vybudovaní plážového kúpaliska (jazero a jeden bazén pre plavcov), sme tam trávili celé hodiny.

Keď som z domu prebehla cez park, dostala som sa do prírodného amfiteátra, kde každoročne bývali filmové festivaly a rôzne vystúpenia folklórnych súborov. S rodičmi sme cez deň chodili na májové veselice, kde ma otecko učil tacovať. Tanec som veľmi milovala.

V letnom období bolo v meste viac príležitostí na pobavenie ako dnes. Tancovalo sa pri živej hudbe v parku Pod zeleným stromom, na Kolkárni, ktorá už neexistuje a sídlila na Huštáku, na námestí v reštaurácii Hradec, v Hungárii a inde.

Počas víkendov sme chodili s rodičmi na prechádzky a výlety na Urpín, na vysieľač, Suchý vrch, na Bánoš a do Laskomerskej doliny. Stretávali sa tu celé rodiny s deťmi, poopekali špekačky a slaninku a oddýchli si od každodenných starostí. V tom období mala Bystrica okolo 30 tisíc obyvateľov. Vzájomne sme sa celkom dobre poznali a vychádzali. Susedia boli ako jedna rodina. Kde tie časy sú?

Pri korzovaní po námestí mi od zdravenia skoro zdrevenel jazyk. Aj keď mi to občas liezlo na nervy, spolu s chichotajúcimi sa kamoškami sme sa slušne zdravili. Ak by to tak nebolo, mama by to vedela už pred mojim návratom. A to by som sa mohla rozlúčiť s korunkami do kina.

Rodné mesto milujem a hoci už nie je také "útulné" ako počas mladosti, je to mesto krásne, s mnohými kultúrnymi a historickými pamiatkami a zaujímavou históriou. Počas práce som veľa služobne cestovala. Videla som množstvo miest po celom Československu. Každé mestečko malo svoje priority, no vždy som sa s láskou vrátila domov. Slogan "Za živa v Bystrici, po smrti v nebi" bol pre mňa vždy priliehavý a posvätný.

No po čase začínam o slogane pochybovať. Hoci sa za posledné desaťročia mesto a jeho okolie veľmi zmenilo, postavili sa nové sídliská, upravili sa dvory, ktoré boli v dezolátnom stave, hlavne v Dolnej ulici, postavili sa tu nové hotely, školy, obchodné centrá a iné objekty, stále mi niečo chýba a vadí. Mám v duši bolesť, ktorá prýšti z ľahostajnosti mnohých spoluobčanov, ktorým nezáleží na svojom okolí a prostredí, v ktorom žijú. Žime tak, aby ďalšie generácie mohli po rokoch konštatovať, že slogan o Banskej Bystrici bol, je a bude stále pravdivý. Dostaňme naše miesto viac do povedomia Slovákov, ale aj cudzincov, a to nielen ako mesto, ktoré sa preslávilo množstvom vážených a zaujímavých osobností, ktoré má hlboké tradície a svoju nezabudnuteľnú minulosť.

PANOPTIKUM

Ing. Milan Magula

3. miesto v literárnej súťaži Spomienky na moju Bystricu

Nová ulica viac ako 400 rokov ústila do uličky kľukatiacej sa medzi hradnými múrmi a záhradami mestských domov. Mená či prívlastky tých komunikácií boli paradoxné a nezaslúžili si ich ani výzorom, ani svojim významom. Obchádzali námestie a skracovali cestu z Podryby, Uhliska, Žltých pieskov či bitúнку na Hornú ulicu a k nej napojených ulíc a dedín. Keď stratili svoj význam, prepustili miesto areálu Pamätníka SNP.

Kapitulská ulica bývala strmšia ako súčasná, lebo končila pri nízkych brehoch pôvodného koryta Hrona. Rozdiel výšok môžeme dnes porovnať pri Základnej umeleckej škole, do ktorej sa vchádza z chodníka dole schodmi. Kapitulská, Hronská, Mäsiarska aj Nová ulica boli vyložené mačacími hlavami. Trvácny, lacný a vyhovujúci materiál pre tých zopár áut, čo po nej za týždeň prešli. Pre konské a volské povozy priam ideálny. Nenáročný na údržbu v lete i v zime, počas pľuští, letných horúčav, aj keď naváľalo meter snehu. Neposýpalo sa, ani nesolilo. Vtedy jeho kvalitu dokázali oceniť najmä detváky sánkujúce sa z hlavného námestia až po Hron.

Keď sa v Banskej Bystrici začalo s reguláciou Hrona a pôvodné kľukaté koryto sa vtesnávalo do strmých kamenných brehov, bolo načase priláhlé ulice prekanalizovať. V Kapitulskej ulici boli odkryté klenby podzemných chodieb vedúce z mestského hradu popod Hron. Hovorilo sa o nich, že končia na hrade v Dolnej Mičinej.

V tom čase bývala v Novej ulici najpozoruhodnejšia postava mesta tých čias, Zsigo Kiss. Útly, voskovo bledý človečik v tmavom obleku, v krémovej košeli s neodmysliteľnou pestrou kravatou. V stave povznesenia mysle o sebe hovorieval, že ošudil dva infarkty a trikrát ho šľak trafil. Porážkami deformované končatiny pod rukávmi ukrývali špaliere zlatých švajčiarskych hodínok. Židovský šmelinár mal v sortimente aj zlaté prstene, rôzne šperky a pre paničky pekné nylonové pančuchy. Jeho obchodnými priestormi boli obľúbené reštaurácie v centre mesta. Keď kšefty išli, návraty domov v neskorých večerných hodinách bývali dlhotrvajúce a dramatické ako dvojdielny bojový film. Zákopy s úzkymi lavičkami a ako sopeľ lepivým blatom boli pre Zsigove potulky naolejovaným lanom povrazozlezca. Kedysi švihácka palička, opáганá ako orech, ktorú zdeformovanou rukou ekvilibristicky zasúval medzi nesúcu a vlečúcu sa nohu, v násype ufúľaná a od rosy mokrá, na vlhkej foršni nedržala. Vtedy kričal na ratu. Dospeláci sa radšej schovali. Osvedčenou alternatívou medzi nocovaním v kanáli alebo v suchej posteli, boli detváky z Novej ulice. Ak mali šťastie a Zsigovi zostala z flámu nejaká korunka, býval štedrý.

Na Lupina či Friga, hrávaných v sobotu popoludní v kine Partizán, pozeralo o pár očiek viac. Niekedy zostalo aj na krumpľový cukor. Keď mu ale karta nešla, vracal sa nevrlý a roztrasený ako huspenina. Šikovať ho v takom stave bolo nevďačné. Zafúľané neboli iba jeho šaty, ale aj červené trenírky a trampky záchrancov. Po zdolaní priekop a ustálení ho do polohy krivej trojnožky, porážkou vykrivenými ústami artikuloval deťom nezrozumiteľnú rečovú barličku. „ a, a, a, mig a mondom“. Decká nerozumiac významu a cítiac sa ukrivdené, za ním vykrikovali: „Žigo hu“, tešiac sa na očakávanú odpoveď- „Ty si v riti a ja tu“! Nič však netrvá večne. Keď kanály v Kapitulskej ulici zasypali a čierny asfalt nahradil žabice až po námestie, cesta od Kopov, z Ľudovky či od Slovanov sa stala bezpečnou, ako kroky k svätému prijímaniu. Ale tak ako chrám boží, ani ona nebola súdená pre rúhala Zsigu. Susedia ho našli ráno v posteli oblečeného, s fľaškou pod ovisnutou rukou, zaliateho krvou. Štvrtú porážku neošudil.

Za vyústením Uličky do Hornej ulice, oproti Hungárii, vyčnieval do chodníka mestský chudobinec, dnes Domov sociálnych služieb. Rádové sestry koncom týždňa kúpavali chovancov. V tom čase Novou ulicou chodieval chlapík v zodratom zelenom hubertuse. V zime či v lete naobliekaný ako cibuľa. Drobná, vyškerená tvár pod filcovou čiapkou z prvej vojny, erárny uterák zahaľoval bradu aj hrdlo. Spod dlhého kabáta silou vôle držali vyčaptané franforce topánok, onuce. Jožko Mydlo, lebo tak ho ľudia volali, sa nebál ani tak kúpania, ako vyzliekania. Panický strach mal z predstavy, že príde o časti oblečenia, ktoré bolo jeho jediným bohatstvom. A tak, keď bol deň očisty, milý Jožko

zdúchol z dosahu svojich dobrodincov ako gáfor. Pri Hrone vykonal autohygienu primeranú ročnému obdobiu. V náprsnom vrecku nosieval v handričke starostlivo zabalený sapún. Mydlo, uvarené z kostí a popola. Sestričkám ho dával opáčiť, ako dôkaz umývacej tortúry. Keď sa vracal od Hrona a v tieni domov Novej ulice trielil k Uličke, z hrajúcich sa roztopašných detí ho vždy niektoré zbadalo. S pokrikom „Jožko Mydlo, riť ti vidno“, vyprovokovalo jeho prenasledovanie. Okruhliaky Jožkom nazbierané popri Hrone, ako granáty lietali hlava- nehlava. Človek s dušou čistou ako slza bojoval s detskou zlobou. Posmešky, antiklenoty prostého ľudu, zraňovali viac ako bitka. Čo to boli za majstri slova, ktorí piatimi slovami dokázali dať meno človeku a k nemu trefnú charakteristiku? Istotne boli „bezchybní“.

Utorok býval čiernym dňom pre hovädzí dobytok. Vtedy sme našu futbalovú Marakánu nemohli okupovať. O drevené žrde, tvoriace oplotenie ihriska, aj o futbalové brány, bol priviazaný dobytok, čakajúci na porážku. Od bitúnka, okrem uší drásajúceho bučania a kvílenia sa šírila pachová vlna krvi. Kutle, dnes nazývané držky, ktoré si ako mannu nebeskú v látkových batohoch z bitúnka za pár šestákov odnášali cigánky, sa v slovenských domácnostiach bežne nevarili. (Možno mäsiari, ktorí vedeli od čoho muchy dochnú. Tí však robili predprípravu na bitúnku, aby doma nerobili smrad). Tie sásovské, išli z bitúnku cez drevený most, popod Mäsiarsku baštu popri krčme u Kopov, dnes už neexistujúcou Hronskou ulicou, krátky kus cez Kapitulskú, ktorej sa nedalo vyhnúť a šmykli do Novej ulice. Z nej sa cez Uličku najskôr dostali z dosahu kľajúcich a nosom ohŕňajúcich gadžov. To, čo sa cez hrubú a husto tkanú látku prepasírovalo a tieklo z batohov dolu chrbtami ustráchaných, skôr utekajúcich než kráčajúcich žien, nebolo vôbec gustiózne a strašne zapáchalo. Zvlášť v horúcich letných dňoch. To bol dôvod prečo nechodili po chodníkoch. Z kremencových žabíc cesty stieklo svinstvo do štrbín a vsiaklo. Čo nezodrali povozy a autá, zmyl dážď a čas. Cigánska múdrosť „So savóro khandeles, the jel lácho“ (Čo všetko smrdí a dobré je), však platí podnes!

Staré Hory sú známe pútnické miesto už spreď roku 1700. Najmä na Turíce chodili na Mariánske púte tisíce kresťanov zo širokého okolia. Tí, čo prichádzali od Mičinej, prechádzali Kapitulskou ulicou. Mladí aj starí, zdraví aj chorí, z bližších dedín, ale aj z Podpoľania a Gemera. Muži v tmavých oblekoch s nohavicami pod kolenami zúženými a zastrčenými v sárach čižiem. Na zrobených postavách svietili biele košele bez viazaniek. Čierne plstené klobúky boli sľaby ledabolo zacapené na sparených hlavách. Ženičky odeté v čiernych kytliach siahajúcich po zem, v tmavých zvrškoch a čiernych šatkách pľandravo previazanými pod hrdlom, aby neomínali. Cez chrpty mali prevesenú skromnú požíveň a obuv. Spievali a modlili sa. Sprievod mal v čele každej skupiny, v poradí, v akom sa k sprievodu pridávali dediny, cez ktoré prechádzali, vlastný kríž a predspevák. Detváky z okolitých ulíc sedeli ako lastovičky na rohovom múriku konča Novej ulice, oproti Elektrárňam. Clivé monotónne modlitby, donekonečna sa opakujúce či pre deti podobné melódie, neboli atrakciou, na ktorú by sa dalo dlho pozerieť. Spestrením bývali momenty, keď niektorá z tetušiek odstúpiac zo sprievodu pár krokov sa na chvíľu zastavila, letkom pozrela do neba, prežehнала sa a rozkročmo s čľapotom vyprázdnila obsah močového mechúra. Trúchlivú atmosféru spestrili šibalské iskry. A neboli len v očiach prizeraajúcich sa detí. Bez nich by pútnici znášali útrapy asi oveľa ťažšie.

Nová ulica sa pýšila dvoma meštianskymi domami. Pred Mäsiarskou baštou trónila vila francúzskeho emigranta, lekárnik Flittnera. Záhrady k nej patriace obohané vysokým kamenným múrom zaberali celú svahovitú časť dnešného areálu Pamätníka SNP. Na začiatku ulice sa s Flittnerovou stavbou honosnosťou pretekal dom mäsiara Štróbla. Smerom od Kapitulskej ulice bol k nemu pričupený domček. V ňom bývala teta Bányasová. Šťúpľa starenka v tmavomodrých barchetových šatách, so starosvetským šedivým drdolom na temene hlavy a kostenými okuliarmi na končeku drobného nosa. Hoci domček mal hlavný vchod z Novej ulice, rovnako ako okná po pravej i ľavej strane vedľa neho, nepoužívala ich. Ťažké záclony a poskladané háčkované prikrývky bránili svetlu dnu

nakúkať. Teta Mandika, ako sa dala nazývať, používala vchod cez spoločný dvor. Aj letné vetránie okienkom do dvora odflinkala len po zotmení a pri zhasnutých svetlách. Vzduch v byte nemala kedy vydýchať. Večne bola v kostole. Nebola obyčajnou farničkou. Jej služby boli najpresvedčivejšie, keď sa blížil sviatok Božieho Tela a dievčatá navštevujúce katolícke náboženstvo mali v procesii rozsýpať kvetné lupene. Mandika bývala vtedy najdôležitejšou osobou farnosti. Bola scenáristom, režisérom a častokrát aj inšpicentom procesie. Dievčatám z chudobných rodín požičiavala biele šatky, topánočky alebo košíky. Mäsiarsky dvor sa zmenil na zborovú scénu školopovinných víl, s prútenými košíčkami v drobných rukách. Nácvičky zoradenia, ladnej chôdze v štvorstupoch, zastavenia, pohýnania sa a imitáciu rozsýpania lupeňov kvetov brala vážne, ako božie prikázania. Príprava bývala v civile, deň pred sviatkom už v bielych šatočkách, s margarétkovými venčekmi vo vlasoch. Bolo že to džavotu a vravy na tom našom dvore. Kamaráti dnu nemohli. Len my, domáci chlapi, sme predstavenia sledovali a hodnotili z verandy. Naše kritériá boli od režisérky odlišné. Prevládal v nich umelecký dojem jednotlivkyň. V lete, počas prázdnin, sa deti z Novej ulice hrávali von až do zotmenia. Po naliehavom zopakovaní volania „domooov“ nasledovalo umytie repy na nohách a rukách, oklamanie zubnej kefky a zaľahnutie s nedokončeným odfúknutím- dobrú noc. Budiť deti krátko po zaspaní nebýval dôvod. Až raz, keď Mandika vracajúc sa neskoro z kostola vošla do dvora, vzhliadla na nebesia v snahe poďakovať sa pánu Bohu za prežitý deň, a ... padla do kolien. Na zamatovo modrej oblohe uvidela obrovský, akoby z anjelských obláčikov našuchorený kruh a v ňom veľký, jasný biely kríž. Žiaril a pomaly sa rozplýval, lebo zázrak má krátke trvanie. Staručká žena s hlasom vtáčika dokázala za pár minút zobudiť starých aj mladých obyvateľov Novej ulice. Boží zázrak, o ktorom hovoril pán farár, videla Mandika na vlastné oči a svedkami boli všetci, aj susedia, ktorých v kostole nevidala. Onedlho nato teta Bányasová umrela. Ten, koho nadovšetko milovala a verila mu, ju nesklamal. Zariadil všetko tak, že odišla do večnosti spokojná a šťastná. O prúdových lietadlách, ktoré prileteli na Sliač a nad Banskou Bystricou robili zázraky, sa dozvedela až na najbližšej tlačovke v nebičku.

HISTÓRIA JEDNEJ ČASTI BANSKEJ BYSTRICE SO SPOMIENKOU NA STARÝCH RODIČOV.

Ing. Samuel Dianiška

2.miesto v literárnej súťaži Spomienky na moju Bystricu

Obr.1- Stredná časť Radvane pred rokom 1945

Starí rodičia z matkinej strany (Švoňavcovci) a z otcovej strany (Dianiškovci) bývali v Radvani na Hradskej, naproti kaštieľu Barczy (obr.1 a 2). Boli v Radvani známi, pretože Dianiška bol pekár a Švoňavec mal obchod s rozličným tovarom. Na oboch si spomína aj známy herec pán Juraj Sarvaš v publikácii o Radvani. (V. Sklenka, M. Pecník a kolektív: Radvan, monografia mestečka, str. 216 až 221.) Oba domy mali rozsiahle príslušenstvo s dvormi a záhradami, ktoré pre mňa a môjho bratranca, rovesníka Doda, boli miestom mnohých zážitkov.

Obr.2- Domy starých rodičov na Hradskej v Radvani

Vo dvore starého otca Švoňavca bola umiestnená kolkáreň, miesto zábavy a športového vyžitia miestnych. Kolkáreň pozostávala zo zastrešeného priestoru pre hráčov a divákov, vybaveného stolmi a stoličkami, kde sa prítomní posilňovali pivom, vínom a podobne. Na tento priestor bola napojená dráha okolo 30 metrov dlhá a asi jeden

a pol metra široká s pevným rovným podkladom. Na konci dráhy bolo miesto na postavenie drevených kolkov a prístrešok s lavičkou pre stavačov kolkov. Dráha bola ukončená akýmsi dreveným bubnom, kde sa gule po zrazení kolkov zastavovali. Z tohto miesta bol zriadený drevený žľab so sklonom, cez ktorý sa gule posielali späť k hráčom. Cez prázdniny som spolu s bratrancom Dodom často plnil funkciu stavača kolkov za príslušnú "gážu". Sedeli sme na lavičke a po zrazení kolkov sme kolky postavili a guľu poslali k hráčom žľabom. Najväčšiu radosť sme mali, keď sa hráčovi podarilo jednou ranou zvaliť všetkých deväť kolkov, čo bolo ale zriedkavo. Radosť spočívala nie v tom, že sme museli postaviť všetky, nie práve najľahšie kolky, ale v tom, že hráč pri takomto zásahu poskytol stavačom dodatočnú prémii (nejakú korunu navyše). A tak sme stavali a stavali a rozmýšľali ako zabezpečiť, aby kolky padali častejšie. Nakoniec sme si obstarali pevný tenký špagát a pri stavaní kolkov sme nenápadne vytvorili slučku okolo kolkov a vyviedli špagát na lavičku stavačov. Potom sme už len čakali na chvíľu, keď guľa smerovala do stredu kolkov, zatiahli špagátom a deviatka bola na svete. Deviatky začali padať častejšie. Radosť mali hráči, že im to ide už lepšie a radosť sme mali aj my, pretože naše konto utešene rástlo. Každá hostina raz musí skončiť. Pri v podstate poslednej hre, keď guľa bola na polceste ku kolkom, bratranec Dodo sa potkol o špagát a deviatka bola predčasne na svete. Zmeraveli hráči a zmeraveli sme aj my. Keď sa hráči vyrútili smerom k nám, tak sme pochopili, že ak nezmizneme, bude s nami zle - nedobre. Rýchle sme zmizli v útrobach dvora a záhrady, ktoré sme dôverne poznali a za nami sa sypalo hromženie a nadávky. Takto neslávne skončila naša podnikateľská činnosť na kolkárni, kde sme sa už nemohli ukázať. Následné stretnutie so starým otcom, ktorý bol o našom podnikaní informovaný, dopadlo celkom dobre, hoci sme mali obavy. Starý otec sa len pri večeri usmial popod fúzy a povedal: „To ste sa zasa preslávili, a čo ste boli takí nešikovní?“ Podnikateľský duch sa v ňom nezaprel.

Hoci starý otec Švoňavec mal vtedy okolo 80 rokov, pracoval v obchode sám od rána do večera. Keď som išiel spať, bol ešte v obchode, a keď som ráno vstával už bol v obchode. Zatvorené bolo len od 12 do 15 hodiny, keď starý otec obedoval a po obede absolvoval šľofíka. Takto to prebiehalo dokola celý týždeň dokonca aj v nedeľu s tým, že len počas bohoslužieb dopoludnia bolo zatvorené. Žiadne voľno, žiadna dovolenka. Spomínam si, že raz predsa len došlo k výnimke. Starý otec potreboval niečo obchodne vybaviť vo Zvolene a tak sa vybral na vlak do Zvolena. Bol z toho dosť nervóznym, pretože nebol zvyknutý cestovať. A tak aby stihol vlak, vybral sa na stanicu s dostatočným časovým predstihom pred odchodom vlaku podľa cestovného poriadku. Napriek tomu, keď sa vrátil zo Zvolena, sťažoval sa, ako tie vlaky chodia neporiadne, že ledva dobehol na vlak, ešte ho musel aj čakať. Zistilo sa však, že starý otec sa vybral na stanicu s takým predstihom, že chytal ešte predchádzajúci vlak podľa cestovného poriadku.

Okrem obchodu starý otec Švoňavec vlastnil a obhospodaroval vedľajšiu miestnosť „Maticu“ a malú divadelnú sálu. Tá slúžila miestnym divadelným ochotníkom na predstavovanie nacvičených divadelných predstavení. Matica bola akousi klubovňou miestnej odbočky Matice slovenskej. Bola v nej knižnica pre verejnosť a k dispozícii denná tlač. Matica plnila tiež funkciu kvázi kaviarničky, kde si prišli posediť miestni intelektuáli, prečítali si dennú tlač, podiškurovali s priateľmi a podobne. Tvrdý alkohol sa nepodával, takže Matica si zachovala komorný charakter. Častými návštevníkmi v podvečerných a večerných hodinách boli miestni farári, evanjelický a katolícky, ktorí si obyčajne prišli spoločne zahrať karty a pritom im vôbec nevadilo, že boli rôzneho náboženského presvedčenia. Pravidelným návštevníkom bol aj pán Petrikovič, vysoký úradník lesného riaditeľstva v Banskej Bystrici. Tento bol väčšinou zahľbený do štúdia dennej tlače.

Niekedy v novembri 1944 po potlačení SNP sa v Matici občas zastavili traja vysokí dôstojníci (plukovník a dvaja majori) nemeckej armády, zrejme miestnej posádky (neboli to ale príslušníci SS v čiernych uniformách). Chovali sa slušne a pokojne, dali si po dve deci vína, chvíľku podebatovali a odišli. Zrejme im posedenie v komornom prostredí Matice

vyhovovalo. Starý otec Švoňavec bol skúsený človek, predtým ako prišiel do Radvane pracoval niekoľko rokov v Amerike a v Nemecku (bol na vandrovkách) a poznal oba jazyky. Preto mu nerobil problém pri obsluhovaní dôstojníkov komunikovať s nimi po nemecky. Po úvodnom oťukávaní, odkiaľ vie po nemecky, kde pracoval v Nemecku, ktoré mestá pozná a podobne, postupne sa púšťali aj do zložitejšej komunikácie s tematikou prebiehajúcej vojny. Zo strany starého otca to bolo dosť odvážne, pretože bol jednoznačného názoru, že Nemci budú vo vojne porazení. Tento názor postupne opatrne obhajoval aj pri debatach s dôstojníkmi. Dokladoval to medzi iným aj tým, že keďže do vojny s Nemeckom vstúpila aj Amerika, proti jej ekonomickej prevahe nemajú šance. Keď nám starý otec o týchto debatách večer hovoril, triasli sme sa strachom a prosili ho, aby s tým prestal, že nás Nemci ako partizánov postrieliajú. No ukázalo sa, že starý otec správne odhadol, s kým má do činenia a že čo si môže dovoliť. Na jar, vo februári 1945, starý otec v obchode náhle zomrel na zástavu srdca. Jeho objekty sa uzavreli s oznámením o jeho náhlom úmrtí a o dátume a mieste konania pohrebu. Na pohrebný obrat na cintoríne v Radvani prišli aj uvedení traja dôstojníci, vzdali úctu, kondolovali príbuzným a pokojne odišli. Zrejme si starého otca vážili, aj keď bol názorovo na inom brehu.

Nasledoval rýchly sled udalostí, ktoré výrazne zmenili život v Radvani na Hradskej. Po oslobodení Zvolena 14. marca postupovali jednotky oslobodzovacej armády na Banskú Bystricu. Rozhodujúce boje o Banskú Bystricu sa uskutočnili v oblasti domov starých rodičov. V ich blízkosti pretekala potok Malachovka s pomerne hlbokým korytom, ktorý vytvoril prirodzenú obrannú líniu pre ustupujúce nemecké vojská. Tu sa nemecké vojsko opevnilo a húževnato (ale zbytočne, pretože o vojne už bolo rozhodnuté) bránilo prístup do Banskej Bystrice. Húževnatej obrane padli za obeť aj domy starých rodičov (obr.1). Jednotlivé domy boli postupne podpálené ustupujúcimi vojskami, aby takto sťažili postup oslobodzujúcej armáde. Hovorilo sa, že Nemci domy podpaľovali plameňometmi. Musel to byť zničujúci požiar, pretože na požiarisku v miestach, kde boli sklady obchodu s veľkým množstvom fliaš, tieto boli roztavené a vytvorili veľký sklenený koláč. Starý otec Dianiška tieto udalosti prežil v pivničných priestoroch pod pekárňou. Tieto priestory mali murovanú klenbu, takže požiar do týchto priestorov neprenikol. Po prechode frontu sa naskytl smutný pohľad na zhorené domy na Hradskej. Strechy boli zrútené na obhorené múry, vnútorné priestory vyhorené, prevažne nepoužiteľné. Ako tak použiteľné sa ukázali niektoré priestory domu starého otca Dianišku, ktoré vhodne prikryla spadnutá plechová strecha. Išlo o priestory pekárne a časť obytného priestoru. Starý otec nelenil a po nevyhnutých úpravách pekárne uviedol do prevádzky na radosť Radvančanov, pretože bez chleba sa nedá žiť. Ešte asi zo dva roky v takomto núdzovom stave sa piekol chlieb pre Radvančanov.

Na mieste objektov starého otca Švoňavca sa rozhodol syn a dcéra postaviť nové domy. Najprv bolo potrebné odstrániť a odvieť veľké množstvo materiálu zo zhoreniska. Tento materiál sa dostal do evanjelického kostola, ktorý sa v tej dobe rekonštruoval. Postupne sa domy postavili a začiatkom šesťdesiatych rokov sa tvár priestoru na Hradskej oproti kaštielu Barczy podstatne zmenila (časť týchto domov je na obr.3).

Obr.3 - Nové domy oproti kaštielu Barczy

Sága domov na Hradskej sa týmto ale neskončila. Pokojný život v Radvani začiatkom sedemdesiatych rokov prerušila správa o zamýšľanej asanácii strednej a dolnej Radvane s cieľom vytvoriť priestor pre výstavbu panelákového sídliska. Tento zámer sa začal realizovať koncom sedemdesiatych rokov. Život dotknutých Radvančanov sa výrazne zmenil. Pravdou je, že o asanantov bolo primerane postarané. Ich majetok bol v zmysle vtedy platných predpisov zhodnotený, peňažne vyrovnaný a jednotlivé rodiny dostali štátne byty v novostavbách na sídliskách Fončorda, Kráľová a Sásová. Niektorým to vcelku vyhovelo, ale ďalší, ktorí boli z rôznych dôvodov naviazaní na bývanie v Radvani,

sa s odchodom veľmi ťažko vyrovnávali a možno ani nevyrovnali. Výstavba sídliska sa uskutočnila v priebehu osemdesiatych rokov. Vzniklo panelákové sídlisko, kde našlo svoj domov niekoľko tisíc obyvateľov Banskej Bystrice. Zmizli aj pomerne nové rodinné domy oproti kaštielu Barczy (obr.3) a boli nahradené panelákmi so štvorprúdovou priebežnou mestskou komunikáciou (obr.4).

Tvár Radvane sa zmenila tak, že len niekoľko zachovaných objektov ako kostoly, evanjelická fara, školy a kaštiele umožňujú bývalým Radvančanom orientáciu. A keď fúka vhodný vietor, tak zvuky radvanských zvonov pripomínajú bývalým Radvančanom, presídleným na Fončordu a do Kráľovej, zašlé časy ich života v Radvani.

NA ĽAVOM BREHU HRONA

Ľubica Petrovičová

Hronské predmestie- tam som sa narodila. V jednom z dvoch vojenských činžiakov. Bola vojna. Všetci čakali, že sa to raz skončí. V pivnici sme počúvali dunenie lietadiel a výbuchy. Viac hladní ako syti verili, že už čoskoro uvidíme slnko a nadýchame sa čerstvého vzduchu. Splnila sa najväčšia túžba všetkých ľudí. Ruiny domov prosili o obnovu. Ľudia si vysúkali rukávy. Nepýtali sa: "Čo za to?", alebo: "Tu nič nie je naše."

Mesto sa liečilo pomaly. Ešte pomalšie rodiny, ktorých živiteľ sa viac domov nevrátil. Deti si pýtali jesť. Necháпали, prečo nie sú obedy, prečo je všetko ináč ako bolo. Ale deti sú deti. Vybehli sme do smutných zrúcanín na našom Uhlisku a hľadeli vystrašene na naše ulice plné zrúcanín. Tam sme hľadali miesta pre hry. Naším rajom bola lúka. Pýtate sa, kde to bolo? Tam, kde teraz stojí náš zimný štadión. Lúka plná kvetov, ovocných stromov, ktoré ak keby vedeli- hojne zarodili. Všetky deti z Uhliska, tak sa volala časť od Hronského predmestia až po Žlté piesky, tam mali svoj druhý domov. Tam sme sa hrali a tešili. Krmili sme sa sladkými a žltými slivkami. Tam sa tesali naše charaktery. Počúvali sme sa navzájom a pomáhali si.

Neskôr otvorili obchod. Do „Drobkov“ som vždy ráno cupotala s veľkou cínovou kandlou na tri litre mlieka za lístky, na všetko boli inej farby. Vždy som si vypýtala aj tabličku zemiakového cukru. Ten ružový bol najlepší.

Futbalové ihrisko bolo vtedy na Uhlisku. Vyrastalo tam veľa dobrých hráčov. Hralo sa tam stále a stále sa bolo na čo pozerieť. Jedného dňa pokosili našu lúku, stromy vyťali a začal sa tam stavať zimný štadión. Aj koryto Hrona zahatili. Zažívali sme veľa premien.

Jazero, ktoré sa vytvorilo, nám slúžilo v lete ako kúpalisko a v zime sme sa tam korčulovali. Zobrali sme grintačky, tak sme volali korčule, ktoré sme si museli točením zvláštneho kľúča namontovať na topánky. Na aké? No na také, aké kto mal.

Zoberte svojho vnuka za ruku a ukážte mu, kde ste vyrástli a aké to vtedy bolo. O tomto sa nepíše, čo je veľká škoda. Učte deti vážiť si toto mesto. Ono si to zaslúži. Mám jeden odkaz pre túto dobu. Tešte sa z drobností, čo život prináša. Lebo len vtedy budete naozaj šťastní. Prispejme všetci k tomu, aby sa zas hovorilo: „Zaživa v Bystrici, po smrti v nebi!“

SPOMIENKY NA SPEVÁCKY ZBOR

Katarína Izáková

Ujo Gajdoš Ján bol vynikajúci muzikant, organista, náš regenschori, ale predovšetkým človek s veľkým talentom, pokorou a dobrou povahou. Zhromaždil okolo seba nadšencov- spevákov, teda náš cirkevný spevokol, asi 20 členov. Temer všetko to

boli ľudia iných profesií, nie spojených s hudbou.

Ja som sa dostala do zboru prostredníctvom troch sestier Handlovských. Boli to naši najbližší susedia na Huštáku. Žili sme s nimi v harmónii, navzájom si pomáhali, až kým Hušták nezbúrali. Spoločne sme nakladali kapustu, robili klobásky, odkladali uhlie a drevo, oberali ovocie, chodili na výlety a aj do kostola. Veľkú časť svojho detstva a dospievania som prežila s nimi, lebo tam vládla láska, úcta a dobrá pohoda ako v rozprávkach. Spolu sme teda chodili aj na nacvičovanie- skúšky do speváckeho zboru do farského kostola. Bola to niekedy celkom dobrodružná a dlhá cesta hlavne v zime, keď vypínali elektrinu.

V kostole bývala taká zima, že nám mrzli nielen ruky, nohy, ale aj hlasivky. Teplý čaj bol vždy naporúdzi. Nacvičovali sme jedenkrát do týždňa. Boli to nezabudnuteľné stretnutia vždy vo veselej pohode, ktorú dokázal náš regenschori navodiť. Pri zaspievaní falošných tónov, zlých nástupov, nepatričnom smiechu a nepozornosti, nás láskavo upozorňoval a akoby sa ospravedlňoval, že „ešte raz, tak ideme.“ Nacvičovali sme rôzne skladby upravované alebo skomponované ujom Gajdošom, ale aj slávne ťažké omše takých velikánov ako Schubert, Mozart, Beethoven a iní. Samozrejme Pašie a množstvo upravených kolied.

Vianoce boli pre nás všetkých zvlášť radostné, lebo zaspievať si z chóru koledy je úžasné a Tichú noc na polnočnej omši priam neopísateľný zážitok. Nacvičovanie vianočných skladieb a hlavne slávnostnej omše bolo spojené s košтовaním napečených drobností a vymieňaní receptov.

Partitúry pre jednotlivé hlasy a nástroje rozpisovala krásnym rukopisom členka altovej skupiny Mariška Handlovská. Čítať a spievať z partitúry sa musel postupne naučiť každý nový člen. Nebolo to ľahké a bez dobrovoľného „patróna“ by to ani nešlo. Veď nie každý z nás mohol chodiť do „hudobky“. Atmosféra na chóre pri nacvičovaní bola umocnená obrovským tmavým priestorom pod nami v chrámovej lodi, s vystupujúcimi sochami svätých. Osvetlenie sme mali bodové na organe pre dirigenta a pre organistku pani Szabovú. Potom vzadu za organom v časti obrovských organových píšťal. V pauzách, keď nacvičovali iné hlasy ako my, som sa neraz dívala do priestoru pod nami a v predstavách (alebo v skutočnosti?) videla lietajúcich anjelov. V lúčoch mdlého svetla a mávajúcich paží dirigenta to nebolo celkom nemožné, ale v každom prípade zázračné. A to dodávalo týmto našim stretnutiam tú magickosť. Atmosféra tohto kostola bola iná ako v iných kostoloch, jeho majestátnosť a nádhera ma nútila k pokore. Samozrejme starší členovia nás mládež k správne mu chovaniu v kostole aj viedli.

Keď sa blížili veľké sviatky, nacvičovali sme veľké omše a vtedy napätie v zbere rástlo a záležalo na každom hlase. Boli prizývané aj nástroje sláčikové a zopár dychových. Naším spevom sme sprevádzali omše v Katedrálnom (Kapitulskom) kostole každú nedeľu o deviatej hodine. Tréma a napätie bolo prítomné vždy. Spevom doprevádzaná omša mala nádhernú slávnostnú atmosféru, naviac, keď hrali aj hudobné nástroje. Po posledných takto som mala pocit, že treba tancovať, lebo ľahkosť a radosť, s akými som odchádzala z kostola, mi boli odmenou. Po omši sme pred kostolom hodnotili naše výkony a chyby, často sme dostali aj poďakovania vychádzajúcich veriacich za pekný zážitok. Párkrát som zažila aj chrámový koncert, čo bol vrcholom úsilia všetkých, ale hlavne uja Gajdoša, nášho regenschoriho a Gajdoša Vlada, všestranného a vzdelaného muzikanta, jeho syna. Koncerty sa konali vždy vo farskom kostole za spoluúčinkovania malého orchestra. Boli aj propagované familiárnou formou a oznámené v kostoloch. Účasť a odozva boli pre nás veľkým zadosťučinením.

Život nášho zboru sa neodohrával len v kostole. Párkrát sme boli pozvaní z iných farností na slávnosti výročí vysviacky ich kostolov. Spojené to bolo s výletmi do blízkych dolín. Varili sme s pomocou domácich farností guláš a hostili sa donesenými dobrotami, mladí hrali rôzne hry, jednoducho nám bolo spolu dobre.

Takýchto podujatí sa zúčastňovali celé rodiny a tak toto naše spoločenstvo

malo aj širší rozmer. Pamätám sa na niekoľko podobných podujatí. V Beňuši, kde bol farárom náš bývalý kaplán Flimel, na Španej Doline, v Čiernom Balogu a v rodisku uja Gajdoša vo Veľkej Mani. Určite ich bolo viac. Okrem aktivít vyplývajúcich z funkcie regenschoriho bol ujo Gajdoš Ján aj učiteľom, skladateľom a upravovateľom sakrálnych, ľudových a iných skladieb a tiež dlhoročným organistom vo farskom chráme Nanebovzatia Panny Márie. V tom našom krásnom kostole, kde sa stretlo všetko umenie, čo ľudské ruky a um dosiahli, a kde dodnes počujem hlas môjho a nášho regenschoriho uja Gajdoša. Bolo to v päťdesiatych rokoch minulého storočia.

PRÁZDNIHOVÉ PRÍBEHY NA HUŠTÁKU.

Katarína Izáková

Súčasťou Huštáku bol Hron, drevený most a Urpín. V priestore pred mostom, medzi dvomi veľkými domami, sa odohrávali rušné udalosti spojené s vodou, prázdninami a Urpínom s jeho zákutiami.

Hrdinami môjho príbehu sú dvaja neodmysliteľní obyvatelia našej Radvanskej ulice, teda Huštáku. Drobný, húževnatý a šibalský obuvník ujo Tokár a veľký, mohutný kováč ujo Gajdoš. Títo dvaja muži rozdielni postavou, povahou aj remeslom mali spoločnú záľubu, ba povinnosť. Vždy keď v Hrone „išla veľká voda“, zobrali dlhánske drúky, na konci s kovovým hákom a utekali niekedy už za svitania k Hronu, kde chytali plávajúce kusy dreva. Bežať popri vode na šmykľavom brehu a priťahovať veľké aj malé kusy dreva ku kraju a potom ich vyťahovať dostatočne vysoko na breh, na to bolo treba veľa úsilia a šikovnosti. Pre nás deti stojace na „našom“ drevenom moste to však bola vždy vzrušujúca udalosť. Veľakrát som sa bála o uja Tokára, lebo zrazu zmizol za zákrutou Hrona s napichnutým brvnom. Ale on sa vždy vynoril vracajúc sa na „štart“, aby znovu vybojoval ďalší kus dreva. Ujo Gajdoš bol pomalší, ale mocnejší, čo nestihol on, dobehol jeho kamarát. A potom triedili a ukladali úlovok na našom priestranstve pred mostom spoločne. To ale nebolo všetko.

Preschnuté drevo poodvážať domov, popáliť a odložiť. A tak keď bol „dobrý rok“, nalovili dreva aspoň na časť zimy. V domoch v blízkosti Hrona sa kúrilo skoro celý rok. Neopísateľná húževnatosť, odvaha a pracovitosť týchto ľudí ma doteraz naplňa obdivom. Neraz sa z mosta dívali na naháňanie dreva ľudia väčšinou Huštáčania a sledovali, čo všetko voda donáša a odnáša a povzbudzovali utekajúcich lovcov.

Raz sa ujo Tokár z takej naháňačky vracal akosi pomalšie ako inokedy. Na tvári šibalský úsmev jemu vlastný, v rukách okrem drúka niesol krabicu. Všetky deti sme sa zhĺkli okolo neho, lebo jeho dobrácke žmurkanie veštilo niečo mimoriadne. Boli to dve mačiatka- živé a celkom čulé. Jedno som si vyžobrala ja a druhé dostala Eva Tišlerová. Moje ale neprežilo. Dlhú som za ním smútila a už nikdy viac som sa nezaujímalala o nič, čo voda doniesla. Verte, že toho po Hrone plávalo v tých časoch neúrekom- veľa zaujímavého.

Ujo Gajdoš- majster kováč, magická postava, ktorú rešpektovali gazdovia, koníky, Huštáčania, a my všetky huštácke deti. Veď cestou do a zo školy sme hodiny prestáli pri okúvaní koníkov s úžasom v očiach a so zatajeným dychom. Veď vidieť pritláčať žeravú podkovu na kopyto, ešte ju aj priklincovať a všeličo iné, som sledovala so slzami v očiach, lebo to iste koníka bolí. Ale vždy som vydržala do konca, aby som videla koníka klepať po dlažbe. Neraz to bolo na úkor neskorých príchodov do školy a na obed domov. Hodinky vtedy nemal každý.

Ujo Tokár- majster obuvník, vždy usmiaty a ochotný, okrem údržby topánok Huštáčanov vyrábala kapce, ktoré vydržali roky a opravil aj neopraviteľné. Prikrčený na malej trojnožke a v koženej veľkej zástere, pri kývajúcej sa lampe v dielni- kuchyni, robil svoju mravenčiu prácu s láskou a pokorou. Veľakrát opravil topánky z večera do rána

a odprevádzal nás so žartovným vinšom.

Na dni prázdnin, kedy sme boli temer stále pri Hrone alebo na Urpíne, v priateľskej atmosfére Huštáčanov a ich detí, nikdy nezabudnem. Boli to päťdesiate roky minulého tisícročia.

ČAROVNÁ ULICA MÔJHO DETSTVA – (Školská ulica , teraz Komenského)

Zora Vesterová

3. miesto v literárnej súťaži Spomienky na moju Bystricu

Je to ulica na veľkom brehu končiaca Jasenským (dnes Jesenským) vrškom za tehelňou. Teraz je tam už výstavba rodinných domkov. Bývalo na nej veľa pozoruhodných, zaujímavých ľudí. My sme bývali v starorodičovskom dome aj s prababičkou na Komenského 2, druhý dom nad Sedriou (väznicou), v ktorom sa narodilo všetkých 6 detí. Naproti bývala matka Jána Cikkaera, pani Cikkerová (rod. Psoťková). Syn ju často navštevoval, keď už býval v Bratislave. Pri narodení každého dieťaťa doniesla pani Cik (ako sa nám podpisovala na lístočky) mojej mame cyklamén. Chodievala na Krížnu vždy, keď kvitli veternice a vždy si niesla kytičku kvetov. Chodila tam s našou susedou z dvojdomku, pani Moskovčákovou. Okrem toho, teta Cikkerová učila klavír veľa generácií. O dva domky vyššie býval Alexander Matuška, významný slovenský literárny kritik, so svojou matkou. Celkom na konci ulice bývali Záhorovci. Michal bol horolezec a je chatárom na Vysokohorskej chate v Tatrách. Oproti mala veľkú záhradu pani Bellušová, matka architekta Emila Belluša, významného pre Banskú Bystricu a Slovensko. Keď sa už nevládala o záhradu starať, tak požiadala mojich rodičov, aby jej pomáhali. Našou záhradou sme susedili s Dunajskými. Milan Dunajský bol tiež hudobný skladateľ. Dost' významných ľudí bolo v susednej Sedrii zatvorených za vojny. Keď vypuklo SNP, tak som ich z okna videla spievať na nákladných autách. Prepúšťali vtedy všetkých politických väzňov.

Za môjho detstva bola naša ulica tichá, nebola skoro žiadna premávka. Niekedy poštový voz s koňmi alebo handrári na vozoch. Tí vykrikovali „Staré perie“ a malé deti sa vždy báli. Áut bolo veľmi málo. Podľa rozprávania mojej mamy, keď sa objavili prvé autá v Bystrici, tak sa moja prababička utekala dole kopcom až ku Skuteckého ulici na ten zázrak pozrieť. Mali sme krásne detstvo. Za domom pani Cikkerovej bolo jazierko (či skôr močiar), kde sme sa v zime chodili kúpať a korčuľovať. Z Jaseňáku sme sa spúšťali na sánkach až po Skuteckého ulicu. Niekedy som svoju spolužiačku viezla z klavíru cez Hornú ulicu až po „Skackanú ulicu“. Dnes niekedy čakám až desať minút, kým môžem prejsť cez moju ulicu.

Jaseňák bol jedinečný kopec, kde sme sa chodili aj lyžovať. Cez obilné polia plné nevädzí a divých makov sme chodili do školy, lebo to bolo bližšie. Bola to skutočne cestička do školy cez lúky, cez polia. Bol tam aj kameňolom, z ktorého líščich dier som musela vyťahovať brata, aby išiel na klavír. Pod nami na Skuteckého ulici bývali Bázlikovci a Petelenovci. Pani Bázliková chcela nadaného brata na hudbu učiť na klavíri zadarmo. Boli sme v zlej situácii, lebo otca po roku 1948 zatvorili a pol roka sme nevedeli, kde je. Naša ulica bola plná hier, takže sa k nám chodili hrať aj deti z okolitých ulíc. Vtedy ešte nebola vybudovaná ulica na tržnicu. Keď ju robili, tak tete Cikkerovej zmenšili dom o tretinu.

Práve v tom dome, kde teraz sídli Nadácia Zdravé mesto, bývala malá šesťročná Elza Kleinová, dcéra predavača u Kemov, ktorá sa už do našich hier na ulici nevrátila. Rodičia museli nosiť žltú hviezdu na kabáte a jedného dňa sa stratili všetci.

Terajšia Komenského ulica bola priateľská a rodinná. To sa prejavilo v Povstaní a

hlavne aj po porážke SNP. Moji rodičia hned' po vypuknutí Povstania vyvesili československú zástavu. Nemci však začali bombardovať Banskú Bystricu, tak sme sa báli, že na nás padne bomba. Bombardovali zápalkáreň, tak potom u nás bývali naši známi Kulíkovci so synom, lebo sa nemali kde podieť. Bolo to dost' problematikké hlavne počas náletov, schovávať sa v pivnici pri zemiakoch a uhlí. Deti plakali. Mama nás staršie cvičila v násobilke. Sestra Milena jej to vyčítala, že keď zahynieme, bude ľutovať, že nás s tým trápila. Školy boli zatvorené. Mali sme desať mesiacov vojnových prázdnin. Cez Povstanie u nás býval aj Július Barč Ivan, dramatik, ktorý sa nemohol dostať k matke do Martina, lebo trať bola vyhodená do vzduchu. Po niekoľkých týždňoch mu otec zohnal vojenské auto, ktoré išlo do Martina. Zrazu prišiel z kvetinárstva posol s košíkom kvetín. Mama ho posielala preč, že to nie je pre nás. No bolo to poďakovanie od Júliusa Barča Ivana. Na konci Komenského je Horná ulica, kde býval i básnik Štefan Žáry. Práve ten Bystricu zvečnil krásnou básňou. Ďalej tam bývali aj Karvašovci. Otec dramatika Petra Karvaša bol lekár a chodieval k nám liečiť maminu sestru, tetu Aďu, ktorá ležala po pôrode skoro rok u nás, lebo dostala trombózu. Po roku nevedela chodiť, tak ju taťko nosil do vane s horúcou vodou a skúšali jej ohýbať koleno. Celý život mala tú nohu trochu chudšiu.

Po porážke SNP moja mama v dome skrývala a tým aj zachránila mnoho životov, hoci sme vtedy mali byť obsadený Nemcami. Usadili sa v dvoch najlepších izbách. Mama a štyri deti sme boli v jedinej spálni. Ešte aj v kuríne sa skrýval maďarský vojak, ktorý už nemienil bojovať. Bola tam dupľovaná stena. Keď sa krmili sliepky, nosili sme mu jedlo. Partizánku s omrznutými nohami sme niesli na sánkach v detskom fusaku k MUDr. Danielovi Petelenovi do nemocnice, aby ju zachránil a vyliečil. On tak pomohol viacerým ľuďom. Na cintoríne leží vedľa môjho otca, ten si vybral miesto pri ňom. Boli priatelia. My deti sme pred brámkou dávali pozor, keď boli razie a domové prehliadky, aby sme na to zavčas upozornili mamu. Raz bola razia, ktorú robili maďarskí vojaci s bajonetmi, strašne sme sa báli. Mamka zavolala susedovie Hildušku Randuškovú cez plot, aby ich išla zabaviť, lebo vedela po maďarsky. Tak to dobre dopadlo. Otec, ktorý sa musel vrátiť z hôr, lebo mal chorú nohu, bol vtedy v drevenej bedni a na ňom na nočníku sedel malý Danuško. Mama tam vložila husie pierka, aby mohol dýchať. Na otca bola odmena desaťtisíc korún v novinách Gardista. Bolo to hrozné, lebo Nemci stále bývali u nás.

Keď Nemci ustupovali, opili sa a chceli sa dobiť cez dvojkrídlové dvere do našej spálne. So sestrou a šestnásťročnou Markou Veličovou z Očovej sme pritiahli detskú postieľku a celou silou ju držali pri dverách, aby sa nedali otvoriť. Marka mame pomáhala s deťmi a učila sa variť. Povedala, že keď zahynieme, ona si vezme najmenšiu, dvojročnú Martušku a vychová ju. Mama viazala dve plachty spolu a chcela nás z okna spúšťať na ulicu. Bol to taký rámus, že celá ulica bola na oknách. Najagresívnejšieho nemeckého dôstojníka Vlasovec, pucák (sluha) nemeckých dôstojníkov prehováral, aby šiel spať, so slovami: „Schlafen!Schlafen!“. Ten vykrikoval: „Vieme, že Váš muž je v horách!“. Nakoniec ho odviedol spať a tým nám zachránil život. Mama mu za to z vďaky každý deň naliala pohárik slivovice. Môj najšťastnejší deň života bolo oslobodenie. Ruskí vojaci prišli k nám, mama im ponúkla, čo sme ešte mali, bol tam aj synovec spisovateľa Ostrovského, tiež spisovateľ, ktorému padli všetci traja synovia. Maďarskému vojakovi vyzlečenému do spodného prádla, so strapcami na nohaviciach, dali priepustku, aby sa mohol dostať domov. Jeho flintu, ktorú dal ruskému vojakovi, bachli o stôl a vyhodili zlomenú cez koleno von oknom. Otec mu tiež obstaral auto, ktoré išlo do Maďarska. Prišla k nám aj teta Ilka zo susedného dvojdomu Moskovčákovcov, že jej padla mína do plyšového kresla, ale nevybuchla. Ruskí vojaci išli zneškodniť mínu a my deti za nimi. Nikdy nezabudnem na tú dlhú mínu, ktorá si tam, hned' vedľa našej spálne, pohodlne ležala. Keď Maďarov vyst'ahovali z Banskej Bystrice, nejakí páni prišli ponúknuť môjmu otcovi, aby odkúpil lacno druhú časť domku Moskovčákovcov, že tie dve Maďarky vyst'ahujú. Otec povedal, že jedna je učiteľkou jeho ženy a detí, že by to bolo nefér, aby ich vyhodili také staručké. Nakoniec ich teda nevyst'ahovali. Po vojne chceli aj nás vyhodiť z domu. Pomohol nám

profesor Styk a mamina škola. Posol, ktorý niesol list o vyst'ahovaní, sa mame ospravedlňoval, že jej nesie takú nehoráznosť. Bol to starorodičovský dom, takže to nemohli urobiť.

Najväčšiu slávu mala naša ulica zažiť na prvé výročie konca vojny, kedy mal do nášho domu prísť prezident republiky, Dr. Edvard Beneš s pani Hanou. Mali sme im prichystať nocľah. Neviete si ani predstaviť, ako sme mame pomáhali upratovať, aby sa všetko len tak lesklo. Nesmeli sme nikomu prezradiť, aká návšteva nás čaká. No nakoniec sa kvôli bezpečnosti predsa rozhodlo, aby spali na veliteľstve. K nám prišlo nákladné auto a vojaci naložili naše matrace, paplóny, vankúše a mama pripravila biele vyšívane obliečky, najkrajšie z výbavy. Náš domov bol vybraný, lebo taťka pokladali za najspoľahlivejšieho dôstojníka. Bol vedúcim duchovnej správy a vojenský evanjelický farár. Dodnes mám tie obliečky odložené na pamiatku.

STRASTIPLNÁ VEĽKÁ NOC

Igor Chromek

Narodil som sa v Banskej Bystrici začiatkom roku 1932 a budem mať začiatkom budúceho roka už 80 rokov. V tomto meste som prežil takmer celý svoj život, okrem niekoľkých rokov vysokoškolských štúdií v Bratislave (SVŠT), základnej vojenskej služby (Šumperk) a troch rokov pôsobenia na JSŠ (v Kremnici a Lučenci).

Viac ako 70 rokov som prežil v rodnom dome, ktorý si rodičia postavili v roku 1933, pôvodná adresa Mestský park 9/b, neskôr Sládkovičova a potom Tajovského ulica 1. Tu som prežil tie najdôležitejšie obdobia svojho života- maturu, sobáš i zamestnania, SNP a prechod frontu ako i ďalšie udalosti rokov 1968 či 1989. Pracoval som tridsať rokov v telovýchove (ako pracovník, ale aj ako dobrovoľný pracovník a turista), 30 rokov v astronómii (ako člen krúžku, ale aj riaditeľ Krajskej hvezdárne) a 50 rokov som sa venoval literatúre (písal som historické, ale aj dobrodružné literárne práce), 30 prác (originály) som uložil v literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. V mnohých literárnych prácach opisujem udalosti, ktoré sa odohrali na území Banskej Bystrice v rôznych obdobiach jej existencie. Mnohé boli zverejnené v tlači (časopisoch, zborníku Litery II), v rozhlase (v Herbáriu rádia Regina), niektoré boli darované obciam, zariadeniam a podobne. Predložený príbeh je epizódou z mojej tetralógie „Život je boj“ a z jeho prvého dielu „V rodnom hniezde“.

Po ťažkej, strastiplnej zime nadišla konečne jar roku 1945. V marci sa už v dolinách stredného Slovenska sneh úplne roztopil a na lúkach či v záhradách, rozkvitli prvé jarné kvietky. Priblížila sa aj Veľká noc. V tomto roku sa deti, najmä šuhajci na tieto sviatky jari príliš netešili. Stredným Slovenskom v tom čase prechádzal front, ktorý sprevádzalo veľa problémov a ťažkostí. Ani 14. marec už v týchto končinách nikto neoslavoval. Takmer polovica územia Slovenska bola už pod kontrolou Červenej armády a v ten deň padol Zvolen. Nemecká armáda kládla v tom čase odpor postupujúcim zväzkom 2.krajinského frontu, brániac sa, kde sa dalo. Tesne pred Veľkou nocou sa frontová línia dotkla aj mesta Banská Bystrica. Krásavica na Hrone, kde sa hovorievalo „ zaživa v Bystrici, po smrti v nebi“, si v týchto časoch užila veľa zlého. Ako centrum Slovenského národného povstania zažila svoj smutný pád a v marcových dňoch očakávala podobné ťažkosti. Ľudia sa však na príchod frontu pripravovali, zakopali či zamurovali zásoby, pripravovali si pivnice na obývanie a odovzdane čakali ukončenie vojnových, strastiplných dní. Front a s ním oslobodenie sa však približovali pomaly.

Aj u Turbisovcov na Uhlisku sa pripravovali na tie ťažké chvíle. Dušan Turbis spoločne s najstarším synom Rudom zamurovali okná na pivniciach a namontovali tam železnú piecku. V pivniciach umiestnili aj tri prenosné lôžka- Norbertovu detskú postieľku,

starý diván od starej mamy a novší rozkladací gauč. Viac sa do stiesnených priestorov nevošlo. Približujúci sa front prinášal aj iné problémy. Turbisovci videli všade naokolo moho príkladov, že aj tí donedávna najistejší a v meste najmocnejší, naraz strácali istotu a teraz sa balili a odchádzali s celými rodinami niekam na západ. Tak odišli a Bullovci aj s malými deťmi zanechajúc dom na nájomníka, pána Breuera. Na vlastnom aute sa vybral na púť do Rakúska aj fotograf, pán Lechnický, karpatský Nemec, predseda mestskej Deutsche Partai. S Mirkom Turbisom sa rozlúčil jeho spolužiak z triedy Martin Jurkovský, syn gymnaziálneho učiteľa, ktorý bol známym reprezentantom Hlinkovej strany v Banskej Bystrici, vodcom Hlinkovej mládeže. Títo odchádzali do Bratislavy. Mirko zakýval odchádzajúcim na rozlúčku. Kto môže dnes povedať, či sa ešte niekedy stretnú? A prečo vlastne odchádzajú? To vedel dobre aj desaťročný Turbis. Boli v časoch slobodného Slovenského štátu viac aktívni a teraz dostali strach. Akákoľvek kolaborácia s Nemcami sa bude posudzovať ako zrada. K utekajúcim kolaborantom sa pripájali aj mladší muži zo strachu, aby ich Nemci nezobrali na práce do Reichu. Takto odvážali všetkých zbraneschoných mužov, mládencov, nechávajú doma na pokoji iba starých chlapov. Mnohí sa radšej ukryli pred nemeckým komandom. Aj v Turbisovskej vile schovali v zamurovanej komôrke Joža Machoviča, syna kolegu nezvestného doktora Turbisa. Dni rýchlo utekali a front sa blížil. Bolo počuť už zreteľne strelbu a náhodné míny či granáty dopadali častejšie do záhrad okolitých domov. Turbisovská rodina sa z bezpečnostných dôvodov presťahovala už do pripravených pivničných miestností. V kúpeľni naplnila pani Barbora vaňu vodou a podobe nachytali a uskladnili aj pitnú vodu. Starý otec Forbák pochodil s najstarším vnukom celý dom, všetko prekontrolovali, zabezpečili a pozamykávali. Na dvore a schodišti boli už niekoľko dní utáborení nemeckí vojaci, ktorí z dlhej chvíle hrali karty a varili si čaj. Telefonista, ktorý si vytvoril stanovište na prvom poschodí budovy, sa vytrvalo snažil spojiť s nemeckým veliteľstvom. Zdalo sa, že chvíľa rozhodnutia sa priblížila. Rýchlo sa rozvíjali drôty a spolu s ďalšími vojakmi, ktorí už nestihli ani dopiť svoj čaj či punč, sa stratili v priebehu pár minút v Záhradnej ulici. „Odchádzajú,“ pokýval hlavou starý Forbák, robiac za soldateskou na dvore poriadok, „môže sa teda stať, že ráno tu budú už Rusi.“ Kanonáda a detonácie neprestávali. Zdalo sa, že už do záhrad na Uhlisku padá menej mín a granáty lietajú ponad mesto už z oboch strán. V noci otriasla budovou silná detonácia, „to práve vyhodili mosty na Hrone a Bystrici“, poznamenala vecne pani Barbora, ktorá si na podobné výbuchy pamätala spred pár mesiacov. Vtedy prišli do mesta nemecké vojská. Hovorilo sa, že prišli obyvateľov oslobodiť. Neskôr sám prezident Tiso odslúžil v kostole na hlavnom námestí aj ďakovné bohoslužby a odmenil vyznamenaním najjudatnejších Nemcov. Teraz sa situácia opakuje. Teraz prichádza do mesta druhá armáda, s rovnakým úmyslom, oslobodiť Slovákov spod nemeckej nadvlády.... Kto vie, kto skutočne raz oslobodí tento biedny podtatranský ľud a kedy sa tak stane... ?!? Noc sa zdala byť pokojnejšou ako tie predchádzajúce. Bolo to jasné: nemecké vojská opúšťajú postupne múry mesta nad Hronom a ustupujú na severozápad. Každú chvíľu sa v uliciach objavia prví ruskí alebo rumunskí vojaci. S prvým brieždením vchádzali do mesta a to práve z tohto smeru, z lesov Urpína, Vartovky a Kopy, prvé ruské jednotky a bojová technika. Vchádzali do domov na Uhlisku, na starej tehelni a hľadali Nemcov, míny a prijímali pohostenie od domácich. Najmä alkohol a cigarety. Tí prví sa dlho nezdržali a postupovali ďalej ku Hronu a do centra mesta. V tomto čase už boli hore všetky tri Turbisovské deti a so záujmom sledovali nezabudnuteľné divadlo. Ruskí vojaci sa zvedavo potulovali po dome a skonsumovali, no najmä vypili všetko možné, čo aspoň trochu zavoňalo alkoholom. Tak zmizla z kúpeľne oteckova kolínska voda, ale aj denaturovaný špiritús na čistenie škvŕn. Z kuchyne sa zas niekam podel lesklý budík... Za prvými "sledmi" prichádzali ďalší, rovnako hladní či smädní. Títo sa už zdržali dlhšie a utáborili sa medzi domami, vždy na chránenej juhovýchodnej strane. Z mesta sa ozývala stále strelba, no po čase sa dalo usúdiť, že už v popoludňajších hodinách bolo celé mesto v rukách červenoarmejcov. Naopak, v tom čase začali dopadávať na mesto

nemecké strely a granáty a zablúdili do oblasti Uhliska či Žltých pieskov. Na Veľký piatok padol do záhrady Turbisovcov granát. Nezasiahol našťastie dom, vyhlbil iba jamu s priemerom troch metrov. Bol to však posledný pozdrav frontu a tým aj vojny. Na druhý deň už zavládol pokoj. A tak sa na Veľkonočnú nedeľu vybrala do evanjelického chrámu na bohoslužby celá Turbiskovská rodina.

MARK TWAIN: ČAS JE RIEKA, KTORÚ BY ČLOVEK NAJRADŠEJ SPLAVOVAL OBOMA SMERMI

Zuzana Kohútová

Skôr ak som začala písať tieto spomienky som sa zamyslela, či vôbec budú niekoho zaujímať naše spomienky na Banskú Bystricu? Skôr narodení už nevedia čítať a mladí nechcú. Veď už dávno neplatí, že kniha je priateľ človeka. Koľko krásnych kníh už zapadá prachom v knižniciach? Dnes už nikto nechce veriť, že dvadsiate storočie bolo naplnené neprestajným bojom a zápasom nielen o skyvu chleba, o istú životnú postać, ale aj osobnú a národnú slobodu. Mark Twain povedal: "Čas je rieka, ktorú by človek splavoval najradšej oboma smermi". Znova som sa zamyslela a začala som porovnávať čas a rieku. Rieka preteká neúprosne smerom nadol, tak čas plyní neúprosne dopredu. Niekedy tečie rieka pokojne, inokedy sa nesprace do svojho koryta a vystrája. Tak je to aj s časom. Raz beží ako splašený zajac, inokedy sa vlečie ako slimák. Rieku nemožno vrátiť tam, odkiaľ k nám prišla, ani náš život sa už neotočí späť. Vraciame sa do minulosti len v spomienkach v kruhu svojej rodiny a priateľov. Radi spomíname na zážitky veselé, ale i smutné. Život je už raz taký. Veď bez smutných by nebolo ani veselých chvíľ. Začneme tými smutnými.

Narodila som sa počas II. svetovej vojny (1941). Veľmi si nepamätám na jej hrôzy a rodičia nám neradi hovorili o tých hrôzach. Spávali sme v pivniciach pod zemou na zemiakoch a von na slniečko sme nemohli ísť. Raz nás otec zobral vonku. Ešte sme neboli ani všetci štyria von, už sa vynorilo lietadlo sponad Kremnických vrchov a spúšťalo bomby. Museli sme sa vrátiť do tmavej pivnice. Alebo raz prišiel prosiť rumunský vojak o chlieb a začal plakať, že také isté blondávané dievčatko ako som bola ja, nechal doma. Ktovie, či sa vrátil do Rumunska k svojmu dievčatku. To sú spomienky mojich rodičov. Viem, že to boli strašné chvíle, ale neviem tie hrôzy pochopiť, hoci som s mojimi vrstovníkmi videla mnoho smutných príbehov vo filmoch, ktoré nám po II. svetovej vojne premietali v Banskej Bystrici v kine "Partizán" a "Praha". Boli sme šťastní, ak nás starší súrodenci zobrali do mesta na druhú do kina na „bojový film“. Televíziu sme ešte nepoznali.

Jeden veselý zážitok z cesty domov do Podlavíc mi utkvil v pamäti. Do mesta sme chodili pešo, tak sa dalo dobre zistiť, v ktorej záhrade dozreli čerešne. Bolo to u tety Elišky. Bratia ma nechali pri diere v plote strážiť či teta nejde do záhrady. Dívala som sa na bratov, ktorí už čerešne veselo trhali. Už sa mi slinky v ústach zbíhali, keď zrazu počujem za chrbtom hlas: "Co to tu deláš děvenko?" a ja celá doľakaná som povedala, že "strážim". Chlapci ušli a ja som sama zostala s tetou, ktorá na Slovensku zostarla, ale na svoju rodnú reč nezabudla. Nechcela som jej povedať, ako sa volám, preto mi kázala vyzliecť moju jediná parádnú skladanú sukničku. Teta išla so mnou až domov. Naša mamka sa spýtala, že akú škodu sme jej spravili. Potom jej dala do ruky rúčkový košík a sto korún, aby nám tých čerešní naoberala a priniesla aj na zaváranie. Bolo nás 7 detí. Viac som nešla do cudzej záhrady.

My povojnové deti sme boli omnoho skromnejšie, než sú deti mladej generácie. Naši mladí ľudia neradi o tom počúvajú. Ba mnohokrát som videla aj v televízií ako si robili posmech napríklad z pionierov. Nepochopia hrôzy vojny, lebo ju nezažili. Ich nezaujíma to,

že chlieb rástol na poli a koľko ľudí muselo pracovať, kým sa jeden rožok dostal na stôl. Kludne ho zahodia do smetného koša. Darmo hovorím vnučke, že som bola šťastná, keď mi stará mama ušila handričkovú bábiku (ona mala desať barbín). Mohla by som porovnávať ešte dlho, to však nechcem. Možno ani nechcem spomínať na časy minulé. Dnes je moderné všetko cudzie. Kníhkupectvá sú drahé, lebo knihy sú veľmi drahé. A načo sa trápiť s knihou, keď máme televíziu, počítač, internet...? Čo by ste povedali, keby vám žiak štvrtého ročníka povedal, že on už všetko vie, čo potrebuje. Pri tom nevie počítať a bez chýb sa nevie podpísať a počíta na kalkulačke ($10+5=15$). Pri tom si nevie prečítať ani cestovný poriadok. My sme cestovný poriadok nepotrebovali, lebo do školy v Banskej Bystrici sme chodili pešo. Spomínam si na školu na Kuzmányho ulici. Chodila som tam do 6. triedy OSŠ (osemročná stredná škola). U nás v Podlaviciach bola škola po 5. triedu. Autobus chodil len z Tajova. Tajovčania si mysleli, že sme blízko pri Banskej Bystrici, takže môžeme chodiť do školy po vlastných nohách. Cestou sme všeličo povystrájali. Raz som mala nehodu. Dole Magacínom (cesta od Lídla po park) sme sa v zime do parku zviezli na aktovkách. V aktovke sme okrem učebníc nosili aj atrament vo fľaštičke a pero s násadkou. Fľaška sa mi pri jazde na aktovke rozbila a atrament znehodnotil všetky knihy. Bol za to riadny výprask. Rodičia museli kúpiť nové učebnice, lebo ich potrebovali mladší súrodenci. Prešlo niekoľko rokov. Siedmu a ôsmu triedu som záverečnou skúškou skončila v Podlaviciach. Rodičia sa rozhodli, že budem pokračovať v štúdiách na nižšej pedagogickej škole (PŠN v Banskej Bystrici). Znovu som sa ocitla v škole na Kuzmányho ulici, dokonca v tej istej triede v rohu budovy. Rada si spomínam na študentské časy. Každé ráno sme vystúpili z autobusu pod našou „šikmou“ vežou na námestí SNP, kde už pracoval brúsič nožov a nožníc. Myslím, že sa volal Fázik. Ak sme sa pristavili a obdivovali ako obratne točil brúsom a zároveň ostril nôž alebo nožnice, tak kričal: „Jdi vod stroje, bo tě šlehne řemen a budeš na celý život mrzák.“ Od hlavnej pošty sa už valil s poštárskou taškou plnou novín Tibor. Bol invalid. Mnohí sa mu vysmievali, keď sa mu pri rozprávaní vykrivovali ústa. Spomínam si na to, keď dnes vidím na námestí vysedávať urastených mládencov, ktorí sa majú dobre i bez práce a je mi smutno, keď mladí ľudia natŕčajú ruky a prosia o 20 centov. Povie, že je hladný. Dávam mu bagetu, aby sa najedol. Nechce. On chce radšej euríčko. Dolu na námestí sa prechádzal ako veľký pán s palicou v ruke a okuliarmi na nose, Jožo trochu „trafený“. Chlapci na neho vykrikovali: „Jožo Mydlo, riť ti vidno.“ On ich palicou naháňal a kričal: „Ty špina školská, nariadim ti päťku.“ Keď trafil, tak to aj bolelo. Chudák, bránil sa. Býval v opatrovni. Prečo spomínam týchto chudákov? Hoci neboli ako ostatní, predsa sa snažili žiť ako ľudia a nevylihovali na smetiskách v okolí mesta ako dnešní bezdomovci.

Prešli roky. Naše mesto sa rozrástlo o nové sídliská, ale staré budovy v historickom centre ostali. Dnes sú pekne renovované. Námestie slúži pre oddych Bystričanov a turistov. Na záver ešte jedenkrát spomeniem školu na Kuzmányho ulici. Ako učiteľka vo výslužbe som v nej navštevovala a ukončila Univerzitu tretieho veku, kde som tri roky so záujmom počúvala profesorov UMB, ktorí nám prednášali o dejinách Slovenska a umenia. Zas v tej istej triede ako v mladosti, ale vynovenej. Staré školy sú opravené a nové chátrajú a to ma mrzí.

MOJE MILOVANÉ MESTO BANSKÁ BYSTRICA. ŽIVOT NIE JE TANEC, KROK SPÄŤ NEUROBÍŠ.

Virgínia Oravcová

"Život nie je tanec, krok späť neurobíš"

Pri stretnutiach v našom klube dôchodcov Dúbrava si mnohokrát zaspomíname na mladé časy. V rozhovoroch sa vraciame do dávnej minulosti. Dávame si otázku: je Banská Bystrica mesto "medené", je to mesto "banícke" alebo "kráľovské"? Aké teda

vlastne je? Ktorý prívlastok mu pristane? Pre našu generáciu je to mestečko roztomilé a oko na seba vábiace. Dookola je ohradené vysokými vrchmi a ono leží medzi nimi temer v prostriedku. V meste je veľa stromov, kvetov, záhrad s ovocnými stromami, ktoré bohato obdarujú svojich opatrovníkov. K Banskej Bystrici patrí aj niekoľko obcí, medzi ktorými sú aj Podlavice. Tiež kedysi dedinka utešená, ktorá bola v minulosti pre bohatých mešťanov zásobárňou hospodárskych produktov- zeleniny, ovocia, mlieka, masla, tvarohu, ktoré bystré dievčiny donášali do meštianskych domácností alebo na tržnicu, aby bola doma aj nejaká koruna na cukor, múku, oblečenie, na školu a kostol. Obyvatelia tejto dedinky sú od koreňa Slováci. Dodnes tu panuje práca a tí skôr narodení opatrujú svoje záhradky pri vynovených domoch, obrábajú svoje záhumienky, drobnochovatelia chovajú svoje zvieratká- zajace, hydinu, nájde sa aj kravička a kôň. Pred pripojením k Banskej Bystrici tvorili Podlavice a susediaci Skubín spoločnú obec Laskomerské. V osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia postavili v Podlaviciach menšie panelákové sídlisko. V roku 2002 bol dostavaný kostol a ustanovená farnosť. Zároveň bol vybudovaný nový obchod Jednota. Kultúrny dom bol opravený v roku 2010 a odovzdaný do užívania Podlavičanom, ktorí ho svojpomocne postavili pred rokom 2000.

Ako malé dievčatko som málo chodila do mesta. Hlboko v pamäti mi zostala spomienka na veľkú železničnú stanicu v Banskej Bystrici. Bola vyhlásená mobilizácia. Začala sa II. svetová vojna a chlapi museli ísť bojovať. Medzi nimi bol aj náš otec. Na stanicu sme išli s mamou a mojimi dvoma sestrami odprevadiť otca. Veľmi sme plakali a vrúcne si želali, aby sa nám otec vrátil z vojny zdravý. Nastali pre nás smutné a ťažké časy.

Naším potešením bolo, keď sme išli s mamou alebo starkou do Bystrice do evanjelického kostola. U nás v Podlaviciach kostol nebol. Chodili sme tam s radosťou. Vždy som obdivovala ten krásny a vzácny kostol, kde sa ľudia v nedeľu zhromažďovali, vypočuli si od pána farára slovo Božie. Do srdca a do pamäte sa mi hlboko zakorenili piesne, ktoré sme tam spievali v sprievode organu.

Vojnu sme prežili v strachu. Do ľudovej školy som chodila v Podlaviciach. Do meštianky v Banskej Bystrici jeden rok. Moje dve staršie sestry sa vyučili za krajčírky a ja, najmladšia, som musela zostať doma pomáhať mame, keď stará mama zomrela. Obrábali sme pole a chovali kravu a hydinu. Hoci sme boli všetci šťastní, že sa skončila vojna a otec sa vrátil, museli sme usilovne pracovať, aby sme mali z čoho žiť. Keď sme vypestovali zeleninu na poli, niečo zostalo doma a niečo sme zanesli v chrbtovom koši na trh prediť.

V nedeľu sme nepracovali. Popoludní sme sa vybrali do mesta. Kto mal od rodičov nejakú korunu, išiel do kina Partizán pri malej železničnej stanici (teraz je tam parkovisko). V tomto malom kine premietali krásne filmy. Dodnes spomíname na filmy Divá bára, Babička, Muzikantská Liduška a mnoho krásnych rozprávok. Televízia u nás ešte nebola. Tí, čo nemali na vstupné, sa išli prechádzať okolo námestia (tzv. Korzo). Stretávali sme sa s mládežou z mesta. Bolo tam veselo. Pred večerom sme sa vracali pešo domov. Autobus ešte na dedinu nechodil.

Veľmi rada si spomínam na náš národný dom. Ako dospelá a vydatá žena som sa prvýkrát dostala s družstevníčkami do opery v Banskej Bystrici. JRD zakúpilo lístky na spevohru Predaná nevesta. Sedela som medzi našimi dvoma tetkami družstevníčkami. Opera sa začala. Nešla som sa vynadávať na tú nádheru, na kroje. Hudba a spev sa len tak ozývali sálou divadla. Všetko hučalo a naše milé tety spokojne zaspali. Budila som raz jednu, potom druhú. Moja snaha bola márna. Nemala som s kým prežívať tú krásu. Dlho mi znela v ušiach pieseň "Proč bychom se netešili, když nám pán Bůh zdraví dá..." Bol to úžasný zážitok.

Banská Bystrica sa rozrástla na všetky strany. Dnes už za kultúrou chodíme málo do mesta. Nevadí mi, keď teraz ja zaspím pred televíziou. Vo všetkých vysielaniach vidíme

len násilie, naháňanie sa za bohatstvom, ničenie ohňom.

HISTÓRIA BANSKEJ BYSTRICE PO II. SVETOVEJ VOJNE

Aurel Accipiter

Úvodom si musíme uvedomiť, že história mesta po II. svetovej vojne (66 rokov) je približne z 1/12 celkovej známej histórie tohto starého mesta. Odborníci diskutujú, či založenie špitála sv. Alžbety na dolnom konci Dolnej ulice bolo v roku 1255. Uspokojíme sa s faktom, že v roku 1323 trinásť kardinálov z Avignonu vydali na žiadosť istého Mikuláša tzv. Odpustkovú listinu týkajúcu sa farského kostola v Banskej Bystrici. Z toho možno odvodiť, že pred rokom 1323 musel existovať minimálne farský kostol. Ďalším dôležitým faktorom pre históriu tohto mesta bolo, že v roku 1457 sa objavila na úradnej listine mesta pečať, na ktorej už bol erb mesta s anjelom a štítom, tak ako ho poznáme aj dnes. Musíme si uvedomiť, že tento erb bol veľmi inovovaný podľa potrieb doby, ale dnešná doba vystihuje pôvodný erb. Tieto dva faktory, ktoré sú v úvode, dokazujú, že mesto vzniklo, rozvíjalo sa a dosialo k dnešnému dňu rozlohu, na ktorej žije dnes asi 80 tisíc obyvateľov. Musíme si byť vedomí, že k tejto rozlohe patria aj okolité dediny, ktoré už splynuli s mestom Banská Bystrica. Ako zaujímavosť môžeme spomenúť, že už v roku 1456 si bystrický richtár Jung požičal 300 florentov a do zálohy dal svoje dediny Podlavice (Olersdorf alebo Podlavitz) a Majer (Mayerhoff) „so všetkými úžitkami, poddanskými robotami, dávkami a dôchodkami“. Aby sme si mohli prestaviť plošnú rozlohu 10 tisícového mesta po roku 1945, urobíme si hrubé ohraničenia vo všetkých smeroch. V smere na Brezno končilo mesto pri mestskej elektrárni, ktorá bola v miestach, kde dnes stojí budova Inšpektorátu práce. Odtiaľ už viedla prašná cesta na Brezno a teda aj do Majera. Východným smerom od elektrárne sa tiahol napájací kanál. Tento kanál bol napájaný hronskou vodou nad jazerom pri Šalkovej. Pod „hriadlom“ bolo na kanáli výborné kúpanie pre mládež. Odtokový kanál tiekol od elektrárne prostriedkom dnešnej triedy SNP a vtekal späť do Hrona oproti zimnému štadiónu. Za kanálom, z pohľadu mesta, boli polia a lúky až k Hronu smerom pod Kopou až po Majer. Po roku 1950 sa začala výstavba drevospracujúceho závodu Smrečina a výstavba dnešnej hlavnej železničnej stanice a s ňou súvisiaca trať. V smere na Sásovú končila súvislá výstavba pri židovskom cintoríne (pod dnešným Slovenským rozhlasom). Za podjazdom pod traťou na Harmanec bola výluka až po dnešnú „starú“ Sásovú. Na juh od cesty nad starou nemocnicou je kopec, Banoš (alebo Bánoš), na ktorom bol po r. 1945 (5. výročie SNP) zámer postaviť pamätník SNP. Tento pamätník mal byť dominantou v pohľade pozdĺž ulicou Skuteckého. Na výstavbe začali pracovať mládežnícke brigády. V smere Komenského ulice okolo Sedrie-Krajského súdu, končila výstavba pod dnešnou hasičskou zbrojnicou a nad katolíckym cintorínom. Horná časť cintorína ešte neexistovala. Od tejto hranice zástavby smerom pod Panský diel, na Kačici, boli lúky a záhrady, ako aj západným smerom k evanjelickému kostolu a cintorínu. Na Bakossovej ulici boli prvé dva obytné domy na začiatku od mesta. V smere na Uľanku bol hlavným smerom výjazd z Bystrice z Námestia SNP cez Lazovnú ulicu smerom na Hámor (Medený Hámor), kde aj skončila výstavba. Od Strieborného námestia stálo niekoľko prízemných rodinných domov a ďalej poschodové objekty textiliek, ktoré boli základom budúcej Slovenky. Od roku 1952 začala výstavba lomu pod vysielacou vežou vrátane lanovky do budúcej cementárne. V smere na Podlavice končila zástavba mesta za mestským parkom. Za areálom Chlapčenského gymnázia A. Sládkoviča končila severná časť mesta- nestál ešte Amfiteáter. V smere na Podlavice za gymnáziom stáli 4 domy a ďalej pri ceste dom Dobříkovcov. Na druhej strane parku stál areál radu Vincentiek, ktoré spravovali internát pre predškolskú mládež. Väčšina cezpoľných žiakov gymnázia zo smerov od Zvolena a od Podbrezovej dochádzala denne do školy vlakom. V smere na Radvaň končila mestská časť pri tzv. Troskách, kde boli

vínne a pivné pivnice bystrického pivovaru. V mieste dnešného kruhového objazdu pod Obvodným úradom stáli radvanské kasárne a za Podlavickým potokom na tie časy moderná továreň- Modrotlač Beniač. Treba pripomenúť, že od Huštáku- za mostom cez Bystričku sa každoročne konal Radvanský jarmok, ktorý sa svojou reťazou stánkov ťahal celou Radvaňou a končil v Hornej Radvani až pri evanjelickej fare, pri soche Andreja Sládkoviča. Dominantným priestorom jarmoku bola plocha, na ktorej stojí dodnes McDonald's a benzínová pumpa. Bol to priestor pre kolotoče, hojdačky a iné atrakcie- hazardné hry, veštenie a podobne. Každý muž, ktorý si na jarmoku nekúpil drevenú varešku a neťapol s ňou dievča po zadku, nebol na Radvanskom jarmoku.

Výletným, nedeľným miestom bola pre Bystričanov Kalvária na Urpíne a pre zdatnejších Vartovka, ku ktorej viedlo niekoľko chodníkov. Známy bol chodník cez drevenú lávku nad Hronom, ktorá stála (pokiaľ neschátrala a nezobrala ju veľká voda) približne na úrovni vchodu do obchodného centra ESC od mesta. Chodník viedol okolo takzvaného Bozalkovho domu (podľa posledných majiteľov). Pán Bozalka bol vyučený obchodník a dlhé roky viedol „obchod u Kemov“. Dnes ešte stoja múry domu, všetko ostatné odviaľ čas a spálili bezdomovci. Tento popis by bol určite zaujímavejší, keby bol popretkávaný starými fotkami, ktoré by aj neskôr narodeným obrazom ukázali, o čom je reč. Napriek tomu, cieľom bolo popísať hrubé kontúry 750 ročného mesta Banská Bystrica. Získať predstavu, ako sa z povojnového mestečka stalo významné moderné centrum stredného Slovenska, možno aj víkendovým výletom na Panský diel. Odtiaľ je pekné pokochať sa pohľadom do údolia Hrona a vidieť, ako sa mesto rozrastá a okrajové časti sa úporne štvrajú do okolitých kopcov.

BANSKÁ BYSTRICA- MOJE MESTO, MESTSKÁ ČASŤ UHLISKO- MOJE PRACOVISKO.

Marta Bullová

Banská Bystrica je najkrajšie mesto, aké poznám, je to moje rodné mesto. Počas môjho života a je to už takmer 70 rokov, prešla mnohými zmenami. Starobylé jadro mesta sa vynovilo, vznikli nové sídliská, pribudli školy, nová nemocnica, obchodné centrálne. Ale nie o tom chcem písať.

Keď som ako mladá detská sestra v šesťdesiatych rokoch minulého storočia začala pracovať v Detskom stredisku na Bottovej ulici, terajšej Detskej poliklinike, prideliť mi zdravotný obvod Uhlisko. Pracovala som tam 30 rokov, a tak sa mi táto časť B. Bystrice, ležiaca priamo pod Urpínom na brehu rieky Hron, stala najbližšou.

Uhlisko má mnoho malebných uličiek, ktoré boli pomenované podľa miesta, kde sa nachádzajú. Napríklad Pod Urpínom, Pod Kalváriou, Hronské predmestie, Mičinská cesta alebo po spisovateľoch Hviezdoslavova, Timravy, Jesenského, B.Nemcovej. A tie ostatné, už v tom čase modernejšie: Revolučná, 9.mája, Čs. pionierov a Družstevná. Viem, že mnohé z nich sú už premenované, no ja si ich vždy budem pamätať takto.

Moja práca pozostávala okrem iného z návštev v rodinách našich malých pacientov. Rodiny to boli rôzne. Bývali v rodinných domoch, prvých družstevných činžiakoch, panelákoch, rómske rodiny bývali v barákoch pri závode Smrečina. Prežívala som s rodičmi radosť z narodenia zdravých detí, úzkosť, keď ochoreli i žiaľ, ak niektoré chorobe podľahli. Deti rástli, navštevovali jasle, škôlky, kde sme tiež sledovali ich vývoj a potom pokračovali v ZDŠ na ulici Čs. pionierov, dnes Golianovej. Najviac si spomínam na žiakov športových tried, malých lyžiarov a hokejistov. Mnohí z nich sa stali reprezentantmi našej vlasti a Banská Bystrica je na nich hrdá. Na Uhlisku mali dobré podmienky na tréning. Na Hronskom predmestí je zimný štadión, na Žltých pieskoch zasa skokanský mostík. Po okolitých lesoch mali svoje trate malí lyžiarci - bežci.

Uhlisko je pekné v každom ročnom období. Na jar tam kvitnú stromy, v lete záhrady, jeseň je plná farieb a v zime na polozamrznutom Hrone plávajú kačky. Ale Hron nie je vždy pokojná rieka. Najhoršie to bolo v októbri roku 1974, keď sa vyliat, zaliat veľkú časť Uhliska a my sme sa museli za našimi malými pacientmi plaviť na člnoch. Deti vyrástli a všetko sa zopakovalo. Stali sa rodičmi a ja som videla vyrastať dve generácie malých obyvateľov Banskej Bystrice z Uhliska. Veď mestská štvrť, to nie sú len ulice a domy. Predovšetkým sú to ľudia so svojimi radosťami a starosťami. A tu by som rada spomenula detskú lekárku, ktorá sa celé desaťročia starala o deti na Uhlisku a ktorá nás nedávno navždy opustila. Bola to MUDr. Mária Haffnerová, moja šéfka a tiež priateľka. Obyvatelia Uhliska si ju určite pamätajú a budú na ňu dlho spomínať.

A čo by som priala tým dvom generáciám mladých ľudí z Uhliska? Aby mali radi svoje krásne rodné mesto, skrášľovali a zveľaďovali ho pre ďalšie generácie. Aby si tu založili rodiny, našli prácu a nemuseli za ňou odchádzať do iných regiónov prípadne do zahraničia. Tam nech chodia len na študijné pobyty, dovolenky alebo poznávacie zájazdy. Ale vždy nech sa vrátia domov do Banskej Bystrice. Veď krajšie mesto, ako je to naše, nikde nenájdu. Stále platí to staré známe príslovie „Za živa v Bystrici po smrti v nebi“.

BANSKÁ BYSTRICA- MESTO MÔJHO DETSTVA

Elena Šupolová

Banská Bystrica leží v srdci Slovenska. Je to moje rodné mesto, ktoré mám veľmi rada. Úlohou je napísať príbeh o Banskej Bystrici alebo príbeh z nej. No mne nedá, aby som neopísala Bystricu z čias môjho detstva. Hoci som svoje detstvo prežila v Podlaviciach, čo je teraz mestskou časťou Bystrice, predsa mi myslou prebiehajú chvíle strávené priamo v centre Banskej Bystrice. Moji starí rodičia z otcovej strany bývali na Hornej ulici oproti tzv. Hungárii no a na návštevu som sa vždy tešila, hoci z Podlavíc sme išli pešo, ale krásna rozkvitnutá Dolná a Horná ulica mi to všetko vynahradili.

Od Huštáku až po Hungáriu boli nasadené prekrásne košaté stromčeky, ktoré kvitli naružovo. V strede námestia bol vodostrek, ktorý je tam mimochodom aj teraz, ale v tom čase bol pre nás rarita, voda striekala farebne. Na námestí sa vynímal Morový stĺp, ktorý postavili vďační Banskobystričania. Bystrica však mala ešte ďalšie vodostreky, a to pri Hungárii, v Národnej ulici a pred mestským úradom. V Národnej ulici boli každoročne vysadené živé hodiny. V meste bolo čisto a na námestí bol rínok, ktorý je tam v tej istej podobe aj teraz. Dominantou mesta boli aj sú tri katolícke kostoly a šikmá veža. Slogan „Za živa v Bystrici po smrti v nebi“ naozaj platil. Bystrici, ktorá bola v tom čase malé mestečko, naozaj sedel.

Mala som šťastie vidieť Bystricu tak, ako mnohí možno ani netušili. V mestských hradbách na Lazovnej ulici bývala moja teta, a to pre mňa ako dieťa bolo veľmi zaujímavé, ale zároveň aj hrôzostrašné, prechádzať dlhou kamennou chodbou, kde boli učopené malé kamenné izbičky. Poznala som aj druhé hradby pod terajším Pamätníkom SNP, kde bývala otcova rodina, ktorú som často navštevovala. Je škoda, že sa zachovali len časti hradieb, určite by bolo na čo pozerať.

Tiež si rada spomínam na zmrzlinára Tónka, ktorý na svojom bicykli denne predával zmrzlinu či už na námestí alebo aj po okolitých príľahlých dedinách. Jeho cengáč urobil radosť nám deťom a pri predaji ho odprevádzala tlupa detí.

Tiež nezabudnuteľnou postavou bol hádam prvý bystrický kolportér Tiborko Piecka, ktorý patril k námestiu tak ako šikmá veža. Napriek tomu, že bol invalid, ťažko chodil aj rozprával, mal neustále dobrú náladu a keď od neho Bystričania kupovali noviny, prehodili s ním pár slov. Nečakal na almužnu, ale snažil sa predávať noviny aj v starej nemocnici, kde ho už pacienti netrpezlivo čakali.

Ďalej ma fascinoval Urpín, nad malou stanicou na prvej terase bola postavená

reštaurácia, ktorá sa bohužiaľ nezachovala a ktorú Bystričania pri prechádzkach Urpínom často navštevovali. Rada spomínam na Mestské očistné kúpele, ktoré sa nachádzali pri malej stanici, a keďže kúpeľne neboli samozrejmosťou ako teraz, sme sa my chudobnejší raz týždenne alebo ako to dovoľila peňaženka, chodili okúpať. Tá polhodinka prežitá v kúpeľoch bola veľmi vzácna. No a po kúpeli sme vždy išli do kina Partizán, ktoré susedilo s kúpeľmi.

K Banskej Bystrici vždy patril tradičný Radvanský jarmok, ale v takej podobe sa už nikdy nevráti. Jarmok prechádzal úzkymi uličkami Radvane a o rôzne atrakcie nebola núdza. No a keď sme pri Radvani, tiež sa musím pochváliť, že grófovi Radvanskému robil parádneho kočiša starý otec mojej švagrinej, ktorého si gróf Radvanský doviedol z Maďarska a rodičia švagrinej bývali v Radvanskom kaštieli ako sluhovia, no a teda aj svadba, ktorú mal brat, bola v kaštieli a mala som možnosť vidieť kaštieľ aj zvnútra. Veľmi mi je ľúto, že z tej krásy sa nič nezachovalo. A keď hovoríme o Banskej Bystrici, o ktorej je aj krásna pesnička od českého pesničkára Nedvěda, musím spomenúť aj našich slávnych rodákov Skuteckého, Laskomerského, Stračinu, Cikkera a ďalších, ktorí vo svete preslávili naše mesto. Z detstva si ešte pamätám na bábkara Anderleho, a jeho nezabudnuteľného Gašparka, tiež na amfiteáter, v ktorom sa usporiadali rôzne kultúrne akcie.

Najviac mám ešte v pamäti, keď som 20 rokov pracovala na námestí v budove vtedajšej aj terajšej Tatra banky na Dolnej ulici, kde ešte budovy boli obývané, neboli tam len obchody a život hlavne v zadných traktoch patril Rómom. Veru, keď som ráno išla do práce, nebolo mi všetko jedno. Po chodbách boli staré bankové trezory, v miestnostiach staré klenby, v podzemí bunker a núdzový chodník pod Urpín, ktorý bol čiastočne zasypaný.

A ako som už spomínala, mnohí z našej rodiny žili v meste. Na Dolnej 6 bývala ďalšia moja rodina vychýreného kachliara v byte, ktorý v čase panovania Márie Terézie slúžil ako jej rezidencia. Čo som vždy obdivovala a čo sa do tých čias nezmenilo, bola mosadzná splachovacia toaleta a priestranné izby s malým salónikom.

V mojej pamäti som si zachovala krásne spomienky na starú Banskú Bystricu, ale nedá mi, aby som nespomenula aj terajšiu, prekrásne námestie, obnovené kostoly, prekrásne opravenú Radnicu a pamätný Thurzov dom, Skuteckého dom, obnovenú Kalváriu, prekrásne sídliská v Sásovej, Radvani či v Podlaviciach, ktoré sú mestskými časťami Banskej Bystrice. Som hrdá na všetky osobnosti nášho mesta, ktoré nás vo svete reprezentujú a propagujú naše mesto. Verím, že sa nič nezmení k horšiemu a že slogan o Banskej Bystrici bude platiť aj naďalej.

MIKLOŠ A MULICA

Emil Marcinek

Od septembra 1938 sa mi Banská Bystrica stala druhým domovom. Toto mesto bolo dovtedy pre mňa neznáme a len z rozprávania starších (ja som mal 10 rokov) som sa dozvedel, že má asi 10-11 tisíc obyvateľov, že tečie cezeň rieka Hron, ktorá je ďaleko väčšia ako rieka Slatina, tečúca cez moju rodnú obec Kriváň.

Bol som mladý, dedinský a neskúsený chlapec a preto ma všeličo udivovalo. Napríklad aj to, že smetiari už zavčasu ráno zvončekom upozorňovali občanov, že prišli pre smeti a tie treba vysypať do pripraveného voza, v ktorom bol zapriahnutý vyživený koník vpredu so sediacim gazdom. Na dlhú dobu som si však najlepšie zapamätal povozníka- furmana, ktorý po meste rozvážal zo Štátnej parnej pily pre Bystričanov odrezky na kúrenie. Volali sme ho Mikloš, ale priezvisko mu asi nikto nepoznal. Pochádzal niekde z Podkarpatskej Rusi. Rád si vypil a prispôsobila sa mu aj verná spoločníčka a živiteľka, starnúca mulica. Kráčala pomaly, akoby si bola vedomá, že v meste je už len jediná a nemá teda žiadnu konkurenciu.

Čudovali sme sa, že vždy ako by na povel postupne zastavovala pred krčmami (Dolná ulica, Námestie a Horná ulica) a tam trpezlivo čakala na svojho pána, ktorý v „slušnej“ zapíjal celodennú drinu. Asi cítila, že aj ona bude mať čoskoro zaslúženú večeru. Boli sme vtedy mladí a aj s nami vystrájali čerti. Chceli sme napríklad vedieť, či tá naša mulica dokáže okrem vody vypiť aj niečo iné.

Tak teda jedného dňa sme jej do polovice vedra s pivom „cvrkli“ asi 2 dcl niečoho tvrdého. Už neviem, čo to bolo. Predstavte si, ona na naše prekvapenie všetko vypila a teda nedala nám košom. Trocha sa síce tackala, ale my sme sa len smiali, smiali, ba až rehotali.

Domov na Podrybu prišla pred bráničku akoby na zavolanie. Zastala dôrazne, možno až ľútostivo, niekoľkokrát zahíkala. To už bola ale pani domáca v strehu a čakala. Muž ešte ležal v prázdnom voze a preto siahla mulici do ucha a vytiahla z neho papierové peniaze. Tam si ich totiž majiteľ povozu takmer denne ukladal na horšie časy, prípadne na prilepšenie. Robil to tak, aby o tom nikto nevedel. Bola to istota, lebo mulica nikomu nedovolila čo i len priblížiť sa ku svojim ušiam. Ako to tá jeho žena dokázala, to sme sa nedozvedeli. Dá sa pochopiť asi aj prečo. Ženské tajomstvo muselo byť predsa zachované. Pozdejšie sme pochopili, že korupcia existovala už pred mnohými a mnohými rokmi, hoci aj v takejto netradičnej podobe.

Čas plynul a aj Mikloš so svojou životelkou sa pominul. Pominula sa aj veľká väčšina z nás, bystrických šuhajov, respektíve ako naši hovorili- čirkášov. Takto to musí byť, zostali už len spomienky. Pokiaľ môžeme, nedajme ešte na ne zabudnúť.

SPOMIENKY NA ČULÝ ŠPORTOVÝ ŽIVOT V BANSKEJ BYSTRICI PRED 80 ROKMI.

MUDr. Karol Chrenko – Spindler

V súčasnosti síce žijem v Ružomberku, ale detstvo a gymnaziálne roky som prežil v Banskej Bystrici, v našom rodinnom dome spolu so starými rodičmi, na Lazovnej ulici č. 14. Môj starý otec, profesor Andrej Stollmann, rodák zo Španej Doliny, bol bystrickým lokálpatriotom a známym maliarom ulíc a domov starej Bystrice, ako aj portrétistom jej významných osobností. Všetko, čo sa týka dávnej Bystrice, sa ma preto priam bytostne dotýka. Keďže som od detstva miloval šport, rozhodol som sa uviesť svoje spomienky na športový život v Bystrici pred 80 rokmi, teda okolo roku 1930, čo snáď zaujme najmä tých skôr narodených a možno aj mladších.

Už v časoch, keď som bol prvákom na Gymnázium Adreja Sládkoviča pri mestskom parku, ma ako športuchtivého chlapca naplňali obdivom mená viacerých miestnych športovcov. Na nositeľov týchto mien som sa díval takmer ako na olivovým vencom dekorovaných olympijských hrdinov. Šport oných čias ešte nebol poznačený komerčnosťou, nekultúrnosťou a inými súčasnými neduhmi. Aký bol teda športový život v tridsiatych rokoch minulého storočia v Banskej Bystrici? Na prvom mieste je treba zdôrazniť, že v tých časoch bolo v Bystrici kde športovať. Boli tri 400 metrové škarové atletické dráhy, a to v Sládkovičovom gymnázium, druhá na YMKE a tretia na Sokolskom ihrisku pri Hrone. Boli aj dve kúpaliská, a to Sokolská a Vojenská plaváreň. Bolo tiež škarové futbalové ihrisko na Uhlisku, šesť tenisových dvorcov v parku s čulým tenisovým životom, ktoré sa v zime premenili na klziská, umožňujúce skoro dva mesiace v roku korčuľovanie a hokejové zápasia na prírodnom ľade. O tieto tenisové kurty sa v lete, a o ľad v zime, vždy staral gazda - pán Vigaš. Bystrica mala aj dva lyžiarske skokanské mostíky, jeden v Laskomeri na skoky do 45 metrov a druhý na Srnkovej pri Mičinskej ceste na skoky do 70 metrov. Tento bol jedným z najväčších mostíkov vo vtedajšej ČSR. Na viacerých ihriskách sa hrával dobrý volejbal. Teda bolo kde športovať, a tak sa aj dialo. Na

plavárni a atletickom štadióne sme trávili všetky dni dvojmesačných letných prázdnin. A možno aj vďaka tomuto priaznivému prostrediu som sa stal všestranným aktívnym športovcom a v niektorých disciplínach aj reprezentantom. Za to iste vďaka práve mladosti strávenej v takom prostredí, aké mi poskytovala Bystrica tých čias.

Nuž pripomeniem teraz mená tých športovcov, výkony ktorých som s otvorenými ústami obdivoval a dodnes ich mám hlboko vryté v pamäti. Miko Selecký so svojou bujnou hrivou vlasov, v šprinte na 100 metrov, v každých pretekoch nechával všetkých súperov aj 3 – 4 metre za sebou. Volejbalisti Fero Plech a Laco Kostomlatský boli dlháni, hrávali sami dvaja na celom ihrisku proti ktorejkoľvek domácej šestke a porážali ich. Boli to už v tých časoch predchodcovia dnes obľúbeného plážového volejbalu dvojíc, lenže oni boli takí dobrí, že hrávali proti celej šestke. Vďaka ním bol bystrický volejbal na poprednom mieste. Medzi lyžiarimi vynikal najmä Ján Ružinský a to tak, že si ho občas najímali k výcviku aj pravidelní vianoční návštevníci, prichádzajúci k svojim príbuzným z Budapešti, pre ktorých bol sneh vzácnosťou. Ďalší dobrí lyžiar- pretekári boli Tibor Králik, Laco Dobál, Jano Mráz, neskorší dlhoročný tajomník Svetového olympijského výboru za ČSR. Každého prvého mája usporadúvali bystrickí lyžiar- zjazd z Ďumbiera na Trangošku. Ani bežecký šport neostával bokom. Každoročne usporiadali bežeckú päťdesiatku so štartom na Herritzovom poli za Medeným Hámrom. Trať viedla popod Kremnické vrchy cez Kordíky a Podlavice do Bystrice, potom nábrežím Hrona k cieľu pred mostom k Malej stanici. Tam som raz videl prichádzať do cieľa jedného pretekára so zakrvavenou tvárou od početných odrenín po pádoch. Bol to pre mňa tak šokujúci pohľad, že som si zapamätal aj jeho meno- Cimerman. Medzi plavcami- krauliarmi vynikal Ivan Psočka a môj starší brat Jozef. Plavci hrali úspešne vodné pólo aj v iných mestách Slovenska.

Škvarové futbalové ihrisko bolo na Uhlisku. Oplotené bolo obyčajným dreveným plotom a okolo hracej plochy bolo jednoduché zábradlie z drevených žrdí. Na severnej strane bola asi 60 metrov dlhá tribúna s tromi radmi lavíc, zastrešená drevenou strechou pokrytou tzv. térovým papierom. Ostatní diváci sa opierali postojacky o drevené zábradlie okolo ihriska. Ale hral sa tu „veľký futbal“ (môj otec bol predsedom SK Banská Bystrica – pod ten spadal futbal i hokej). Pod pojmom „veľký futbal“ mám na mysli to, že v plienkových rokoch futbalu prišiel k nám ne jeden slovenský klub, ba dokonca raz aj skvelými legendami opradené špičkové kluby, ako Slávia Praha, kedy som mal možnosť vidieť po našej škvare behať tzv. „zošivaných“ s hviezdou na bielo- červenom drese a medzi nimi aj slávneho Langhansa. To bol pre nás chlapcov neuveriteľný zážitok. A nielen to, dokonca k nám prišiel hrať aj vtedy slávny Ferencváros Budapest, takže Bystrica sa aj o pasívnych milovníkov športu po diváckej stránke celkom dobre postarala. Medzi našimi futbalistami vysoko nad všetkými vynikal jeden z nich. Všetci ho poznali len pod menom „Šťastný“. Ja som si dlho myslel, že sa tak skutočne volal, až kým mi otec neprezradil, že jeho pravé meno bolo Artur Pole. Bol miláčikom fanúšikov, jeho „dribling“ a schopnosť dávať góly ich uchvacoval. Ďalší vtedajší hráči, ktorých výkony som obdivoval a ktoré mená i tváre mi ostali v pamäti, boli brankár Gusto Béreš, obrancovia Paľo Novák s ľavou nohou kratšou a pravou o to svalnatejšou, ďalej Rudo Tomášek, obrovitý chlap s hrudou ako medveď, ďalej maličký a vrtký, vždy totálne prepotený Fischer. Ten bol veľmi obetavý a vždy nám ho bolo akosi ľúto, či nebehá a nenaháňa príliš veľa a často aj neúspešne unikajúcu loptu, a vari aj preto, že to bol jediný, nám známy židovský futbalista. Po krídle behával rýchlosťou každého prevyšujúci Zorkóczy. Vtedy sa hralo systémom na dvoch bekov, troch halfov a piatich útočníkov (dve krídla, dve spojky a center Šťastný). Zaujímavosťou bolo, že cez polčas, ktorý hráči trávili pri zábradliach (žiadne kabínky ešte neboli), im rozdávala dievčina prekrojené polovičky citrónov, ktoré mraštiac sa oblizovali. Odkiaľ sa táto praktika vzala- či z Anglicka z kolísky futbalu, či odinakadiaľ, to som sa nedozvedel dodnes. Lopta mala gumenú dušu a kožené pásky boli zošnúrované remienkom. Hlavičkovať asi nebola žiadna slasť. Po zápase boli hráči od škvarového prachu čierni ako kominári.

Z hokejistov, podobne ako pri futbale, vynikal nad všetkými jeden. Volal sa Gabriel Haško. Bol vynikajúci korčuliar, driblér s pukom, ale strieľať vedel len bekhendom. Góly však dával za všetkých. S dnešným hokejom mal niekdajší hokej málo spoločného. Trvalé ihrisko nebolo, k zápasu sa na ľadovú plochu rozmiestnili do obdĺžnika asi 30 cm vysoké fošne, ktoré ohraničovali hraciu plochu. Rohy neboli zaoblené, ale ostré, pravouhlé. Puk často vyletoval do snehu okolo ihriska a keď sme ho nenašli, vhodil sa do hry iný puk (ak pravdaže bol). Brankári nemali masky ani lapačky, hráči zas nemali prilby. Vrážanie do mantinelov nebolo možné, lebo neexistovali. Brankár riskoval, že mu rozbijú nos, čo sa aj stávalo, ale nie od Hašku, lebo ten nevedel zdvihnúť puk. Hrávalo sa proti Žiline, Prešovu, Nitre, Popradu či Košiciam. Popri Haškovi mi utkvel v pamäti už spomínaný futbalista Tomášek, lebo ten v zime hrával hokej. Mám dojem, že to bol jediný prípad hráča, ktorý hral za odmenu. Až neskôr som sa totiž dozvedel, že takto hrával aj za Nitru a neskôr za Poprad. Bol to asi predchodca dnešných profesionálov. Všetci ostatní športovci tých čias boli čistí amatéri, ozajstní milovníci pohybu a športu, niečo ako dávni grécky olympionici, bojujúci len o olivovú ratolesť.

Čulý športový život pulzoval aj na tenisových dvorcoch, kde sa hrávalo na dobrej úrovni. Marián Filo bol viacnásobným majstrom Slovenska a rovnako aj pani Markovičová, ale i Tibor Králik, Janči Majer, Szilárd a Badýni patrili v celoslovenskom meradle na popredné miesta.

Bystrica bola mestom, kde sa konávali aj významné športové podujatia, na ktorých sa zúčastňovali športovci svetového mena. Tak na lyžiarskom mostíku Srnková skákali slávni nórski skokani ako Birger, Ruur, Olavik a Andersen, ktorý zaletel ďalej ako ktokoľvek v celej ČSR a síce 70 a pol metra. V tom čase najlepší český skokan Vrána zaletel v Laskomeri za kritický bod mostíka 42 metrov. V kaviarni Slávia na bystrickom námestí hral svetový šachový veľmajster Aljechin simultánku proti dvadsiatim najlepším šachistom nášho mesta. Tradičného tenisového turnaja v našom parku sa zúčastňovali daviscupoví hráči svetového mena ako Juhoslovania Punčec, Pallada, Rumuni Caralulis, Schmidt, Maďar Ashboth, československí reprezentanti Hecht, Drobný (neskorší Wimbledonský víťaz), Javorský, Bartoš a plejády iných českých hráčov. Nuž toto všetko len dokazuje, že Banská Bystrica oných čias, tak ako v iných oblastiach spoločenského či kultúrneho života, aj v športe zastávala úctyhodné miesto. Som hrdý na to, že odtiaľto pochádzajú moje korene a že som v tomto meste vyrástol.

UMIESTENKOVÝ PRÍBEH

Norbert Michal Beňuška

Diaľkový autobus Piešťany-Bardejovské kúpele so zastávkami v Topoľčanoch, Handlovej a Žiari nad Hronom, zastavil tesne po dvadsiatej hodine na autobusovej stanici v Banskej Bystrici v jeden nedeľný zachmúrený večer uprostred júla v roku 1962.

Zo štyroch driemajúcich cestujúcich vystúpil iba jeden- ten z Topoľčan. Bol to mladý, vysoký a veľmi štíhly blondiak s očividne ťažkým, pekným, svetlosivým, moderným vakom. Oblečené mal ošúchané menčestrové nohavice, žltú tmavopásikavú rozhalenku a sivú balónovú vetrovku. Zaskočil ho nečakane chladný vzduch tiahnuci od lenivého Hrona a tmavé, vojnovy osvetlené ulice. Vybral sa smerom, kde ešte z autobusu zazrel modrý neónový nápis Národný dom. Vedel, že je to jediný hotel v meste a on tu potreboval stráviť jednu noc. V sporo osvetlenej recepcii počul vtedy obligátnu vetu: „Máme všetko obsadené!“ Vzápätí sa z kresla v kúte zdvihla postava staršieho muža s ponukou ubytovania na priváte. Mladík nemal na výber a tak nasledoval muža Dolnou striebornou ulicou až na Katovnú, kde v čistej tichej izbe prenocoval, aby na druhý deň ráno už o 7,20 stál na zastávke na Mýte a učiteľským autobusom pokračoval na Poniky, kde mal nastúpiť

na základe umiestnenky na tamojšie.

Jednotné roľnícke družstvo po skončení Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre do funkcie hlavného zooteknika. Tieto autobusy prímestskej dopravy- akási v dnešnom jazyku kyvadlová doprava, zohrali významnú úlohu pri tzv. procese spriemyselňovania regiónu či socializácii dediny. Vtedy od skorého rána od štvrtej ráno v dvoj- až hodinových intervaloch až do dvadsiatej tretej hodiny rozvážali masy pracovnej sily uvoľnenej po kolektivizácii poľnohospodárstva. A tak v tom prvom driemali statní chlapi cestujúci do Podbrezovej a Piesku. Od piatej hodiny nasledovali davy z okolitých dedín na Príboj do Biotiky, ale aj opačným smerom- na Bystricu do cementárne, Slovenky, Smrečiny a časť aj do nemocnice, pekárni, k hasičom a na rôzne stavby. Áno, tieto okolité dediny boli základom rozvoja Banskej Bystrice. A pravda je i to, že po vybudovaní Fončordy sa stali ich dominantnými obyvateľmi. Prospelo to vzájomne.

Ale vrátim sa k nášmu príbehu. Po polhodinovej krkolomnej a prašnej ceste s početnými serpentínami zastal autobus pod skalnatým, vysušeným kopcom s vyjarčenými dobytčiami chodníkmi (pirte), neskôr identifikovaný ako Drienok. Mladík po pár metroch objavil v skromnej, nízkej, panelovej budove jednu osvetlenú kanceláriu, v ktorej sedeli dve mladé ženy (účtovníčka a pokladníčka), spolu so starším pánom v bielej košeli, čiernych rajtkách a vysokých kožených čizmách. Odpoveď na prvú otázku bola jasná a stručná: „Predseda s ekonómom odcestovali do mesta a vrátia sa na obed.“ Mladíkovi ponúkli na zloženie maličkú, neútlunú, vlhkú, plesnivú rohovú miestnosť s výhľadom na hospodárske stredisko. Vtedy ešte netušil, že táto „jaskyňa“ sa stane jeho druhým domovom na dlhých 24 rokov. A tak neskôr keď po rokoch spomínal, nachádzal v tom, že prvú noc spal na Katovnej, určitú symboliku, veď v miestnom nárečí slovo „katovať“ bolo často používané v zmysle „trápiť, ťažko sa namáhať“.

Mladík nečakal žiadnu slávobránu, ale príchod nového člena kolektívu nemuseli až tak odignorovať! Jeho náladu na bode mrazu umocnila dlhá, takmer dvesto kilometrov dlhá cesta z domova a ranný, patričný, študentský hlad (v meste ešte nefungovalo Srdiečko- dnes už tiež nie). Situácia sa vysvetlila okolo trinástej hodiny, keď sa s veľkým hrmotom rozleteli dvere a dnu vtrhli dvaja dobre živení chlapi. Oni nového člena čakali na úrade v meste. Nuž mladíkovi miesto nástupu, poľnohospodársky odbor ONV v Hungárii na 2. poschodí z dvora, nič nehovorilo. Za toto nedorozumenie zaplatil o pár desiatok rokov pri odchode do dôchodku- chýbal mu ten jeden deň. Treba byť v správny čas na správnom mieste. Ale vráťme sa do reálu.

Nový predseda už od dverí zakričal: „Tak si už prišiel, to je dobre, poď, ideme do konzumu!“ Do dediny ho odviezol na čiernej Jawe 150, ktorá pri jeho superopatnej jazde mala tendenciu každú chvíľu „skapať“. Niet divu, veď šoférsky kurz absolvoval až o päť rokov neskôr. V konzume nebol nik, iba bývalý starý krčmár, ktorý hneď splnil želanie: „Dva rumy a do druhej nohy ešte raz!“ Nikoho ani nenapadlo, či nový člen kolektívu nemá hlad alebo inú potrebu a už sa začalo školenie mužstva: „Nuž, si zďaleka, a tu to nebudeme mať ľahké, dedina pred rokom do tla vyhorela a družstvo sa už takmer druhýkrát rozpadlo. Družstevníci si v prvom rade stavajú strechu nad hlavou a nemajú takmer nič, lebo požiar im zobral i to málo, čo im po kolektivizácii zostalo. Nevidia svoj cieľ v práci na poli a v maštali, veď ani tie ešte nemáme. No ale sú tu dobrí, tvrdí a pracovití ľudia a dokážu často aj nemožné. Jedno si zapamätaj-vydržíš tu vtedy, ak budeš vedieť piť a nebudeš kradnúť!“ Vtedy mladíkovi blysko hlavou, nuž ak vyžijem z tých 800 Kčs, lebo na 80 pracovných jednotiek bol stanovený jeho mesačný príjem, a vtedy sa o pracovnej zmluve nediskutovalo...školenie sa odrazu prerušilo vetou: „No diplom som ti v kancelárii videl, ale máš aj šoferák?“ Mladík hrdo priznal, že na traktor aj motorku, a bolo mu jasné, že táto do disciplína je rozhodujúca pre ďalšiu kariéru. „Nuž tak poď, ideme na Horné lúky!“ A prijímacie skúšky sa začali.

S výdatným rumovým obedom a 110 kg chlapom na tandeme motorky bola jazda po veľmi hrboľatej, štrkom vysypanej ceste neskôr lesnej a bahnitej mimoriadne náročná a

ťažká a na konci terénnej jazdy sa objavila skupinka drevených senníkov a okolo nich rozložené na tráve v Evinom rúchu asi štyri grácie. Dievčatá sa potešili zmene a hneď návštevníkov obklopili a snažili sa rozptýliť pôvodné rozpaky: „A čo súdruh predseda, vari sa len nehanbíte?“ Časom sa situácia znormalizovala, tak sa o chvíľu sedelo v kolibke pri káve s horskými vílami, zahalenými už froté uterákmi. Súdruh predseda si horlivo zapisoval, čo študentky- brigádničky a poslucháčky VŠMU z Bratislavy k svojmu ďalšiemu pobytu okrem slnka, vody a sena potrebujú, lebo pracujú i so svojimi kolegami v rámci tzv. banskobystrického hnutia. Tento hrdý názov si prevzali pedagógovia Stavebnej fakulty SVŠT v Bratislave pre mládežnícke, vysokoškolské brigádničné hnutie, ktoré malo nadväzovať na legendárnu Trať mládeže a Priehradu mládeže. V rámci tohoto hnutia tj. letnej aktivity sa zväzáci, študenti stavbári a umelci zaviazali v okrese Banská Bystrica vybudovať po vzore Švajčiarov a Rakúšanov systém tzv. hnojovicových (kejdových) vysokohorských hospodárstiev. Podarilo sa to v Ľubietovej, Sásovej, Podlaviciach, Iliashi a na Ponikách dve (Kúty a Oravcovo). Nebola to ľahká práca, lebo okrem stavieb, prístreškov, zdroja vody a rozvodov, bolo treba urobiť rozsiahle rekultivácie na vysokohorských lúkach a pasienkoch. Ťažká, otrocká práca. Možno poslužiť i menami: Miško Dočolomanský, Peter Debnár, Štefan Turňa, Paľo Mikulík, Ľubo Gregor, Juraj Hrubant a mnohí ďalší.

Previazanosť mesta a okolitých dedín bola vždy veľmi úzka, až intímna. Najmä na úrovni denných potrieb často nedostatkových potravín a na druhej strane ponuka rôzneho stupňa vzdelania a pracovných príležitostí. Potreba jedného a ponuka druhého boli často vo vzájomnej rovnováhe a doplňovaní a preto neprekvapilo, keď pri návšteve princa Charlesa sa ten odobral do Poník a obdivoval nástenné fresky v kostole sv. Františka zo 14. storočia na Stráni a následne Badínsky prales. Dedina mala a má vždy čo ponúknuť ľuďom z mestskej civilizácie.

Ťažiskom cestnej komunikácie medzi okolím a Banskou Bystricou bolo stáročia hlavné námestie, v čase nášho rozprávania Námestie Slovenského národného povstania, ktoré nebolo pešou zónou ako dnes. A tak k tomuto centru mesta sa viaže i ďalšia príhoda. Ťažko vysvetliť ako, ale JRD so sídlom v Ponikách dostalo do užívania pasienky a lúky v chotári obce Uľanka, s miestom na košarovanie na ploche pod železničnou traťou (tunelom) v priestoroch neskoršieho vyhoreného autocampingu. Na túto lokalitu každoročne na jar družstvo presúvalo vyše 600 kusov jariek (jahňatá vo veku okolo jedného roka). Tak tomu bolo aj na jar začiatkom sedemdesiatych rokov.

V čase najväčšieho jarného zhonu v kancelárii hlavného zootehnika ráno zaznel telefón, musel byť súrny, keď ho prepojili:

„Tu Verejná bezpečnosť Banská Bystrica, súdruh zootehnik, prevádzali ste koncom apríla ovce cez mesto?“

Odpoveď bola: „Áno.“ Volajúci prísne pokračoval: „Tak máte veľký problém, pretože z traktorovej vlečky vám vyskočila koza a zožrala všetky kvety na Námestí SNP a to v predvečer osláv 1.mája! Okamžite odvezte kozu a pripravte sa na mastnú pokutu a stranický trest!“

Zootehnik vycvičený na obdobné situácie sa rýchlo spamätal: “Po prvé: koncom apríla sme prevádzali ovce- jarky a nie kozy, po druhé: žiadne zviera nám nechýba a tie naše nežerú tulipány a ja nie som v strane, trest nebude!“

Na druhej strane zaznelo: „No to je už jasné!“

A tlak sa stupňoval do hrubých vyhrážok až do podozrenia zo sabotáže, čo v čase normalizácie nebolo vôbec zanedbateľné. Pritom nahlásená verzia nebola vylúčená, lebo pravda bola, že družstvo oficiálne kozy nechovalo, ale pre pastierov jalových stád dva- tri kusy na mlieko sa do stáda zamiešali. Po tvrdej výmene názorov telefonát skončil s odporúčaním pre strážcov poriadku, aby si preverili v oficiálnej štatistike či družstvo eviduje kozy. Po polhodine sa telefón znovu ozval, ale celkom iným tónom: „Súdruh zootehnik, prosím Vás, pošlite niekoho po tú beštiiu, zavreli sme ju do koterca medzi

služobných psov (na Národnejulici) a koza neprestajne mečí, psi brešú a príslušníci nemôžu pracovať!“

Toto zásadne menilo situáciu, veď kto môže brániť túžbe príslušníkov pracovať? Družstevná dodávka bez ďalších rečí kozu odviezla a ona naozaj nepatrla družstvu, lebo ako neskôr vysvitlo, zatúlala sa hrobárovi z neďalekého evanjelického cintorína. Sabotáž to nebola! Aj keď to tak nevyzeralo, kozy ani kvety za nič nemôžu.

SPOMIENKY NA MOJU BYSTRICU...MOJIMI OČAMI

Richard Vašina

Pri prvom pohľade na obsah Radničných novín nastala v našej partii 70-nikov debata o výzve „Spomienky na moju Bystricu“. Ja som v tejto partii považovaný za uznávaného škiepnika, pretože moje tvrdenia vždy zdokumentujem, viac-menej starými fotografiami, ktoré sú reprodukiami z vydanej publikácie o Banskej Bystrici z roku 1993, ktorej autorom je Ján Baláž. Túto publikáciu považujem za najlepšie obsahové vydanie, aké kedy bolo o Banskej Bystrici vydané. Na škodu našej generácie, že následné vydania neboli doplnené fotosnímками z povojnovej doby, ktorú sme v Bystrici prežili aj my, pričom by boli určite aj na vyššej kvalitatívnej úrovni. Veď o Bystrici máme vo svojich archívoch veľké množstvá fotografií známych, dnes už aj nežijúcich fotografov ako napríklad Frico Stankay, Jožo Kubiš, Ivan Strieš a mnoho ďalších, ktorých som poznal menej.

Že nám tieto zábery o Bystrici chýbajú, hovorí dnes fakt o tom, že každé piate výročie osláv SNP bolo poznamenané likvidáciou veľkého množstva a to nie len budov, ale aj celých ulíc. Tie nemuseli vždy padnúť za obeť obnovy a rozvoju našej Bystrice, o čom niet žiadnej dostupnej publikácie, aké boli a aké sú. Uvediem len niekoľko príkladov demolácií k výročiam: Rok 1949: tri domy pre výstavbu pošty, rok 1954: viac domov a časť hradieb mesta pre stavbu bytov na Fortničke, rok 1959: viac domov na Striebornom námestí pre výstavbu Slovenky, niekoľko domov pre výstavbu obchodného domu Prior, rok 1964: celá Mäsiarska ulica pre výstavbu pamätníka SNP, tri domy na tržnici pre výstavbu Domu potravín, rok 1969: niekoľko domov vrátane hostinca „U Kopov“ v blízkosti pamätníka SNP, rok 1974: celá Radvanská ulica, kde bol Kosák, celý starý areál ČSAD, rok 1979: dievčenskú meštiansku školu Kolkáreň, Radvanské kasárne a Modrotlač pre stavbu nového KNV, začiatok Radvane pre nový Prior, rok 1984: celá dolná Radvaň pre bytovú výstavbu, časť hornej Radvane (Poľná ulica) pre bytovú výstavbu, rok 1989: Sirotinec v Radvani (bývalé poľnohospodárske učilište), zadné trakty Kláštora pre prístavbu Stavoinvesty. Pri týchto príkladoch pripúšťam niektoré nepresnosti, lebo som ich neoveroval a sú len mojimi spomienkami.

Taktiež mňa a aj veľa Bystričanov (nie Banskobystričanov, ako hovoria úradnícki privandrovalci) zaujíma pôvod názvu mestskej časti Fončorda. Už v roku 1953, keď začali chodiť miestne dopravy, som zaregistroval, že autobus č.4 mal označenie, tabuľku pre smer jazdy, tajuplný názov „Fončorda“. Obzvlášť mi vrtalo v hlave toto pomenovanie tejto časti mesta po zoznámení sa s prvými frajerkami dôstojníckych dcérušiek, z ktorých sa mi stala jedna aj manželkou. V priebehu rokov 1980-1985, keď sme sa stali záhradkárskymi susedmi s mojím bývalým spolužiakom a kamarátom, profesorom MUDr. Dluholuckým, v rámci posedenia na záhrade prišiel na rad aj názov Fončorda. Na tento problém odpovedalo vydanie bystrického Večerníka dňa 13.07.1993, konkrétne článok pod názvom „Prečo tak a nie inak“. Na základe získaných informácií, potvrdených napokon aj od menovaného spolužiaka, som odpovedal, že názov je odvodený z obdobia Rakúsko-Uhorska. Fon- pán (z nemčiny), čorda- pastva (z maďarčiny), čiže v preklade Fončorda je „Pánska pastvina“, čo nie je v rozpore s realitou.

V druhej časti sa chcem zamerať na tému o trávení voľného času, ktorého za našich mladých liet bolo veľmi málo už len preto, že až do polovice 60-tych rokov boli

soboty pracovným dňom.

Po „fajronte“ v práci, ale aj v školách vo väčšine prípadov nasledovala hromadná preprava do miesta bývania, na brigády, ale aj rôzne tréningy športovcov. Nakoľko za našich mladých liet (18 – do 25 rokov) neexistovali profesionálni športovci (to sa však netýkalo „amatérov“ v TJ Dukla a večných študentov na VŠ), museli sme si prispôsobovať tréningy vlastnému voľnému času, hlavne u jednotlivcov a v kolektívnych športoch. Len po fajronte a hlavne cez soboty, pretože v niektorých prípadoch sme po tréningu už večer museli cestovať, väčšinou vlakom, do miesta konania pretekov alebo zápasov.

Z celého týždňa sme najviac očakávali večerné soboty. V letnom období boli najobľúbenejšie tanečné zábavy v záhradných reštauráciách Pod zeleným stromom, v Slovenke a potom aj Pod Urpínom. Nedele boli jediným dňom víkendu. Pre športovcov to bol deň zápasov a pretekov, ktoré Bystričania hromadne navštevovali, čo bolo dôvodom toho, že sme sa všetci Bystričania poznali i keď nie osobne, ale určite z videnia.

Obzvlášť boli v Banskej Bystrici populárne zimné športy, napríklad preteky v skokoch na lyžiach na Štefánikovom mostíku na Srnkovej ulici. Prichádzali tam aj 2 x do roka niekoľkotisícové návštevy obdivovať najlepších skokanov sveta, ako napr. Helmut Recknágel, Veiko Salmeranta, Jiří Raška atď.

Veľkej obľube sa tešili priaznivci motorizmu, ktorí sa schádzali v zime okolo mestského parku, kde sa konali preteky v motošporte, neskoršie aj auto-skijoringu, čo si bude pamätať asi málo Bystričanov. Preteky ťahaných lyžiarov za motocyklom alebo autom boli obrazom tunajších obyvateľov, že čo Bystričan, to lyžiar, ale aj motocyklista. Keď som už spomenul motocyklistov, musím pripomenúť, že tomuto fenoménu prepadlo veľmi veľa priaznivcov, čoho dôkazom boli pravidelné rýchlostné preteky motocyklov okolo mesta so štartom a cieľom priamo na námestí SNP, kde dominovali reprezentanti nášho mesta, ako napr. Milan Selecký, Ján a Jozef Petrincovci a iní. Potom nastal ošiaľ v terénnych motocyklových pretekoch. Ich počiatky boli na svahu pod amfiteátrom, potom na Štiavničkách a napokon v Laskomerskej doline, kde dominovali Jano Petrínek, Pepo Brabec, Tóno Tomiška a veľa ďalších. Nakoniec musím spomenúť aj poslednú kategóriu motocyklistov, ktorí dominovali na plochej dráhe škarového ihriska na Štiavničkách na čele s Ivanom Dedinom, ktorý šéfuje dodnes v múzeu starých motocyklov.

Keď som už spomenul Laskomerskú dolinu, musím poznamenať, že táto dolina mi obzvlášť prirástla k srdcu, lebo jej počiatok je za Medeným Hámrom, pri ktorom som býval. V roku 1950 som na Vianoce dostal prvé lyže, čiže už v tú zimu som sa lyžoval na kopci, kde bolo v lete postavené Letné kino Mieru (amfiteáter). Pri prvej nádielke snehu v nasledujúcu zimu sme sa už lyžovali na tomto kopci po laviciach. Samozrejme, šťastena nedala na seba dlho čakať, kedy mi v čerstvo napadanom snehu lyže vbehli pod lavicu, po čom mi zostali na lyžiarskych bagandžiach len struny z viazania a 4 polovičky lyží. To bol pre mňa najväčší trest. Nové lyže som dostal pod podmienkou, že už viac na tento kopec nepôjdem.

Najbližší kopec bol až v Laskomerskej doline, kde som aj privoňal k skokom na lyžiach na tamojšom mostíku, kde sa tiež organizovali pravidelne všetky preteky K-50. Rekordérom bol môj vzor, nebohý Robo Jelšic, ktorý na posledných pretekoch v Laskomeri skočil rekord 56,5 m. Posledné preteky boli preto, lebo v nasledujúcej zime sa konštrukcia nájazdovej veže zrútila, čoho následkom bola urýchlená stavba mostíka K-50 na Žltých pieskoch. Tento mostík je dnes v žalostnom stave aj po technickej stránke, ale hlavne úrovňou skokanského športu v Banskej Bystrici, ktorá je porovnateľná s povojnovými rokmi.

Čo sa týka trávenia voľného času v zimných obdobiach, tak spočívalo ešte v korčuľovaní na upravených tenisových dvorcoch. To bola príležitosť baliť dievčatá a robiť im doprovod na ľade, ale aj obdivovať vtedajšie hviezdy bystrického hokeja ako boli: Fero Javúrek, Laco Dobrovič, Jana Kasa, bratia Orsághovci, Jano Slatinčan, Pepo Navrátil, atď. Keď už spomínam tieto už nebohé hviezdy (až na Pepa Navrátila), bolo mi strašne ľúto,

keď zhruba pred 2 rokmi zomrel najstarší Igor Orságh, nebola v žiadnych periodikách zverejnená správa ani len o jeho smrti, nie to ešte informácia o tom, kto to bol.

V neposlednom rade v spoločných tráveniach voľného času spočívali aj návštevy kín, mestských kúpeľov a pary a tiež plavárne, kolkárne, ktorých bolo minimálne šesť (čo sa pamätám) a dnes nie je z tých tradičných ani jedna. Z tých našich detských liet nedá mi nespomenúť nedelňé výlety a pikniky po blízkom okolí a to na Vartovku, Panský diel, do Laskomerskej doliny, na Suchý vrch, Králiky, do Tajova, na Sliač či Kováčovú.

Pravidelne jedenkrát do roka sme chodili na konské dostihy na Veľkú Lúku a do Podlavíc, kde sa konali posledné dostihy v roku 1947 na poliach a lúkach veľkostatkára pána Ursínyho. Tento areál sa nachádzal v miestach dnešného areálu novej nemocnice. Nakoľko som bol dobrým kamarátom s jeho synom Martinom Ursíny, tak som od neho získal mnoho informácií o celej rodine. Jednou z nich bolo, že otcove kone asi 10 párov vozili kameň z Králickeho kameňolomu na stavbu budapešianskeho parlamentu a na spiatočnej ceste vozili obilie, kukuricu a všetko čo sa pritrafilo.

Dúfam, že dôveru mojich parťákov som nesklamal a že moju 70-tku oslávime veľmi štedro aj s Vaším pričinením. Dúfam, že Vás a budúcich čitateľov niektoré moje spomienky zaujmú a prepáčte mi rozsah príspevku, ale 60 rokov spomienok sa nedá opísať na troch stránkach.

VLAKOM DO BYSTRICE

Ing. Jozef Bacúr

Neviem, či pri mojich 71 rokoch sa už môžem považovať za seniora, ale keď sa tak pozerám na súčasných tridsiatnikov s trojlaločnou podhrdinou pod spodnou čeľusťou a s bruškom, ktoré im určite robí ťažkosti pri zaväzovaní šnúrok na topánkach a pri plnení manželských povinností, tak hádam áno. A keď áno, tak sa pokúsim pospomínať na mladé časy, prežité v našom meste, keď ešte vyzeralo úplne ináč ako teraz, v čase, keď svetu vládnu mobily, internet a kopa iných mediálnych „oblbovačov“. Mám síce ešte jednu pochybnosť: či sa totiž môžem zúčastniť tejto literárnej súťaže seniorov, pretože som nie „stopercentný“ Bystričan, lebo hoci v mladosti som strávil mnoho času v meste, bydlisko som mal v obci Medzibrod. Do Banskej Bystrice som totiž dochádzal do školy, do červenej budovy pri súdoch, ktorá sa vtedy volala jedenásťročka. Mala tri ročníky, začínala 9. triedou po skončení základnej osemročnej školskej dochádzky. Spomenutá jedenásťročka v 11. triede končila maturitnou skúškou a bola vlastne prípravou absolventov k štúdiu na vysokých školách. Aj ja som potom po maturite v roku 1957 študoval na lesníckej fakulte Vysoké školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene a po absolvovaní a po vojenskej prezenčnej službe som celý život až do dôchodku pracoval v lesnom závode Banská Bystrica a v závode lesnej techniky.

„Skutočným“ Bystričanom som sa však stal až v roku 1977, keď po skončení stavby rodinného domu na Novom Svete vyše Jakuba som sa tam z Medzibrodu presťahoval. Dovtedy počas štúdia a potom i do práce som dochádzal do Bystrice vlakom, veď nás všetkých, ktorí z okolitých dedín dochádzali do škôl v meste aj volali „vlakári“. Boli to nezabudnuteľné cesty, keď parný rušeň zasmradil celú horehronskú dolinu čiernym dymom, vagóny s drevenými lavicami a s nápismi „fajčiari“ a „nefajčiari“ sa skôr podobali na dobytie vozne. V lete v nich bola neznesiteľná horúčava, lebo okná sa nesmeli otvárať pre dym a iskry z rušňa, v zime však ľudia mrzli, lebo kúrenie spravidla nefungovalo. Pamätám si, že v jednom vagóne s obyčajnými drevenými lavicami bola v prostriedku veľká liatinová pec a cestujúci ak chceli mať aspoň trochu tepla, museli prihadzovať do pece uhlie.

Keďže autobusová doprava vlastne neexistovala, vlaky bývali doslova natrieskané, takže sa tam skoro nedalo hýbať. My, 16-roční fagani, sme sa však veľmi nestťažovali, lebo keď nás v tej tlačnici postojáčky dav pritlačil na doraz k nejakej kyprej dvadsiatke,

boli to v tom veku celkom zaujímavé pocity. Na spiatocnej ceste, keď vlak nebol taký preplnený, lebo robotníci a úradníci chodili neskoršími vlakmi, mastili sme karty, čo však viackrát pre náš nevyberaný slovník končilo tým, že sprievodca si z našich preukazov odpísal mená a poslal správu do školy, za čím nasledovala dvojka z mravov.

Pamätám si ešte i mená našich profesorov: Ďurana, Tomková, Anderlová, Okoši, Dobrovský, Mikleš, obávaná Holéczyová, zvaná Mara, Adamča, Vido, Gašparec, Lenárt, Chromková, riaditeľ Heger, telocvikári Navrátil a Klempa, ktorý nás drel do úmoru pri nácviku spartakiády, ktorej okresné kolo sme predvádzali na futbalovom ihrisku na Štiavničkách. Futbalové ihrisko, ale iba škvarové, bolo aj na Uhlisku, ale božechráň tam spadnúť, lebo odreté kolená a lakte boli hneď potetované vrezanou škvárou.

V čase mojej dochádzky do školy, po príchode vlaku do stanice, už bola v prevádzke nová stanica, ale nie veľmi dlho predtým, do roku 1950, bola stanica priamo v meste, asi v priestore dnešnej reštaurácie Srdiečko. Zo stanice do školy sme chodievali pešo smerom, kde je teraz už 20 rokov nedokončená budova autobusovej stanice, vtedy tam mali záhradkári políčka. Potom sme išli cez drevosklad pily, asi v miestach terajšieho Námestia Slobody, cez kanál, ktorý viedol od elektrárne a ktorý bol neskoršie zasypaný.

Blízko terajšej elektrárne bola tehelňa, z ktorej si po jej likvidácii chodili stavebníci, vrátane mňa, chystať kvalitné tehly na stavbu rodinných domov. Keď ešte nebol postavený zimný štadión, chodili sme v zime na hodiny telocviku korčuľovať sa na gvintačkách na nekryté klzisko Jasenský vŕšok, kde okrem budovy učilišťa neboli žiadne stavby. Klzisko postavil známy tréner p. Petrovič. Zástavba štvrte Karlovo tiež začala o hodne neskoršie.

Aj rieka Hron mala iné koryto, o čom svedčia ešte i teraz hádam storočné lipy v miestach parku pod Pamätníkom SNP. Cestou nazad zo školy sme už nastupovali do vlaku na malej stanici, teda na stanici B. Bystrica- mesto, pretože sme sa niekde v Národnej ulici vždy zastavili na polievku za jednu korunu aj s rožkom, čo bola okrem okrušky chleba s lekvárom alebo s masťou na desiatu až do príchodu domov, naša celodenná strava. Spomenutá stanica bola ešte predtým na opačnej strane trate. Pod ňou, smerom k autobusovej stanici, boli vtedy mestské parné kúpele a plaváreň, kino Urpín a oproti reštaurácia s otvorenou terasou.

Aj časť Radvaň vyzerala vtedy úplne ináč. Po terajších megastavbách, ako obchodné centrum Europa, stavby na Hušťáku, mosty na pilieroch a zložitá križovatka, nebolo ani stopy. Ešte na mojich prvých vojenských manévroch v roku 1969 stála na začiatku Radvane kasáreň, ktorá mala stálu posádku, spravovala muničný sklad pod Pršanmi a pred pivovarom mala autopark. Nad kasárňou boli dielne modrotlača a ešte vyššie kancelária polesia Radvaň.

Do Zvolena viedla popri Hrone úzka asfaltka s odbočkami do Iliáša, Vlkanovej a Badína. Zrubu paralelne s touto cestou viedla popri kasárni cez hornú Radvaň popri terajšom pivovare ďalšia cesta smerom na Kremničku a Badín. Smerom na Tajov popri parku, dávno pred stavbou novej nemocnice, tiež nestáli prakticky žiadne budovy, a tiež i smerom na Sásovú, v miestach terajšieho Lesného úradu pri potoku, boli polia a mal tam zeleninárstvo a kvetinárstvo môj strýko. Teta to chodila predávať na „ring“ do mesta. Ešte predtým mali zeleninárstvo niekde za parkom, pri terajších tenisových dvorcoch. Tu som s bratrancami Milanom a Jarom viackrát trávil prázdniny. Hrávali sme bábkové divadlo na vlastnoručne postavenej scéne a podľa vlastných vymyslených neveriteľných scenárov, lozili po stromoch, stavali na nich hniezda a stvárali aj s inými šarvancami všelijaké vylomeniny.

Aj na druhom konci mesta, Pod rybou, to bolo inakšie. Po stavbách, ako sú teraz opravovne Ministerstva vnútra, dielne Technických služieb, závodu lesnej techniky, nebolo ani stopy. Bola tam veľká lesná škôlka a funkčný bol aj veľký lyžiarsky mostík, kde sa konali aj medzinárodné preteky. Skákali tam také esá ako bol Bělonožník a Fín Salmeranta. Pamätám si, ako spomenutému Bělonožníkovi sa počas letu odopla lyža a on pristál na jednej.

Dominanta mesta- Urpín, tiež vyzeral ináč. Bolo tam viac voľných plôch a udržiavaná Kalvária s prekrásnou, vtedy ešte zdravou lipovou alejou. Na Urpín viedol aj veľmi navštevovaný lyžiarsky vleč, ktorý začínal pri chate Pod alwegom s hostincom, ktorý bol hodne navštevovaný najmä horármi z poľesia Vartovka a z lesného závodu. Tu sme sa lúčievali so starým rokom, v krčme sa virtuálne strieľalo, ručali tu jelene, samozrejme, len ústami s priloženou dlaňou, rozprávali sa lesnícke vtipy, ktoré sa však vôbec nehodili do nóbl spoločnosti. No proste vládlo tu to pravé zelené šero. Toto všetko zakapalo a z chatky i vleku ostali len schátralé ruiny. Horári chodievali popíjať aj do iných „útulných“ krčiem, ako napríklad v Radvani do Tulipánu a do Furmanskej krčmy. Istý čas sa na Urpíne uvažovalo so stavbou sedačkovej lanovky a dokonca už boli dovezené i stožiare a postavená i horská stanica, ale realizácia stavby skrachovala. Toto všetko si s akoutakou presnosťou pamätám z čias „mojej“ Banskej Bystrice.

MOJA MILÁ DÁŠENKA

Milan Valaštan

Určite sa, aj keď si v nebíčku, pamätáš, že sme si v našom živote často písali. Najmä, keď som bol ďaleko od teba na vojenčine. No a potom, keď si bola často na liečení v kúpeľoch, občas aj ja. Väčším potešením bol list. Telefonovať sa dalo len cez poštu, bolo to zložité, o mobilných telefónoch sa nám nesnívalo. Ako Ťa pozdraviť teraz, vysoko, vysoko, do hviezdneho nebíčka? Tam nedosiahne žiaden signál z mobilu. Moja láska je však aj teraz taká silná, že sa to na vlnách lásky k Tebe určite dostane. Vieš, teraz je vypísaná taká súťaž, starší ľudia majú vypísať svoje spomienky na Bystricu, jej zákutia, na ich mladosť. To všetko s Tebou bolo také krásne, že to musím napísať a Ty to musíš počuť. Tak počúvaj moja láska! Dám tomu názov „Láska a smútok!“

Asi väčšina z nás sa v staršom veku často vracia do rokov mladosti. Spomíname na rodičov, spolužiakov, na lúky, po ktorých sme behávali a už nie sú. Tí, čo žijú v meste, zisťujú, že už tu nie sú domy, ani ulice, po ktorých v mladosti kráčali. Tá pre mňa až záľaha smútku pochytila aj mňa, keď som kráčal dnešnou Skuteckého ulicou. V nej stojí dodnes budova číslo 8 bývalej Štátnej obchodnej akadémie. Krásna budova, hádam aj sto rokov stará. Dnes z jej boku na prízemí hľadia štyri už zaprášené okná bez života. Takmer stáročie v nej prúdil čulý študentský ruch. Mala vynikajúcu povest' a kvalifikované pedagogické zázemie.

Za tými oknami bývala trieda, kde som chodil pred vyše pol storočím ako žiak. Tam som sa zadíval do krásnych modrých očí a milej tváre mojej celoživotnej lásky. Dagmar sa písala, ale ja som ju volala Dášenska či Dáška. Ona bývala na Fončorde. Malá štvorbytovka, ešte tam stojí. Ja som býval na ulici Pod vrškom, číslo 34. Dnes tam stojí nielen podľa mňa otrasná budova, ktorá dostala meno Európa. Tá zahatala bývalý stavebný kolorit miesta a panorámu mesta pri pohľade od Zvolena. Necitlivé stavebné zásahy úplne zdevastovali i „predizbu“ Bystrice: Radvanskú ulicu a Hušták. Málokto mal vtedy telefón. Nevie, ako sme sa dohovárali na mieste a čase stretnutia s Dášenkou. Bolo to však veľmi často na začiatku Hutnej ulice. Vľavo boli Radvanské kasárne, vpravo božia muka či kríž? Keď som prišiel na schôdzku skôr, videl som lásku ako prichádzala po chodníku, ktorý bol dosť blízko kasárnní. Mládenci- vojaci, sem-tam niečo vykriekli, no v medziach slušnosti, aby sa pekné dievča na nich obzrelo. Asi mali obidve strany radosť. Dievča z toho, že stojí za pozornosť vojakov, vojaci z toho, že sa dievča obzrelo, možno i milo usmialo. Raz sme sa vybrali v týchto miestach malou poľnou uličkou, ktorej už niet, na lúku, ktorá bola dnešným plážovým kúpaliskom. Bolo slnečné krásne popoludnie. Na pokosenej lúke bol petrevec úžasne voňajúceho sena. Seno vie ozaj úžasne voňať. Opreli sme sa sediac o kopu sena- petrevec. Asi sme boli obidvaja romanticky založení. Miroslav Procházka asi v tom čase napísal krásne básne. Knižočka mala názov: Vejárom tvojich

mihalnic. Ani neviem vysvetliť, že som ju vtedy pri sebe mal a čítal:

*Milujem rodné mesto. Aj môj kraj: lúky, háje,
Milujem pieseň hôr, hor zavše prismutná je,
Milujem zlomky krásy, čo mladost' ponúka mi,
Oj, ľúbim strašne život- a beriem z plných dlaní.*

preskočím trošku textu básne a pokračujem

*Milujem tvoje oči, dlane, vôňu vlasov,
Tak symbol lásky ľúbim, však predsa s tvojou krásou.*

Som veľmi, veľmi rád, že naša láska bola 5. februára 1955 potvrdená a spečatená aj na terajšej Radnici aj pri oltári. Som šťastný, že naša láska osudy a nebesá priviedli na svet dve naše milé a zdravé dievčatká.

Som veľmi smutný, že moja láska už odišla. Určite do nebička. Musím sa zmieriť s tým, že ľudský život netrvá večne. Krásne spomienky ostanú vo mne do mojej smrti. Nemôžem sa však zmieriť s tým, že naše krásne domy, ulice či zákutia nášho prekrásneho mesta a okolie miznú často necitlivo pod tlakom materiálnej mašinerie dnešných dní, ktorá aj tu vládne. S láskou opatrujeme šáločku či domček po našich predkoch. Aj naše mesto je nádhernou klenotnicou šperkov. Pomaly však z nich ubúda. Tak sa už ani v duchu nemôžem prejsť po zákutiach, kde sme strávili chvíle s mojou láskou. Je mi z toho smutno a nielen mne. Venujme nášmu mestečku lásku!

Tak čo povieš Dášenska na túto moju nielen slohovú prácu? Dobre som to napísal? Keď sa už nemôžeš vrátiť k nám, príď aspoň povedať mi niečo do mojich snov. Modlím sa za to. A povedz našim dcérkam, do ich snov, čo si im okrem iného nemohla povedať, keď si od nás odchádzala: „A nenechajte nášho otca samého.“ Dášenska, modlím sa za pokoj tvojej duše, za pokoj a zdravie našich detí, vnúcat, všetkých ľudí. Veľa bozkov a objatí do hviezdneho nebička Ti posielam Tvoja láska.

Tvoj Minko.

P.S.: *Neplačem už toľko. Je polnoc v Banskej Bystrici. 20. septembra 2011. Aj Ty si sa v septembri narodila.*

Banská Bystrica - môj druhý domov

Anna Lacková

V živote človeka zohráva významnú úlohu láska- ten krásny, jedinečný a pozitívny cit. Má veľa pomenovaní, aj rôznu dobu trvania, ale vždy je to láska k niečomu. Moja celoživotná láska patrí rodným Donovalom a v tesnej súvislosti s nimi okresnému mestu Banskej Bystrici.

Počiatkové zoznamovanie sa s ňou siaha ešte do mojich donovalských rokov, keď ma mamka vodila do mesta na zubné zákroky. Aj keď to nebolo príjemné a zakaždým som musela precupkať dvakrát po osem kilometrov k autobusu a od neho, tešila som sa na tieto „výletíky“. Veď 8-9 ročné dedinské dieťa začalo spoznávať mesto a živý ruch v ňom. Najviac ma pútalo elektrické osvetlenie, jeho sila a krása. U nás sa vtedy svietilo iba sviečkami, kahancom a petrolejkou. Aj deň mojich príjmacích skúšok na dievčenské gymnázium v roku 1933 zanechal trvalú stopu vo mne. Toľko detí môjho veku, takú masu rodičov na jednom mieste som ešte nikdy nevidela. Samotná budova školy mi pripadala ako opacha, vnútro ako labyrint. Čo ak sa stratím?! Po oznámení výsledkov napätie opadlo. Áno, bude to aj moja ďalšia škola a to na dlhých osem rokov.

Septembrovým nástupom na štúdium sa Bystrica stala druhým domovom pre 11-ročné dievča z malej dedinky. Bola som bezradná, aj keď som mala pripravené komplexné ubytovanie v dome číslo 3 na Striebornej ulici. Milá a prívetivá domáca pani prevzala na seba všetkú starostlivosť. Bola mi druhou mamou, radkyňou, pestúnkou a postupne aj priateľkou. Dodnes je vďačím za všetko a rada spomínam aj na tú ružovú izbičku, v ktorej som dospievala. Môj pôvodný sen o internáte sa rýchlo rozplynul, veď mi tu nič nechýbalo. Škola bola neďaleko, hneď za Ymkou, na Kuzmányho ulici.

Na štúdijný režim som si rýchlo privykla. Pribudli a každoročne pribúdali nové učebné predmety, aj cudzie jazyky. Začínali nemčinou (celých 8 rokov), potom francúzština (6 rokov), ďalej latinčina (5 rokov)- z nej aj povinná maturitná písomka a posledné dva roky aj ruština ako nepovinný predmet. Koľké množstvo cudzích slovíčok sme museli do svojich hláv naukladať! Ako mi tieto získané vedomosti v živote pomáhali a pomáhajú, o tom by vznikol nový príbeh. Keďže na škole pôsobili viacerí profesori českej národnosti, priučali sme sa aj češtine. Vyučovací týždeň bol šesťdňový po 5-6 hodín denne. Jeden deň v mesiaci bol vyčlenený tzv. pochodovým cvičeniam do okolia mesta a to na celé dopoludnia. Bolo to milé, poučné, zábavné, relaxačné. Príležitostne občas kino či divadelné predstavenie: ochotnícke aj SND.

So spolužiačkami sme si strážili priateľský, solidárny aj dôverný vzťah. Viaceré sme dokázali sedieť vedľa seba celých osem rokov! Aj sme sa vzájomne ponavštevovali, aj spolu učievali, poprechádzali a podobne. Mládež žije v nádejach, staroba v spomienkach. Tieto nie sú vždy iba krásne, radostné. Bývajú aj smutné, deprimujúce a nevieme sa ich zbaviť.

V rokoch 1938-39 sa diali politické zmeny štátneho usporiadania, ktoré zasiahli aj našu školu. Najskôr ju museli opustiť profesori českej národnosti a zrejme aj takéto žiačky zo židovských rodín. Žiaľ a smútok za nimi poznačili ďalšie štúdium (boli sme už v septime), ba aj stužkovú a maturitu. K nej sme pristúpili už iba v počte 16 slečien. A nastal čas rozlúčky s milovaným mestom. Akáže vlastne bola Bystrica v tých povojnových rokoch?

Rozlohou a počtom obyvateľstva nevelká, ale vzdelanostnou a kultúrnou činnosťou bohatá. Príkladná čistota, bezpečnosť, tolerancia a priateľstvo medzi občanmi- to boli dominanty mestskej správy! Veď dosiaľ žijúce heslo „Za živa v Bystrici a po smrti v nebi“ je symbol všetkého vtedajšieho diania. Aj keď v meste žili a pracovali ľudia rôznych národností- Slováci, Česi, Židia, Maďari, Nemci aj Bulhari- ctíli a rešpektovali sa navzájom, ľudsky a priateľsky sa znášali, aj si vzájomne pomáhali. Nikto nebol viac ako ten druhý!

Bystrica niesla epiteton študentské mesto, veď štyri stredné školy s maturitou, dve gymnáziá (chlapčenské a dievčenské), obchodná akadémia a Učiteľský ústav (koedukačný) inde neboli. So vzdelaním ide ruka v ruke aj kultúra vo všetkých jej formách a žánroch. Mala priestor v Národnom dome a oboch Spolkoch mládeže katolíckej a evanjelickej na Hornej ulici a tiež v Robotníckom dome. Aj šport si už nachádzal priestor a obľubu. Študenti, armáda, spolky aj jednotlivci sa zapájali do činnosti ochotnícky s vervou, láskou a nezištne!

Obľúbené bývali tiež koncerty dychovej hudby na námestí a v mestskom parku. Večerné korzá Národnou ulicou patrili k bontónu a jedinečnosti mesta, Loudova cukráreň v Dolnej ulici poskytovala tichý kútik pre zaľúbencov, priateľské skupinky, či jednotlivcov často len pri limonáde, zmrzlinke či lacnom koláčiku. Jesenné pečenie gaštanov na námestí a ich vydanie z kornútka bývalo bystrickou raritou.

Túto nádhernú, nezabudnuteľnú Bystricu som opustila v júni 1941. To sa už schyľovalo k II. svetovej vojne. Všetko, aj SNP som na Donovaloch prežila a po doplnení pedagogického vzdelania som zakotvila v rezorte školstva na celých 31 rokov. Značnú časť na donovalskej jednotriedke, takže kontakt s Bystricou nasledoval ďalej. Po zrušení školy som sa zasa ocitla v mojom meste (nastúpila som do práce na ONV- odbor školstva). Prácu s deťmi som vymenila za prácu s učiteľmi. Túto som si plným dúškom

vychutnávala aj preto, že som bola v styku s výborným kolektívom, lebo samoty na škole som mala až-až. Päť a pol roka sa rýchlo minulo a prišiel čas môjho odchodu do dôchodku.

Dôchodcovské roky sa mi rátajú už na desiatky. Tie prvé som vypíňala rôznym funkcionárčením doma, ale aj v rámci okresu. Za posledných šesť rokov sa môj pobyt delil medzi Donovaly a Orešany pri Trnave (ako lastovičky- leto, zima). Od 1. mája 2011 som zabývaná opäť v mojej čarovnej Bystrici v Domove dôchodcov na Jilemnického ulici. Ale je to už iná Bystrica, narástla do šírky a do výšky. Má ráz veľkého mesta, no je to a bude zasa moja Bystrica. Bola som milo prijatá, pochvaľujem si ústretovosť a ochotu v každom smere. Mám vlastnú izbičku, vytvorila som si svoj „mini svet“, dni využívam zmysluplne a je mi tu fajn. Okolitý svet na mňa nezabudol, som s ním v kontakte. Ďakujem všetkým tu, v okolí blízkom aj vzdialenom, že som našla pokoj v duši!

Ako som sa stal Bystričanom

JUDr. Ján Vician

Písal sa rok 1945. Bolo pekné leto, slnečné, príjemné. Študoval som na gymnáziu v Banskej Štiavnici a bežne som prázdninoval v rodnej obci Sebechleby u rodičov. Už neviem ako vznikol nápad medzi kamarátmi, že ideme na oslavy „prvého“ výročia Povstania do Banskej Bystrice. Až také jednoduché to nebolo, lebo od skončenia vojny uplynuli len štyri mesiace. A nebolo všetko samozrejmé či v poriadku. A rodičia vyslovili tiež svoje pochybnosti. Informácie z rozhlasu o príprave osláv nám však pomohli k súhlasu rodičov a v určené dni osláv sme odišli. Ráno pešo zo Sebechleby do Hontianskych Nemiec na osobný vlak do Zvolena. Prestúpili sme na Banskú Bystricu, kde sme boli vo vozňoch riadne natlačení. Tých vozňov bolo málo, iba dva. Vystúpili sme na malej stanici. Prechádzame cez drevený most, ktorý pripomínal ešte vojnu. V parčíku napravo nás víta heslo: „Za živa v Bystrici, po smrti v nebi“. A všade veľa ľudí. Prešli sme Národnou ulicou a námestím plným ľudí. Počkali sme na príchod vládnej delegácie. Doteraz mi utkvel v pamäti obraz priebehu osláv. Tribúna pri súsoší. Hlavný prejav mal prezident Československej republiky Edvard Beneš, pri ňom predseda vlády Z. Frelinger a ďalšia suita ministrov a veliteľov z povstania. Pred tribúnou bol pohyb ľudí neprestajne. Prešli sme aj my, pozreli si predstaviteľov nového štátu. Nikomu to nevadilo, nikto sa nebál, že sa niečo príhodi. Boli sme od tribúny jeden meter. Po oslave sme sa zúčastnili rôznych programov a našiel nás večer. Dozvedeli sme sa od Bystričanov, že sa dá spať aj v škole naproti Krajskému súdu. Prišli sme do tried a na dlážke boli zo slamy urobené akože posteľe. Nuž tak sme aj my zapartizánčili a natiahli sa na slamu, aby sme si oddýchli. Tak to bolo moje prvé stretnutie s mestom Banská Bystrica.

Plynuli roky a v roku 1951 som promoval na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a s diplomom doktora vied právnych a štátnych som dostal aj takzvanú miestenku, ktorá mi určila, že mám nastúpiť do pracovného pomeru na Krajský národný výbor v Banskej Bystrici. Vraveli tomu rozmiestňovanie vysokoškolákov v novom spoločenskom zriadení. My sme tomu vtedy hovorili, že sme išli na nútené práce. Teraz by vysokoškolák bral oboma rukami. Nastúpil som do práce tiež v letnom období roku 1951 a zaradili ma na hospodársky referát. Ale bolo treba niekde bývať. Jeden z kolegov si ma zobral k nemu domov na Fončordu, kým si nájdem bývanie podľa mojej predstavy. Kolega býval na ulici teraz zvanej Gorského (naproti ulici Nové Kalište postavenej ozaj pre občanov z vypáleného Kališťa). Celá Gorského ulica bola postavená z akéhosi pokusu rýchlej stavby menších rodinných domov kombináciou z drevených trávov a heraklitovou výplňou. Domy mali slúžiť bývaniu rodín pracovníkov Krajského národného výboru, ktorý v tých rokoch vznikol. Keď som ráno išiel do práce, tak popri novej výstavbe činžakov zase pre dôstojníkov vojenského veliteľstva v Banskej Bystrici. Dodnes sa táto časť mesta volá

„starou Fončordou“. Za terajšou budovou Krajského úradu už vtedy stála budova materskej školy. A každé ráno tam stál autobus mestskej dopravy a pred ním vodič, ktorý nás nahováral, aby sme nešli pešo, že s ním do práce prídeme skorej. Pokračoval som popri komplexe fabriky Modrotlače, ktorá vyvážala požadované výrobky najmä do Afriky. Muselo sa prejsť okolo štvorcovej budovy vojenskej posádky pripomínajúcej budovy pre vojakov z dôb Márie Terézie. Ešte sa prechádzalo mestskou ulicou z prízemných rodinných domov, ktorá vyúsťovala na skoro štvorcovom námestí Huštáku. Pokračoval som peknou alejou stromov popri Hrone, križoval som Národnou ulicou a prešiel načas do práce do budovy Krajského národného výboru. Bola to tiež jedna z prvých národných budov, vybudovaných po vojne. Ale nestačila pre celý krajský úrad. Napríklad finančný referát sídlil v budove známej pod menom Hungária. Za Rakúsko-Uhorska v suteréne bol pod týmto názvom pekný bar. Mal pekné mozaikové farebné okná, ale bol znehodnotený, lebo z neho urobili dreváreň, skladišťa a podobne. Aj v prvej budove napravo na Dolnej ulici (teraz je tam obchod), bol jeden z odborov kraja. Tak som teda začal úradničiť či právniciť v roku 1951. To bola však jedna časť môjho života- život pracovný. Na začiatku v práci sa mi stala taká príhoda. Počul som zahúkať a vykrikol som: „Loď v prístave!“ Kolegovia sa zasmiali a pripomenuli mi, že už nie som v Bratislave pri Dunaji, ale v Bystrici pri Hrone. A ten vtedy tiekol ešte oblúkom v starom koryte.

Koncovka je jednoduchá. Založil som si rodinu, mali sme tri deti, s manželkou sme si postavili rodinný dom- čiže som sa usadil v Banskej Bystrici a stal sa Bystričanom.

Kríž – sakrálna pamiatka, kríž – ktorému sa oplatí dôverovať’.

Soňa Tatranská

*V lone hôr ležíš miesto slávne,
Pozeráš z ulíc na miesta diaľne.
Nad tebou čnie sa Urpín zelený,
Pod ním bujný Hron tečie po zemi.*

*Panský diel stojí na stráži,
Vartovka ako družka sním,
Ako obrazy v Ermitráži,
Ako ten skvostný baldachýn.
(Štefan Tatranský)*

V Banskej Bystrici bývam necelých 50 rokov. Detstvo i rané roky mladosti som prežila v dedinke Lopej neďaleko Podbrezovej. V študentských časoch ma pritiahli do mesta, v ktorom roky žijem, i kultúrne podujatia a hudobné koncerty. K hlbšiemu poznaniu som mala čoraz viac možností. Po práci sme sa radi spoločne s manželom prechádzali ulicami starej Bystrice a pomaly spoznávali dom za domom, ulicu za ulicou. S mojím, už zosnulým manželom ma spájalo veľa spoločných záujmov a jedným z nich bola práve história. Manžel bol i kronikárom obce Špania Dolina, zapísal príbehy, ktoré súviseli s históriou Banskej Bystrice ako i blízkeho okolia. Ak sme mali možnosť, radi a pozorne sme si vypočuli svedectvá zo života starších ľudí, ktorí si mnohokrát živo pamätali dôležité historické udalosti zo života v meste. Na jednej z našich vychádzok sme sa dali do reči so staršou paňou, náhodnou známou, ktorá bola rodáčka z nášho mesta, z časti Radvaň a prežila tu celý život. Dali sme sa do rozhovoru a spoločne sme prechádzali smerom k bývalým radvanským kasárňam, ktoré sa nachádzali blízko Huštáku, smerom k Troskám. V týchto miestach bol na kamennom podstavci drevený kríž, na ktorom bola už maľba, znázorňujúca ukrižovaného Ježiša Krista, značne poškodená. Tu sme sa zastavili a staršia pani sa rozhovorela: „Na tomto mieste pri oslobodzovaní mesta za včasného

marcového rána šiel istý vojak a neďaleko spolu s ním celá hliadka desiatich mužov. V palbe zahynuli všetci desiaty muži. Vojakovi sa podarilo prežiť napriek neutíchajúcej palbe nemeckých guľometov. Prikrčil sa k zemi a snažil sa bežať zo všetkých síl. Keď bol v blízkosti kríža, zdvihol opatrne hlavu, zadíval sa naň. V zúfalstve sa hlasno rozplakal a povedal: „Priateľ Kristus, kto ťa tak postrieľal, veď si nikomu neublížil?“ Vyčerpaný padol na zem a zaspal. Snívalo sa mu, ako Kristus k nemu prehovoril pokojným hlasom: „Vidíš vojak, čo sa mi stalo. Radšej tie guľky, čo boli mierené na teba, som prijal ja, aby si žil, i keď ja dnes umieram druhýkrát. Ty choď smelo a s odvahou vpred, budem ťa chrániť.“ Prebral sa z krátkeho usnutia. Dôveroval a poslúchol hlas Krista z kríža a prišla aj posila vojakov. V najprudšom boji vojaci spoločne priniesli Banskej Bystrici slobodu na úsvite dvadsiateho piateho marcového dňa roku 1945.“ Príbeh staršej panej vyrozprával sám vojak, ktorý sa vyčerpaný, hladný, unavený, v zašpinenej uniforme zastavil v jej dome spolu s ďalšími vojakmi. „Ponúkla som ich, čím som len mohla. Ponáhľali sa. Viac v živote som toho vojaka nevidela. Zostala len spomienka, ktorú som vám vyrozprávala. To sa však nedá povedať, čo sa odohrávalo v mojom vnútri a spomienky na toto stretnutie zostávajú vo mne živé i po dlhšom čase. To pripomeniem každému, s kým sa stretnem pri tomto kríži.“ Kríž zostal na tom mieste i po vojne a ja som často popri ňom chodievala cestou na Fončordu alebo späť do centra mesta. Na toto miesto si spomínajú i moji známi, ktorí majú blízky vzťah ku sakrálnym pamiatkam. Radi sme sa pri ňom pristavovali. Príbeh môže byť poučný i pre všetkých nás. Veď v živote sa nedá spoliehať len na vlastné sily, ale je dôležitá i ľudská spolupatričnosť a Božia pomoc. Kríž už tam nestojí. Ustúpil stavbe cesty v roku 1976. Myslím, že mnohí starší Banskobystričania si pamätajú na toto miesto, ale možno nepoznajú tento príbeh, preto som sa ho rozhodla napísať.

Rok za rokom ubieha a čas neúprosne plynie. Ukazuje sa, že každá generácia ponecháva v našom meste nezmazateľnú stopu v kolobehu dejín minulosti, prítomnosti a súčasnosti. Dôležité boli, sú a budú pracovité ruky mnohých ľudí rôznych profesií, ktorí venovali kus svojho života, srdca, mysle, dobrej vôle a svojho nezameniteľného „ja“ tomuto mestu. Keď vstupujem do niektorého z chrámov nášho mesta, pečať histórie je všade prítomná. Pokloním sa pred Kristovou tvárou, nie zo zvyku, ale z vďačnosti a úcty za všetkých tých, čo si zaslúžia obdiv nielen odo mňa, ale predovšetkým od samotného Boha. Pri pohľade na kríž si často uvedomujem slová „Ave crux, spes unica – Buď pozdravený kríž, jediná nádej.“ Uvedomujem si, že každý z nás pri trocha dobrej vôli môže prispieť k ozdraveniu nášho mesta a zachovanie jeho rázu a pamätihodností i pre ďalšie generácie. Veľakrát budujeme konzumnú a miestami pretechnizovanú spoločnosť. Bolo by prospešné zachovať aj duchovný rozmer súčasnej reality, možno aj tým, aby sa umiestnil kríž, o ktorom vám píšem, na svoje pôvodné miesto alebo sa vhodne včlenil do tohto prostredia. Veď múdro rozmýšľať je vzájomne prepojené s rozumným konaním, rozjímaním a vnútorným premýšľaním o živote. Kríž je súčasťou rozjímania i života.

Kde je môj domov?

Anna Husárová

Všetko má svoj začiatok, tak aj môj, i keď nebol radostný. Písal sa rok 1952. Po ukončení základnej školy, som ja, dievča z dediny, nastúpila do pracovného pomeru. Bol to obchod Papiernictvo a bol práve začiatok školského roka. V tom čase sa všetky potreby do školy nakupovali. Dlhé rady školákov, to bol pre mňa poriadny šok. Prvý deň a ja som sa nevedela ani pohnúť z miesta. Postupne ma už volali aj obslužiť zákazníka, vypísať pokladničný blok. Ruky sa mi triasli. Najhoršie bolo, keď som mala sčítať alebo vynásobiť. Od trémy mi to nešlo, nevedela som, koľko je dva krát dva. Postupne sa ma ujala jedna z predavačiek. Tento obchod vlastnil do roku 1948 pán Jozef Havelka. Tu mal aj svoju tlačiareň, ktorá bola známa v okolí Bystrice. Dochádzala som denne vlakom. Pri

železničnej stanici boli pristavené autobusy na všetky smery mesta. Boli aj také chvíle, že do autobusov sme sa nevtlačili, a tak bolo treba prejsť aj peši. Krátili sme si cestu krížom cez pílu. V túto dobu tu stojí Hotel Lux a Dom kultúry. Pracovná doba bola od 7,30, o dvanástej hodine prestávka a potom od 14. do 18. hodiny. Tieto prestávky sme využívali, chodilo sa na cintoríny, povolili nám tam sedieť, za to sa poliali kvety alebo poriadil hrob. Keď pršalo, boli naším útulkom kostoly, hlavne blízka katedrála. Vtedy mestská doprava chodila cez mesto a námestie bolo vždy plné ľudí. Toto bol začiatok môjho pôsobenia tu v Banskej Bystrici. Ak by som mala spomenúť mzdu, to bolo veľmi úbohé. Dlhoročnou tradíciou bol a aj je Radvanský jarmok. Bol výlučne v Radvani. Na začiatku Hušták a tu dva rady domov. Cez túto ulicu bola poriadna tlačienica. V dnešnej dobe jarmok začína mestskou tržnicou, námestím, Dolnou ulicou a končí na Huštáku. Tento spomínaný Hušták sa zmenil na nepoznanie. Ulica Trosky zmizla. Tu boli v podzemí cisterny, podnik Fatra tu chladil sirupy. Dnes sa tu do výšky vypína hotel, supermoderný gigant Európa, pred ním nadjazd, ktorý vedie dopravu von z mesta. Blízka dedina Kráľová, tá sa stratila v spleti podnikov, naozajstné bludisko. Pred ním tu niekedy bolo stanovište autobusov. Dnes tu stojí tzv. nový Prior, ktorý akosi stratil svoj cieľ obchodu, upadá do zabudnutia. I keď budova bola odovzdaná do užívania v roku 1986. Vybudované sídliská, Trieda 29. augusta, Sásová, Uhlisko, Fočorda, Radvaň, Severná ulica, za pár desiatok rokov vyrástli ako huby po daždi. Podniky Slovenka, Smrečina, stratili svoju podobu. Moje spomienky sú stále veľmi jasné, pretože sa k nim rada vraciam.

Život v Bystrici bol pokojnejší. Veď sa aj hovorilo „Za živa v Bystrici, po smrti v nebi.“ Centrum mesta, radnica, Barbakan. Z vežičky počas Vianoc znejú koledy, to tvorí naozajstnú atmosféru sviatkov. Keby som mala porovnať mesto za polstoročia, je to veľký skok vpred. MHD je mimo mesta, pre chodcov slúži pešia zóna, čo prospieva k tichu mesta. Ruch mesta je živší. Život Bystričanov, ako ho hodnotiť? Celý život závisí od toho, v akých rukách sme. Máme orgány, ktoré radia, spravujú, usmerňujú náš život, život občanov mesta. Ale ak mám hovoriť ako žena, ktorá tu prežila 59 rokov života a okúsila aj dobro aj zlo, tak by som to hodnotila rečou veriacej. Naše cesty sú nevyspytateľné, pretože ich riadi niekto vysoko nad nami, preto vložme seba i svoj život do jeho Božích rúk. Aby boli ľudia k sebe ohľadupnejší, veď o tom je celý život. Zmenila sa doba, menia sa aj ľudia. Radšej sa vráťme do doby, keď vznikla pieseň „Keď som išiel cez Bystricu, cez jednu ulicu, hop hop hop, videl som tam moju milú sedieť v okienečku, hop hop hop.“ Čo želim našej vymladenej Bystrici? Veď domy ožili svojimi fasádami, sú tu upravené obchody. Prajem jej veľa správnych ľudí na správnych miestach. Ale k tomu sa musíme pridať aj my občania. Čo si zaželať? Neželajme si len zdravie, šťastné dni. Prosme toho nad nami o veľké myšlienky a čisté srdce, pretože od čistoty srdca závisí hodnota človeka. Pomenovanie tohto článku „Kde je môj domov?“ nie je náhodné, veď svoje dni staroby dožívam v zariadení pre seniorov „Jeseň“, tu, v Banskej Bystrici.

Ochrancovia prírody v Banskej Bystrici

Ján Kleinert

Od detstva sa zblížujem s prírodou, vzdelanie hlavne na SLTŠ v Banskej Štiavnici a na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave mi umožnilo podrobne ju poznať, hlbšie jej porozumieť, súcitiť s ňou. Aj preto som sa ako naturalizovaný Bystričan (od roku 1972) od počiatku sústavne zaoberal prírodou mesta, jeho bližšieho aj širšieho okolia. Individuálne, aj kolektívne s členmi SZOPK, SES, SZS, s učiteľmi, novinármi, lektormi SAK aj OOS a ďalšími som získané poznatky pohotovo spracovával pre publikačné využitie. A tak sa väčšina príspevkov, celkom cez tisíc, ocitla ako krátke správy, obsažnejšie populárne, odborné a vedecké články na stránkach rôznej dennej, periodickej, občasnej, príležitostnej tlače aj v rozhlase, ako DRŠ, RMŠ, Mária/Lumen aj v STV, RTVS a ich

aktualitách. Využíval som ich aj vitálne cez prednášky, semináre, konferencie, kvízy a odborné doprovody hlavne terénnych, náučno-poznávacích vychádzok, exkurzií, táborov pre deti a mládež, pre rôzne záujmové skupiny, vrátane zahraničných expertov. Keďže som medzičasom slušne zvládol hovorovú aj korešpondenčnú angličtinu, našiel som záľubu v komunikovaní s rôznymi partnermi „pen friends“ v zahraničí, celkom vo viac než 70 štátoch sveta. Boli to chlapci aj dievky, úradníci aj honorability- hlavne, že nás spájali záujem o prírodu a environment. Cez poštové zásielky sa vtedy rozbehla obsiahla výmena ekotlačovín, od drobných kartičiek, samolepiek, skladačiek až po tematické zborníky, súpisy chránených druhov a území, určovacie kľúče, mapy, príručky... S potešením som vtedy do balíčkov prikladal vtedy dostupné obrázkovo-textové drobné skladačky, brožúrky, aj reprezentatívne publikácie o Slovensku, jeho regiónoch, no hlavne o našej Banskej Bystrici, jej histórii, súčasnosti, pozoruhodnostiach, občanoch. Takto sa o Slovensku, našom regióne a meste dozvedali aj priatelia vo vzdialených končinách, ako Brazília, Ekvádor, Senegal, Keňa, Uganda, Zambia, JAR, Filipíny, Japonsko, Malajzia, Sarawak, Macao, Papua Nová Guinea, Šalamúnové ostrovy... Všetci partneri boli za také aspoň sprostredkované poznatky a propagáciu srdca Európy vďační. V roku 1976 som sa stal členom Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny a dal som sa zvoliť za predsedu jeho mestskej organizácie. Krátko na to som po prof. Vidovi zostavil nový akčný výbor s osobnosťami, ako O.Tomeček, M. Zajac, M. Longauer, V. Franc, A. Rybníková, A. Mojžišová, O. Daxnerová, A. Sláviková, A. Kňazková, J. Lupták. Ak sa rokovalo o dôležitých programoch, boli prizývaní za OPS J. Rendek, I. Valach, za ŠOP J. Burkovský, J. Galvánek. Takto zostavený výbor a ním povzbudzované radové členstvo sme boli pohotiví na každý týždeň zorganizovať rozličné akcie pre členstvo a širokú verejnosť. Takto, hlavne v teréne spoznávajúc charakter, osobitosti, krásy mestskej, prímestskej aj vzdialenej krajiny s jej flórou, faunou, hodnotami, potenciálom, ich využívaním, ako aj stopami ľudských zásahov, ich vplyvom na zmeny stavu, funkčnosť a ďalší vývoj ekosystémov. Poznávacie vychádzky umožnili objaviť pre širšiu verejnosť prírodne a krajinársky inak cenné územia, a to hlavne chránený areál Roháčovo nad Jakubom, Jelšový hájik na sídlisku Rudlová- Sásová pod prameniskom Rudlovského potoka. Mimochodom, stálo veľa môjho aj spoločného úsilia vymaniť aspoň túto nevelkú jelšinu z veľkého pretlaku inžinierov na Stavoprojekte, ktorí boli pohotiví všetku stromovú zeleň nechať likvidovať a vodu potôčika hneď pod prameniskom zachytiť do kanalizácie. Dodám, že pre Horehroncov som z idúceho vlaku najprv objavil, potom preskúmal, poznatky zverejnil a na ochranu navrhol jelšovo-smrekovú podsvahovú mokrad Predajniansku slatinu. Dominantne som prispel k osvetovému obsahu náučných chodníkov na CHA Jakub, Ku Harmaneckej jaskyni, Popri brehu Slatiny v Detve.

V roku 1995, keď bol Radou Európy vyhlásený Rok ochrany Európskej prírody, som navrhol a s kolegami zo SZOPK, ŠOP, SAŽP v našom meste zrealizoval výstavu zväčšených foto a xero- reprodukcí pod titulom Prírodné motívy na platidlách. Kolekcia, doplnená niekoľkými originálmi vo vitrínach, obsahovala cez 750 položiek, teda mincí aj bankoviek zo 132 štátov sveta. V Banskej Bystrici bola výstava inštalovaná ako následník niekdajšieho Ekofinexu už nie v DK ROH, ale v Múzeu SNP. Neskôr po požiadaní bola prepožičaná pre SMOPaJ v Liptovskom Mikuláši, pre Múzeum TANAP-u v Tatranskej Lomnici aj pre Spišské múzeum v Poprade a Spišskej Novej Vsi. Výstave aj Roku ochrany EP sa dostalo na Slovensku aj v zahraničí cez UNESCO, IUCN, WWF, FOEI a ďalších partnerov dostatok publicity cez tlač, rozhlas aj televíziu.

Potulkami po okolí som pre Bystričanov objavil dve zabudnuté, hložinou prerastené mohyly, ktoré na ploche niekdajšieho vojenského cintorína pripomínali obeť prvej svetovej vojny. Dávnejšie boli ešte z cesty dobre viditeľné, s postupom času ich prerástla a celkom ukryla hustá, pichľavá krovinatá zeleň. Jedna z mohýl je doteraz po pravej strane pri výjazde od Majera na výpadovku, cestu č. 66 na smer Brezno. Dobro sa vyníma, má podobu slnka zo svetlého travertínu. Druhá mohyla bola severne od

výpadovky a zmizla v spojitosti s predstavbnými úpravami pozemku pre autosalón Peugeot. O tom, ako, prečo, kam, s koho pričinením zmizla, sme sa nič nedozvedeli aj napriek pátraniu a pokusu začať o tom vyšetrovanie.

Toľko azda stačí, aby sa spomienky nezmenili na samochválu. Škoda však, že SZOPK prišiel už pred rokom 2000 o dotácie zo Štátneho rozpočtu a tak pozvoľna, ale isto chradne, až zaniká. Záleží teraz na politických autoritách štátu aj mesta či sa predsa podarí zabrániť jeho úplnému zániku a povzbudiť jeho bývalých členov a priaznivcov k obnoveniu niekdajšej mnohorakej spolkovej činnosti.

Vilka na Hurbanovej ulici **Stanislav Kunda**

Chcem vám porozprávať o utešenej vilke v parku, na Hurbanovej ulici číslo 8 (predtým Hurbanova 10). Bola súčasťou očno-kožného areálíku, my sme sa pridali ako novoutváraný odbor psychiatrie v krajskej nemocnici. Vilku sme dostali po infekčnom oddelení, ktoré si medzitým vystavalo vlastnú budovu v hlavnom areáli, prirodzene, čo najďalej od vchodu do nemocnice. Pred infekčnými chorobami v tom čase panoval veľký rešpekt. Murgaška, chýrna odborná škola elektrotechnická, ktorá sa v susedstve skvela novotou, nás aj dosť znervózňovala, zvierala zo všetkých strán okrem ulice, cez náš areálík si študenti dokonca skracovali cestu do internátu z druhej strany vilky. Echá odtiaľ vychádzajúce nám nepríjemne pripomínali, že naša existencia v parku nestojí ani za reč a chceli, aby sme zrušili alebo už ani neobnovovali kde-tu zachované oplotenie. Prišli sme aj o hrdý smrek pri bráničke na priečelí, o ktorý sa zase iní opreli lanom, aby mechanizmom vyhlbili ryhu na elektrickú prípojku pre vilu naproti. K tomu ešte ničivé dažde, ktoré zaplavovali suterén, kde sme tiež chceli niečo mať, no okrem skládky uhlia sme sa na viac nezmohli. Slabou útechou nám bol medokýš vytekajúci z brehu nad vilkou, ktorý aj tak jedného dňa sám od seba zanikol. Zaujímavé bolo zariadovanie tejto vilky. Nebol návod, z ktorého by sme sa poučili, predtým tu bolo 20 postelí infekčného oddelenia a hrôza len pomyslieť ako sa pomestili. Zrejme časť z nich boli detské postieľky, no aj tak vojenský poľný lazaret bol oproti tomu prepych. Keď niektorý z pacientov schádzal z postele, musel prekračovať iného pacienta alebo jeho posteľ. A my sme mali otvárať nelôžkové psychiatrické oddelenie, aké Bystrica ešte nemala. Celá vilka, okrem nepoužiteľného suterénu a povaly, mala 8 miestností. Ordinovali v nich okrem mňa striedavo 1-2 lekárky (lekári), bola tu vyšetrovňa sestry, pracovne klinickej psychologičky a sociálnych sestier, protialkoholická poradňa, psychologické a EEG laboratórium, k tomu čakárne a WC a jedna veľká miestnosť, ktorú sme nazvali psychoterapeutická. Vďaka p. Willmannovi, ktorý už predtým nekonvenčne obnovil detské stredisko – Červený kríž na námestí pri Slovenke, ocitli sme sa jedného dňa pred hromadou navozeného nábytku do centra vilky, odkiaľ sme si ho podľa svojich predstáv, rozmerov i osobného vkusu vybrali. Chodili sme s metrom a veru niekedy sme aj pílili, keď stolík pod písací stroj dĺžkou zachádzal až do dverí, cez ktoré bolo treba prechádzať. Ústredným priestorom bola paradoxne čakáreň uprostred budovy, odkiaľ sa vchádzalo do väčšiny miestností, kde sa ordinovalo. Na čakárni sme si dali zvlášť záležať, bola plná kvetov v kvetináčoch, kresiel, čerstvej tlače a časopisov na konferenčných stolíkoch. Až sa zdalo, že je tu príliš veľa predmetov na ničenie a rozbíjanie. S tým bolo treba rátať, z terénu prichádzali enormne nekludní pacienti, niektorí obutí v horehronských masívnych čizmách, náchylní na demoláciu. Chvalabohu, za tie roky sa to nestalo azda ani raz vďaka taktickému prístupu k nekludnému pacientovi a určite aj vľúdnosti prostredia. Skoro všetko bolo útulné, takmer rodinné, niečo až miniatúrne, miestnosti civilne vymalované, so záclonami na oknách a niekde aj kobercami. Vľúdnosť atmosféry ešte dopĺňalo farebné čalúnenie dverí vedúcich do ordinácií a pracovní, na vtedajšie pomery v zdravotníctve naozaj nevídané.

Samotné ordinovanie a celá činnosť oddelenia, to bola už len „hračka“. Pacienti si navykli k nám chodiť radi a často a my sme im odovzdávali aj kus svojho vnútra. Cez Krajskú protialkoholickú poradňu, ktorú viedla p. Čellárová, sme zanietene mapovali epidemiológiu alkoholizmu v krajskom meste, okrese i stredoslovenskom kraji. Pomáhala nám v tom aj záchytná stanica na námestí SNP, ktorá i keď samostatná (naposledy ju viedla p. Horská), patrila k nám tiež. No a predovšetkým sme liečili duševné choroby každého druhu, alkoholikov zvlášť. Vo vilke sa zrodila i ambulantná psychoterapeutická skupina ako zárodok budúceho socioterapeutického klubu pre liečených a abstinujúcich pacientov. Toto s uznaním komentovali i v ďalekej Prahe: čo všetko sa dá urobiť aj mimo uzavretých nemocníc a liečební, tentoraz v nenásilne plynúcej ambulantnej psychiatrickej starostlivosti. Napriek peripetiám, vychádzajúcim z okolia a striedavej podpore vlastného zdravotníctva, sme vo vilke vydržali od februára 1969 do mája 1982, keď sme dosť neochotne a s ľútosťou preberali ako náhradu 8 miestností v poliklinike novej nemocnice v Podlaviciach. Pozoruhodnejšie bolo, že už v tom roku sme naštartovali projekt majestátneho lôžkového psychiatrického oddelenia v historickom pavilóne (t.č. Pavilón primára Petelena) v starej nemocnici. Bolo tu viditeľné posúvanie sa dopredu, aj spätne oproti roku 1965. Vtedy som do Bystrice prišiel po konkurze na vedúceho lekára. Na začiatok sme mali jednu- jedinú miestnosť na poliklinike v meste. Tú sme si prehradili plentou, aby p. Fersterová od dverí mohla úradovať a ja za plentou ordinovať. Už tam sme mali koberček, konferenčný stolík s kreslami a za bielučkou záclonou skryté rozľahlé okno. Tak sa miestnosti, kde sa ambulovalo, vtedy nezariaďovali. Avšak vilka v parku- tá bola výnimočná...

Príbeh z vojny

Viktória Oravcová

Pochádzam z chudobnej rodiny z Piešťan. Narodila som sa v roku 1924. Mamka sa sama starala o štyri deti. Obracala sa ako mohla, aby nás uživila. Ťažko robila na poli, aby čo-to dopestovala, chovala husi a sliepky, aby sme v ťažkej dobe prežili. Ja som od útleho detstva musela tiež vo všetkom pomáhať. Žili sme veľmi skromne, ale šťastne. Ako čas bežal, vyrástla som na pekné dievča. V tom čase som sa vyučila za krajčírku. Veľmi rada som chodila na zábavy, samozrejme potajomky, aby to doma nevedeli. Ale vtedy to boli zábavy, ktoré začínali už o štvrtej popoludní a končili okolo deviatej. Domov som sa vrátila tak, že mamka ani nezbadala, že na ne chodím. Na jednej takej zábave som padla do oka mladému vojakovi, ktorý tam slúžil. Nemôžem povedať, že sa mi veľmi páčil, skôr som nejavila až taký veľký záujem, ako on o mňa. Možno to moje odmietanie ho len ku mne priťahovalo čoraz viac, neviem. Bol taký vytrvalý, až som sa nakoniec aj ja doňho zamilovala. Jeho odvelili na východný front tak rýchlo, že sme sa nestihli ani zobrať. To sa mi už narodil syn Miloš, keď sa vrátil späť. S dieťaťom si ma už odviezol domov, do jeho rodnej Banskej Bystrice- časti Kostiviarska. Bolo to v roku 1943. Kostiviarska v tom čase bola idylická dedinka na kraji Bystrice. Viete si predstaviť môj príchod do bohatého gazdovského dvora, kde bolo všetkého dostatok- kravy a kone v maštali, krdle husí a sliepok, sýpky plné zrna, čerstvé mlieko, maslo, vajcia, bohatá úroda zeleniny na poliach, kosci až z Oravy, ktorí nám chodili kosiť rozľahlé lúky, aby bolo čím chovať v zime statok. Takú hojnosť som v živote nezažila. Za tým bohatstvom sa skrývala ale tvrdá práca svokrovcov a celej rodiny. Roboty tu bolo stále veľa, ale ja som na ňu už bola zvyknutá. Svokra bola šikovná gazdiná, ktorá si sama vymyslela vlastný systém zavlažovania, preto zelenina rýchlo rástla, bola šťavnatá a bolo jej veľa. Každé ráno naložila plný vozík toho, čo sa urodilo, od zeleniny, vajec, smotany, masla až po sliepky a vyrážala na trh na námestie. Musím podotknúť, že svokra bola nízka, húževnatá žena,

ktorá vážila asi 100 kg, ale pri svojej váhe bola veľmi vrtká. Bola rázna a bola hlavou celej rodiny. Mňa do nej prijala veľmi vľúdne a milo, preto sa Kostiviarska rýchlo stala už navždy milovaným domovom. Vojna však zasiahla aj do našej rodiny. Môj muž sa aktívne zapojil do Povstania- ako šofér vozil muníciu, čo bolo veľmi nebezpečné. Keď však bolo potlačené, museli sme ho aj so švagrom ukrývať v udiarni, kde bola stenou premurovaná uzučká miestnosť. Potajomky sme im nosili jesť. Mali sme veľký strach, pretože Nemci robili v domoch stále prehliadky- hľadali partizánov. Mne sa v tom čase narodil druhý syn- Zdenko. Nemci nebrali ohľad na nič. Pri jednej razii vtrhli do domu, všetko prevracali a moje dieťa v perinke odhodili na zem. Boli to časy, v ktorých každý deň znamenal strach o svojich najbližších. Jedného dňa nás prekvapilo hrozné bombardovanie. To sa bojová línia dostala až do Bystrice. Okolité kopce boli pod mínometnou paľbou a do doliny udierali šrapnely a granáty. Na okolitých kopcoch po stranách doliny boli ostreľovači, ktorí zabíjali všetko, čo sa hýbalo. My sme sa ocitli v priamej bojovej línii. Schytila som deti a bežala do pivnice k susedom. Granáty padali ako hnilé hrušky. Jeden padol aj na strop pivnice, celý ho rozmlátil. Počula som všade ohlušujúci rachot. Neviem ani, ako som z tadial' ušla aj s deťmi. Všade boli mŕtve kone, zvieratá, ľudia- dookola všetko rozstrieľané. Všimla som si, že aj udiareň, v ktorej boli ukrytí naši chlapi, dostala zásah. V duchu som sa už rozlúčila s mužom, ktorého už viac nevidím. Opäť som sa ukryla k susedom do pivnice. Aké bolo moje prekvapenie a úžasná radosť, keď som v nej našla svojich najbližších, dokonca aj milovaného muža. Iba zázrakom prežil, s rozťatou hlavou, priamy zásah. V malej pivnici sme sa tlačili všetci možno aj týždeň, ale boje neutíchali. Deti plakali od hladu. Ja som z tej hrôzy stratila mlieko. Svokra sa už nevedela prizerať, aj zvieratá bľáčali tiež od strachu. Vyšla z pivnice von, vlastne sa plazila v čiernych kytliach po snehu do maštale, aby ich vypustila von. Gulka ostreľovača ju šľahla do nohy a ako zázrakom sa dostala nazad do pivnice. Gazdinej, u ktorej sme sa ukrývali, sa otelila krava. Priniesla mojim deťom čerstvé mlieko. Vojna ale neutíchala. Môj Zdenko vtedy dostal otravu čriev. Jeho malé telíčko neznieslo kravské mlieko a umrel mi na rukách. Dnes už len premýšľam, aký by bol, keby nebolo vojny. Stále sa mi tie hrôzy v pamäti vracajú. Zdenko je pochovaný v neďalekom cintoríne, na ktorý dovidím z okna domu, ktorý sme si po vojne s mužom postavili. Stojí na záhrade svokrovcov. Ale to je už iný príbeh môjho života. Dnes je Kostiviarska časťou Bystrice. Napriek tejto smutnej udalosti v mojom živote, prežila som v Banskej Bystrici najkrajšie roky svojho života. Dodnes mám rada toto mesto, tento kraj a nevymenila by som ho za žiaden iný.

Spomienky na moju Bystricu je kniha, ktorá je výsledkom súťaže a rovnomenného projektu Komunitnej nadácie Zdravé mesto. Autormi príbehov sú seniori, ktorí prežili kus svojho života v Bnaskej Bystrici a pokúsili sa zachytiť svoje osobné spomienky na detstvo a mladosť v uliciach tohto mesta. V rôznych príbehoch, ktoré napísali sami, sa odzrkadľujú premeny mesta v období pred II. svetovou vojnou, obdobie počas II. svetovej vojny a povojnové obdobie, kedy sa tu dialo veľa zmien. Príbehy autorov nám pripomínajú aj to, ako sa žilo kedysi a ako sa zmenil náš spôsob života, čo vôbec nebolo tak dávno.

Tento projekt sa uskutočnil vďaka podpore grantového programu Zelená pre seniorov Nadácie Orange.